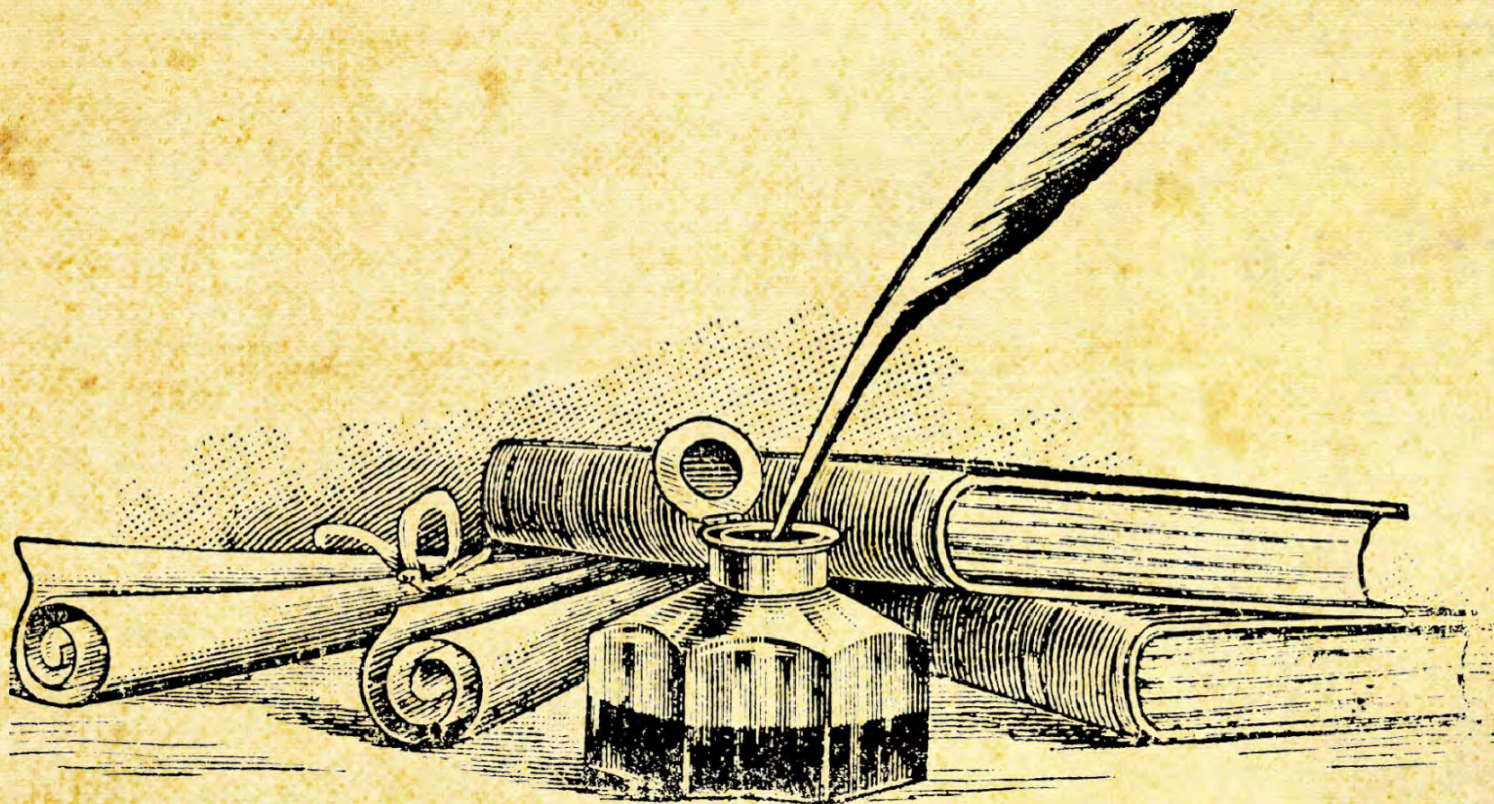

*Горбачуківські
студії*

Випуск 8

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови та літератури

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 8

Слов'янськ – 2023

Горбачуківські студії: Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / [за ред. Д. В. Горбачука, Н. І. Кочукової]. Вип. 8. Слов'янськ – Дніпро, 2023. 252 с.

Збірник містить матеріали Восьмої всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції **«Горбачуківські студії: Мовно-літературний потенціал Донеччини в соціально-комунікативному просторі України та світу»**, проведеної на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 24-27 квітня 2023 року.

Доповіді й повідомлення присвячено актуальним філологічним і культурологічним проблемам Донеччини, зокрема літературознавству та міжкультурній комунікації, науково-методичному супроводженню освітньої діяльності ЗЗСО в умовах воєнного стану, мовним інноваціям як відображенню воєнних подій, культурно-просвітницькому та волонтерському руху на Донбасі в контексті сучасних реалій тощо.

Усі матеріали було перевірено на наявність плагіату.

**Василь Тихонович Горбачук
(1927 – 2013)**

Фундатор, декан філологічного факультету (1996-2003 роки)

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

ОСЯЯНІ МНОГОЮ КРОВ'Ю

*Ми воїни. Не ледарі. Не лежні.
І наше діло праведне й святе.
Бо хто за що, а ми за незалежність.
Отож нам так і важко через те.
Ліна Костенко*

Декілька століть боротьби, десятий рік іде Велика Війна. Десятый рік гинуть доньки і сини України на лінії зіткнення у боротьбі з рашистською навалою. Десятый рік руйнуються наші оселі, гинуть під терористичними обстрілами мирні українці: і чоловіки і жінки, і старі і молоді, і навіть невинні діти.

Та Україна тримається: ворог хотів за три дні взяти Київ – а вже понад рік отримує достойну відповідь, зруйнувати нашу енергосистему – а ми не лише вистояли, але й відновили експорт електроенергії до Європи, поработити наш розум своєю брехнею про «руський мір» – а ми всією країною, від мала до велика, посилаємо «весь цей руський мір вслід за руським воєнним кораблем», ворог хотів роз'єднати нас за мовною, релігійною чи національною ознакою – натомість весь світ заговорив українською, загорнувся в синьо-жовті стяги, пригортаючи наших жінок та дітей.

Наш волонтерський рух – унікальне явище для всього світу – об'єднав і згуртував усіх українців (не за національністю і не за місцем проживання, а за духом козацької свободи і звитяги, єдності та відповідальності) не лише в Україні, а реально по всьому світу.

Сьогодні, коли Україна знову палає в огні, кожен з нас тримає стрій пліч-о-пліч з бійцями ЗСУ та сил оборони, кожен перебуває на фронті: хтось зі зброєю в руках відбиває несамовиті атаки загарбників, хтось

забезпечує їм тилову підтримку, хтось бореться з темрявою на енергетичному фронті, хтось без відпочинку та сну рятує людські життя, хтось тримає освітній фронт, щоб наші діти попри все мали змогу вчитися, хтось, ризикуючи життям, засіває поля, збирає врожай, хтось... Цей список безкінечно довгий, бо всі ми єдині у розумінні «Важко, але варто», тож вистоїмо, здолаємо, переможемо!

Наше світле незалежне та гідне майбутнє в колі Європейських країн виборюється силою поколінь наших предків, наших сучасників, наших дітей, що обрали шлях Свободи й Віри, поклали й продовжують віддавати свої життя за майбутнє нашого народу. У цій боротьбі ми втрачаємо кращих синів та дочок – гине цвіт нашої нації, але зерна нашої незалежності, засіяні століття тому, рясно политі кров'ю нащадків, проростають все сильніше й сильніше. Сьогодні ми як ніколи близько до Перемоги!

Не можна недооцінювати внесок у загальну справу педагогів, вихователів, науковців, котрі, незважаючи ні на що, плекали рідну мову, історію та культуру. І саме їхні зусилля лежать наріжним каменем української мужності та звитяги, безпрецедентних зразків сили духу, яким сучасний світ аплодує стоячи.

Перед вами восьме видання «Горбачуківських студій», до якого увійшли наукові роботи студентів, вчителів, викладачів вишів, небайдужих до проблем сучасної науки. Звичайно, наші автори не оминули увагою страшні події сьогодення: їхні переживання, спостереження, роздуми, нотатки та дослідження викладені на сторінках видання. Саме подібні речі і є значним внеском у нашу спільну перемогу на мовно-культурному фронті, адже тільки наші традиції, мова та знання правдивої історії залишаються нашими оберегами й смолоскипами майбутніх перемог.

Щиро дякуємо всім учасникам Студій за зусилля та натхнення!

Слава Україні!

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА В. Т. ГОРБАЧУКА: УРОКИ ДЛЯ НАЩАДКІВ

Барабанова О. А., Горбачук Д. В.

БАРВИ ПРОРОЦТВ ВАСИЛЯ ГОРБАЧУКА

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос – більш нічого.
А серце б'ється-ожива,
Як їх почує!..
Т. Шевченко*

*Історія – вчитель життя, вона дає можливість зрозуміти, що
антиукраїнство – це лише згори накинтий феномен...
В. Горбачук*

Василь Тихонович Горбачук відомий широкому загалу не тільки своїми науковими дослідженнями, але й яскравими «колекціями Слова». Усе своє свідоме життя він збирав, нотував, фіксував не тільки цікаві мовні звороти, але й сумлінно записував свої враження, переживання та спостереження. З роками звичайні щоденникові записи перетворилися на кришталеві моменти епохи, у яких назавжди завмерли фрагменти його душі.

Однією з найяскравіших подій 1997 року став вихід його «Барв української мови», сам автор говорив так: «Задум цієї праці без надії на її оприлюднення виник давно – ще “в епоху перемігшого соціалізму”. Колекціонував вірші, висловлювання про українську мову, факти про її переслідування й викорінення. Вийти з таким матеріалом на світ Божий у той “неповторний час” було вкрай небезпечно, ним можна було лише ятрити власну душу та найбільш довірених знайомих, інколи дещо використовувати на заняттях зі студентами. Коли ж “світле майбутнє” зблякло і розвіялось вітром історії, видрукувати зібране не було можливості через брак коштів. Допоміг щасливий випадок» [1, с. 3].

Пізніше світ побачили декілька томів його «Спогадів», люстро яких не тільки чітко віддзеркалило тогочасні події, але й дало відповіді на питання, що виникнуть значно пізніше.

Десятий рік, як нема з нами Василя Тихоновича. Його голос говорить з нами з минулого. А його думки, записані у 1973 році, виявляються у дечому пророчими, у дечому викликають здивування та радість від того, що деякі прогнози не справдилися. Тож сьогодні на тлі жахливих подій російсько-української війни ми ще раз хотіли б звернутися до його слів, думок і тривог, записаних п'ятдесят років тому...

Півстоліття назад ми жили в іншій країні. У країні тоталітаризму, тиранії, терору. У країні страху, скритності, невпевненості. У країні безкарності властимущих і правового свавілля щодо простих людей...

Ось як бачив у далекому 73-му Василь Горбачук майбутнє: *«Погляд у майбутнє. Щоб збереглась наша [радянська] система, вона й надалі повинна бути жорстокою. А це приведе до ще більшої кристалізації касты, яка кінець кінцем стане спадковою. Така логіка людської натури і така необхідність навіть економічна: адже голова колгоспу краще господарюватиме й дбатиме про колгосп, коли знатиме, що господарство перейде в спадок. Індивідуальна спадкова власність зараз неможлива, а от кастова, коли одна частина населення від народження матиме все, а інша працюватиме – таке можливо. Демократизація ж неминуче приведе до переродження системи»* [Підкреслення наше – авт.] [3, с. 390-391].

Однак у 1991 році Україна зробила доленосний крок. І ось ми вже понад 30 років торуємо демократичний шлях, розвиваємось, розбудовуємось... А наш озвірілий і здичавілий сусід (братом його ганебно називати) продовжує мандрувати дорогою, передбаченою Василем Тихоновичем. І не дивно, адже *«в умовах тоталітаризму можливо проводити в життя будь-який закон, причому для проведення будь-якого заходу знайдеться достатня кількість ретельних виконавців, досить*

тільки придавити голос сумління, голос тих, які розуміють наслідки заходу. ...нема чого дивуватись, коли бачиш агентів антигуманних, антинародних заходів» [3, с. 401]. Саме такі процеси ми спостерігаємо в сучасній росії, коли права зменшуються, закони стають все жорстокішими, змінюючись ледь не щодня, свобода слова померла давно і явно не своєю смертю...

Спостерігаючи за поведінкою і реакцією на події з боку пересічних росіян, дивуєшся, чому вони так вперто тримаються за свій «русській мір»? І на це запитання дає відповідь спостережливий свідок тогочасних подій: *«Чим більше посилюється гніт, тим більше хвалять насильників. Цікаво було б показати місто, градоначальник якого тим більшу хвалу пожинає, чим більше самодурствує. Ось заспокоївся, подобрішав, чує: там хі-хі, там анекдот, там непослух, припинились у його честь молитви, пісні. Розлютився, побив – кругом поклони, хвальба, з'явилися пісні. Чим більше самодурство, тим гучніші пісні, лозунги, прославляння» [3, с. 409]. Тож сучасні росіяни є яскравим результатом політики державного самодурства останніх десятиліть та ще раз доводять, що чим жорстокіший тиск системи, тим більш хворобливим, боягузливим, морально занедбаним стає суспільство.*

Аналізуючи втрати ворога на полі бою і наполегливість, з якою вони лізуть на нашу землю, задаєшся питанням: чому вони, рядові виконавці, сунуть і сунуть бездумною ордою? Де здоровий глузд? Але на це запитання також дав відповідь автор спогадів: *«...колись використовували фізичну силу раба, його м'язи. Часи змінились, тепер тиран експлуатує мозок (розум) своїх рабів: або віддай свій розум на службу мені, або згинь» [3, с. 363]. Сучасний гніт тим і страшніший, що пов'язаний не тільки з фізичним насиллям. Тому бездумно перли на Київ та Харків, сунуть на Бахмут, на Авдіївку, на Лиман...*

І пруть з осячюю впертістю і лютою ненавистю, вихованою поколіннями. Дослідники майбутнього ще шукатимуть пояснення ненависті між народами, тої ненависті, через яку московити нищать наше житло, вбивають наших рідних, дітей, плюндрують нашу землю. Адже вони, «великодержавники», вже півстоліття назад були такими: *«Сусід С-ка (по саду) не здоровається з ним (якийсь росіянин, з глибинки), одвертається, коли довідався про його історію [писав українською, за що переслідувався – авт.]. ...Люба Костянтинівна розповідає, що в її присутності П-ий, Ф-ов висловились: “Хохли – все предатели, они тут якшались с фашистами и сами такими стали”»* [3, с. 411].

Маніакальна зневага до українців, усього українського народилася не вчора, її виховували, вирощували, культивували: *«Вчора я висловив С-ку здивування: чим пояснити так часто подибувану ненависть росіян до українців. І він теж навів кілька прикладів: чоловік сестри жінки в Одесі (одружений з українкою ж) безцеремонно висловив свою зневагу до українців, називаючи їх зрадниками, запроданцями, людьми нещирими.*

В одному ж під'їзді з ним живе сім'я сибіряків. Син страшний хуліган. От його мали судити. Начальник міліції, зглянувшись на прохання, благання й сльози матері, порадив: поки не пізно, нехай виїде в Сибір, на батьківщину. Вона ж потім пішла до секретаря міськкому партії і розгорнула цілу політичну акцію: «Нас украинцы не любят, оскорбляют, поэтому не удивительно, что ребенок стал нервный, раздражительный, вынужден защищаться, поэтому вступает в драку. А как же? Они хотят выкинуть нас отсюда, от и Шевченко говорит... Что это такое и т.п.?!»

Вечором під час прогулянки на цю ж тему якось зайшла мова і з Любою. Вона розповіла, що її перший чоловік просто органічно не переносив українців (а сама ж досі носить його прізвище. Що б він подумав, якби взнав настрої сина!). «От і мене не соромився. Гад, жінка українка, а таке говорить на українців» [3, с. 434].

Це була реальність, бо мозок прочищався чітко визначеними термінами: *«Канали русифікації»*. Цікаво було б зібрати оці всі офіційні формули, під якими скривається цей процес (перемелювання націй): *дружба народів, інтернаціоналізм, зближення, одна сім'я, чуття єдиної родини і т. д. і т. п. (ніхто під страхом найбільшого покарання не сміє вжити справжнього означення – русифікація), російська мова – засіб інтернаціонального спілкування, яку добровільно обрали народи. І рівні ж по силі терміни (грізніші) на означення будь-яких спроб збереження національності: націоналізм, запроданство, зрада, національна обмеженість і замкненість і т. д., навіть такий характерний термін з'явився: «местничество» – опасность местничества, проявления местничества і т.п. Отже, будь-яка спроба захисту інтересів певної спільноти – «местничество»* [3, с. 460].

Такий підхід, безумовно, давав свої результати, виховуючи покоління за поколінням імперських шовіністів, голови котрих настільки захаращені фантазіями про «великий и могучий», що вони не в змозі відрізнити, де закінчується людяність і моральність і починається свавілля та безкарність. Хоча треба зазначити, що їхні сучасники пішли ще далі на шляху промивання мізків обивателям: вони загорнули антилюдські теорії в обгортку християнства та богоугодія. Саме зародження подібних тенденцій і спостерігав Василь Горбачук, зазначаючи: *...Стало мені моторошно після цих слів [про українську літературу – авт.] що виражали якесь могильне передсмертне відчуття, і мене охопило тоскне, гнітливое передчуття близької, невідвортної загибелі того, чому і ми, і багато хто до нас служили: нашій культурі, народу. Нема можливостей, бракує сил вистояти перед цією неймовірно жорстокою, нечувано підступною, коварною силою, яка, гублячи інших, зростає, міцніє. Лише чудо, якого нізвідки чекати, могло б урятувати націю...»* [3, с. 417].

Така ситуація змушувала людину мислячу, свідому щодня робити вибір: «...кілька чоловік, навіть найздібніших, найвідважніших, не змінять ситуації. Народ асимілюється чи ні незалежно від тих одинаків, які пишуть для нього твори і за що розплачуються життям. Що змінилось від виступів Дзюби, Сверстюка? Хто їх читав, хто пішов за ними? А уряд скористався їхніми виступами, щоб ще посилювати репресії. Народ сам собою без книг і виступів, про які він нічого не знає, збереже або втратить мову, культуру.

Дійсно, багато правди в цих словах. Виходить, опустити руки й покластись на волю самої долі? Зрештою, якщо має востержестувати асиміляція, то чи не правильний саме той шлях, по якому йдуть Я-ий, Б-ук, Р-ий («жеруть і тлять старого дуба»)? І ось у хвилини розпачу, сумнівів, блукань, в умовах непроглядної пітьми та повної ізоляції, коли всіх, як овець, женуть, як ти зумів здогадатись, побачити навіть, переконатись, на загибель, а тому вирішив згідно з власним моральним кодексом вибирати шлях самостійно – і ніхто тобі руки не подасть, ніхто не почує твого крику, як попадеш в зуби лютим вовкам – необхідно шукати орієнтири. Л-ки торжествують (оці убивці й конвоїри за покликанням) – чи й тобі приєднатись до них? І все ж якщо ти хочеш почувати себе людиною, то чи дозволить тобі твоя людська гідність, розуміння правди й справедливості бути в одній компанії з ним? Чи, може, загубитись у безликій, покірній масі? І ось виростає перед духовним поглядом печальна, трагічна постать таких, як В. Симоненко... які своїм прикладом ствердили, що – людське, а що – тваринне» [3, с. 418].

І врешті-решт він та багато його сучасників зробили свій вибір на користь правди, віри та незалежності, й, незважаючи на переслідування та страхи, несли світло української ідеї в маси до останнього подиху. Порізному склалася їхня доля, але смолоскипи, закладені ними в душі учнів, студентів, рідних та небайдужих, почали тліти та поступово розгоратися й

раптом вибухнули яскравим полум'ям гідності та звитяги. Вони тоді, роблячи свій складний вибір, навіть не здогадувалися, що обирають не просто свою долю та долю своїх родин, що обирають майбутнє для багатьох поколінь нащадків та цілої великої держави.

Десятий рік іде Велика війна з москалями. Та чи десятий? Декілька століть протистоянь, війн, жахів, катівень та голодоморів, і нарешті, зараз, хоч і страшною ціною, ми як ніколи близько до Перемоги, спільної перемоги минулих поколінь наших предків та сучасної національної єдності та звитяги.

І сьогодні ми переконані, що результатом багатолітнього протистояння, вистражданого поколіннями, рясно политого кров'ю кращих синів і дочок України, стане пророцтво сучасної поетки Олександри Смелянської:

*«...Но, будь уверен, мой правнук при встрече с твоим
Скажет: ты русский?
Окей.
Идинах@й!» [2].*

Але воно нас зовсім не дивує – бо так має бути! І буде!

А тоді, в далекому 1973-му, в непроглядній пільмі системи жевріла лише надія, захмарена важкими сумнівами: *«...Пригадую, не раз я сідав до цих записок з таємною надією, що це потрібне буде нащадкам, ніби звертався до них зі своїми болями, муками, кривдами. Але ж, асимілювавшись, не захочуть вони про це все слухати, з презирством відвернуться навіть. Порідняться з іншими – чужими і ворожими мені» [3, с. 417].*

Та нащадки не розчарували своїх пращурів та вчителів, не загубили, не забули, не асимілювалися. Через складні процеси всередині країни, через зневіру, революції, Майдани, а тепер і через страшну війну, якої не бачив світ, вони не відступили, не здалися, не розсипалися полином при

дорозі, а навпаки – змогли подолати звичне «де два українці – там три гетьмани», об'єднатися й навчитися боронити свою Свободу та Віру, отримали власну церкву та світову повагу.

Ні, Василю Тихоновичу. Не марними виявились Ваші зусилля. Нашадки не асимілювались, не стали байдужими. Навпаки – громлять московитів по всіх фронтах: і на лінії зіткнення, і на мовно-культурному полі, і в економіці та енергетиці; в Україні і за її межами. Весь світ об'єднався з Україною проти московського руського міра.

І в цьому є, почасти, і Ваша заслуга, дорогий НАВЧИТЕЛЮ!

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачук В.Т. Барви української мови. К. : КМ Academia, 1997. 272 с.
2. Русский военный корабль, иди... URL: <https://eurowolf.com.ua/news/russian-ship-fuck-you/view/>
3. Горбачук В.Т. У вирі подій, думок і тривоги. Фрагменти пережитого-передуманого (1966-1973 роки) : [кн. спогадів]. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Моторіна, 2017. 470 с.

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Пономаренко О. А.

ПАРАДИГМА МОРФОЛОГІЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ АТРИБУТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Швидка Н. В.

Атрибут з латинської (attribute) – невід’ємна, потрібна властивість, його частина, додаток для поширення об’єкта чи суб’єкта. У Словнику української мови запропоновано таке визначення: «Атрибут – ...2. Ознака або предмет, які становлять характерну прикмету кого-, чого-небудь. 3. Атрибут – термін, який широко застосовується переважно в західноєвропейському мовознавстві в такому ж значенні, як і термін означення» [3, Т. 1, с. 72].

Усі частини мови умовно можна поділити за таким критерієм: предмети й не-предмети. Не-предмети – це динамічні й статичні ознаки. Лише іменнику притаманне поширення атрибутом. Певні реалії, номіновані іменником, мають вияв завдяки ознакам, якостям чи властивостям. Ознака завжди поширює об’єкт чи суб’єкт, є його атрибутом, а вони є носієм ознаки. В українській мові наявна сукупність морфологічних виразників ознаки певних реалій, зокрема це певні класи словоформ.

Автори «Теоретичної морфології української мови» зазначають: «Як у системі частин мови, так і всередині кожної з них наявні слова, які не охоплені одними або кількома критеріями. Це є свідченням міжчастиномовної взаємодії, а отже, виникнення вторинних значень у відповідних частин мови... Ця сфера є віддзеркаленням дериваційних

відношень між частинами мови, механізму транспозиції. Частини мови мають у своєму складі підклас дериватів, яким не притаманне лексичне значення ядра лексико-граматичного класу... Деривати завжди відрізняються від слів з первинним значенням своїм лексичним значенням, але вони набувають категорійного значення інших частин мови. У реченні вони вступають у такі синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення до інших одиниць, як і слова з первинним значенням відповідної частини мови. Відмінність дериватів становить суто синтаксичну специфіку. Ці явища називають транспозицією. Тобто переведення знаків з однієї частини мови до іншої...» [4, с. 17].

Усі наявні в українській мові виразники атрибутивності формують функціонально-семантичне поле. Категорію такого поля визначають сукупність засобів, які утворюють певну парадигму. Дослідження частин мови як полів, де виокремлено центр і периферію, їх перетин з іншими полями, засвідчує концепція В. Адмоні. Аналізуючи прикметник, науковець акцентував, що «...ядро цієї частини мови утворюють ті численні слова, які об'єднують у собі комплекс найважливіших граматичних ознак, а саме: 1) мають узагальнене граматичне значення якісної ознаки предмета; 2) утворюють повну, специфічну для прикметника, систему морфологічних форм у всій її повноті, тобто мають повні й короткі форми, зміну за родами, числами і відмінками, а також ступенями порівняння; 3) можуть виступати у функції означення, предикативного означення і предикатива; 4) можуть поєднуватися із залежними від них компонентами: прислівником, прийменниковими групами, безприйменниковими непрямыми відмінками, крім 3. в.; 5) можуть утворювати форми суб'єктивної оцінки (рідненький)» [4, с. 124].

Домінантним (ядром поля) виразником атрибутивності звичайно є прикметник, який має семантику непроцесуальної ознаки предмета, вираженої синтаксичними категоріями роду, відмінка, числа, насамперед

це якісні й відносні прикметники, наприклад: *Гарячий темперамент і щира гостинність місцевих жителів роблять цю країну ще бажанішим місцем відпочинку* (УІ). Домінантна семантична особливість прикметника полягає в тому, що він виражає статичну ознаку й у реченні посідає позицію узгодженого означення (тобто функціонує як атрибутивна синтаксема).

До некатегоріальних виразників атрибутивності зараховують безприйменниково-іменникові й прийменниково-іменникові словоформи, які можуть виражати означальні відношення, а саме:

1. Конструкція із залежним іменником у Р. в. (родовим атрибутивним) або З. в., яка є досить поширеною в українській мові, наприклад: *Вона співала пісню Івасюка; Любі так пасувала та спідничка в клітинку!*

2. Конструкція із залежним іменником у Д. в. (наприклад: *Приготувала корм худобі*) маніфестує атрибутивні відношення з нашаруванням семантики призначення.

3. Іменник в О. в. так само може виражати атрибутивні відношення, наприклад: *Дівчина з косою була надзвичайно красивою.*

Означальна функція в таких конструкціях має інший вияв, ніж у прикметниках: атрибутивною є постпозиція щодо іменника. Отже, прийменникові словосполучення з іменниками численні й різноманітні, вони можуть виражати різноманітні відношення, що зумовлено передусім різноманітністю значень прийменників.

Як зазначає К. Городенська, «похідні віддієслівні прикметники репрезентують градацію граматичної прикметниковості. У них дієслівний корінь супроводжений спеціалізованими прикметниковими суфіксами (-альн, -ильн)... Продуктивну їхню групу становлять пасивні дієприкметники, утворені від похідних дієслів. За прикметникового функціонування вони займають приіменникову позицію, наприклад:

Написаний роман письменником» [4, с. 127-128]. Домінантною ознакою дієприкметника є те, що українській мові не притаманні активні дієприкметники теперішнього часу, а дієслова минулого часу як репрезентанти набутої ознаки є нібито перехідною ланкою між дієприкметником і прикметником. У Словнику української мови зафіксовано 5845 пасивних дієприкметників, активних – 982 (із них 609 минулого часу й 373 теперішнього часу [3]. Порівняно з російською мовою в українській присубстантивно-атрибутивні складнопідрядні речення функціонують значно частіше у зв'язку з відсутністю активних дієприкметників теперішнього часу й активних дієприкметників зворотного стану. В українській мові замість них послуговуються присубстантивними реченнями, пор.: російською *Описываемые события серьезно повлияли на будущее* й українською *Події, що їх описуємо, серйозно вплинули на майбутнє*; або *Просьпающийся раньше всех петух, оповещает о наступившем рассвете* й *Півень, який прокидається раніше за всіх, повідомляє про світанок, що настав*.

Означальну семантику дієприкметник набуває лише у препозиції щодо предмета й узгоджується з іменником у трьох граматичних категоріях, постпозиція засвідчує синтаксичну позицію присудка.

Зважаючи на те, що займенникові прикметники опосередковано можуть дублювати ознаки прикметника, то й функціонують як один виразник змістових атрибутивних відношень. Займенники у функції означення лише узагальнено вказують на ту чи ту ознаку (*такий рік, цей день*), на приналежність до означуваного предмета (*моя донька, її сліди*). Не будучи носіями конкретних ознак, займенники потребують семантичного поширення своїх лексичних значень. Займенникові означення співвідносяться зазвичай з доміантною ознакою попередньої номінативної одиниці чи цілого висловлювання. Отже, виразником атрибутивних відношень є такі розряди: 1) особові займенники 3-ї особи –

його, її, їх, співвідносні з присвійними займенниками 1-ої та 2-ої осіб (його доля, її подруга); 2) вказівні (цей, той, такий, отой, отакий, оцей); 3) неозначені займенники (деякий, декотрий, котрийсь, якийсь, абиякий, який-небудь, якісь дивні птаці, хтозна-які важкі визнання); 4) присвійні (мій, твій, наш, ваш, їх, їхній, його, її, свій); 5) означальні (сам, інший); 6) узагальнені (кожен (кожний), ніякий, нікотрий, нічий, весь, усякий); 7) ототожнювальні (той самий, той же).

На думку О. Суник, числівник не є окремою частиною мови, а утворює в конфігурації частин мови особливі підкласи субстантивних, ад'єктивних і адвербіальних числівників [4, с. 152]. А отже, порядкові числівники або кількісні в непрямих відмінках можуть бути виразником атрибутивних відношень, наприклад: *Україна зберегла **четверте** місце після **сьомого** медального дня (УІ); Його звинуватили одразу за **трьома** статтями (УП).*

Атрибутивні відношення може виражати інфінітив, проте значно рідше. Це науковці пояснюють тим, що інфінітив не може узгоджуватися з іменником. Інфінітив може виконувати функцію означення в моделях із віддієслівними іменниками із значенням волевиявлення, а саме: *наказ, вирішення, доручення, прохання, просьба, бажання* тощо, що маніфестують модальні поняття і співвідносні з дієсловами, наприклад: *Бажання **покорити** незвідану вершину перемагало всі інші.* Іменники на позначення потенційної дії так само можуть поширюватися інфінітивами і вступати з ними в атрибутивні семантико-синтаксичні відношення. Такими іменниками є лексеми: *намір, думка, уміння, звичка, звичай* тощо, наприклад: *Учні старої вчительки та знайомі Маркової матері показували **своє** уміння **грати** й співати.* (С. Тобілевич). Якщо перед іменником є узгоджене означення, то воно посилює атрибутивну функцію інфінітива, який завжди перебуває в постпозиції щодо іменника.

Мовознавці засвідчують, що функцію атрибута може виконувати й прислівник (І. Вихованець, К. Городенська, А. Загнітко, К. Шульжук та ін.). Прислівник виражає ознаки іншої ознаки, зокрема й статичної прикметникової. Як зазначає І. Вихованець, «...суть полягає у віднесенні його [прислівника] до найпериферійнішого класу слів у чотирикомпонентному наборі повнозначних (кардинальних) частин мови щодо іменника й дієслова як центральних частин мови та прикметника як їхньої периферії» [1, с. 186]. Наприклад: *Прогулянки **нішки** дуже корисні; Шашлик **по-кавказьки** смакує з овочами на грилі; Дорога **ліворуч** була небезпечною; Ароматна кава **по-турецьки** надзвичайно смачна.*

Отже, українська мова має багатий арсенал морфологічних засобів вираження атрибутивної семантики (майже всі самостійні частини мови можуть бути її виразниками), вони об'єднані взаємодією їх семантичних і синтаксичних функцій, формують функціонально-семантичне поле, репрезентоване в такий спосіб: ядром поля є прикметники; напівпериферією – дієприкметники, займенники, числівники; периферією – іменники в різних відмінкових формах, прийменниково-іменні сполуки, інфінітиви, прислівники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 256 с.
2. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
3. Словник української мови: В 11 т. Київ : Наук. думка. 1970 – 1980.
4. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с. Бібліогр.: с. 391-398.

СПОСОБИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ НОВОТВОРІВ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Кочукова Н. І.

XXI століття лінгвісти називають епохою неологізмів і пов'язують її зі стрімкими змінами в українському суспільстві, нововведеннями в соціальній, політичній, економічній та науково-технічній сферах. На думку вчених, неологізми з'являються в мові в декілька етапів:

1. Створення. Спочатку новостворене слово вживається обмеженою кількістю мовців.

2. Апробація. Вживання слова поширюється, але ще не знаходить широкого застосування.

3. Закріплення. Неологізм стає «стабільним», впізнаваним, отримує загальне визнання. Свідченням стабільності неологізму є його поява в глосаріях і словниках.

Одним з потужних стимулів, що зумовлює появу нових слів, є прагнення до «мовної економії» [5, с.145]. Закон мовної економії полягає в тому, що мова прагне досягти найбільшого результату, використовуючи меншу кількість мовних засобів. Принцип економії органічно поєднується з іншою фундаментальною властивістю мови – тенденцією до саморозвитку, оновлення, вдосконалення.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, відображають насамперед засоби масової інформації. О. Стишов зауважує, що мовна практика ЗМІ є найбільш чутливою до створення й функціонування інновацій: «мова українських мас-медіа віддзеркалює стан сучасної літературної мови, відбиваючи її багатофункціональність, ступінь інтелектуалізації, оновлення і стилістичне перегрупування словника» [4, с. 12]. Окрім того, оновлення лексичного складу активно відбувається внаслідок запозичення іншомовної лексики, творення власних лексичних новацій.

У сучасній українській мові найчастіше фіксують англіцизми, які формують такі основні тематичні групи: фінансова і банківська діяльність; політика, соціальний устрій та ідеологія; одяг, тканини, матеріали, косметика; назви пристроїв і процесів інформаційних технологій; лексика на позначення осіб за професією, діяльністю; спортивна лексика; економіка, комерційна діяльність, торгівля; побутова лексика [2, с.144].

Питомо українські лексичні новотвори мають переважно okazіональний характер і зазвичай творяться унаслідок словотворчої деривації – утворення нових слів з наявних у мові морфем за продуктивними моделями. Найбільш поширені такі способи утворення неологізмів, як суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний, складання основ, скорочення слів. А також за допомогою семантичної деривації, тобто розвитку в уже наявному слові нового, вторинного значення на основі подібності [2, с.145].

Значна кількість нових лексем утворюється внаслідок абрєвіації, що пов'язана з раціоналізацією мови і прагненням до економії. Залежно від умов створення розмежовують неологізми загальномовні, що з'явилися разом з новим поняттям або нової реалією, та індивідуально-авторські, уведені конкретними авторами.

Для ідентифікації авторських новотворів зафіксовано декілька терміноназв: «стилістичні або індивідуально-стилістичні неологізми», «літературні неологізми», «авторські або індивідуально-авторські неологізми», «неологізми контексту», «одноразові неологізми», «слова-експромти», «неологізми поета або поетичні неологізми», «оказіоналізми» [1, с. 164].

Індивідуально-авторські неологізми створюють за малопродуктивною чи взагалі непродуктивною моделлю. Їх вважають «незвичним, здебільшого експресивно забарвленим словом, утвореним на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням

законів словотворення чи мовної норми, що існує лише в певному контексті, у якому воно виникло» [3, с. 432].

Науковий інтерес до індивідуально-авторських неологізмів активізувався в останні десятиліття, (Н. Ходаковська (2015), О. Мінкова (2016), В. Рибак (2018), Г. Вокальчук (2016)). Мовознавці розглядають індивідуально-авторські новотвори у різних аспектах: лексико-семантичному; ономасіологічному; словотвірному; лексикографічному тощо. Індивідуально-авторські неологізми від часу своєї появи надовго зберігають індивідуальне забарвлення, мають вагоме значення в художньому дискурсі. Зважаючи на спосіб творення, розрізняють лексичні і семантичні індивідуально-авторські неологізми. Своєрідність семантичних неологізмів полягає в тому, що як лексеми вони давно відомі в мові, але, оновивши своє значення, з колишніх тематичних груп переміщуються в абсолютно нові, змінюючи при цьому лексичну сполучуваність, стилістичну закріпленість, емоційно-експресивне забарвлення. Лексичні неологізми створюються за продуктивними словотвірними моделями, властивими певній мові. Здебільшого в художній літературі семантичні неологізми за кількістю поступаються лексичним.

Отже, загальномовні та індивідуально-авторські неологізми є важливим чинником, що зумовлює динамічні зміни в лексичному складі сучасної української мови. Окрім того, неологізми є важливим засобом мовної економії, новизни та експресії. Сучасні реалії українського суспільства сприяють необмеженим можливостям новаторства, посиленню прагматичної спрямованості мовлення. Закономірною є потреба в щорічних словникових матеріалах, які дають змогу відбити певний етап розвитку мови, зокрема її лексичного складника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойченко Л. М. Оказіоналізми як елементи поетичної моделі світу. Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання. Суми, 2002. С. 163–169.

2. Підкамінна Л. В. Механізми неологізації лексичного складу сучасної української літературної мови. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Київ, 2013. Вип. 5. С. 142–147.

3. Пустовіт Л. О., Клименко Н. Ф. Оказіоналізм. Українська мова : енциклопедія. Вид. 2-ге. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. С. 432–433.

4. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.

5. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Коненко, В. В. Бондаренко та ін. Київ : Знання, 2010. 270 с.

Іванілова А. В.

ЗАПОЗИЧЕННЯ З ГЕРМАНСЬКИХ МОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рябініна І. М.

Іншомовні слова є одним з найважливіших складових компонентів будь-якої мови. Протягом багатьох століть українська мова збагачувалася іншомовними запозиченнями, серед яких германізми посідають одне з провідних місць. У сучасній літературній українській мові налічується понад 1500 запозичених германських слів, які повністю асимілювались та стали її частиною. Стосовно запозичень українська мова за останнє десятиліття характеризується двома особливостями: збільшенням кількості слів, що походять із германських мов і розширенням їхньої актуальності.

Історія взаємовідносин між українською та німецькою мовами досить давня. Німецькі слова посідають важливе місце в сучасній

українській літературній мові. Розширення німецьких колоній і поступове зміцнення Магдебурзького права на території України стали чинниками проникнення німецьких слів в українську мову. На поширення німецької лексики вплинули торгівля та високорозвинені західні ремесла, унаслідок чого українська мова «засвоїла» германізми західного походження. Це, наприклад, *кошти*–[koshty]–Kosten; *крам*–[kram]–Kram; *майстер*–[maister]–Meister.

Значний приплив іншомовних запозичень з нижньо- та верхньонімецької відбувався переважно через польське посередництво. Це було пов'язано з масовою міграцією німецьких ремісників до міст Речі Посполитої у XIV–XV століттях. Тогочасні германізми містять переважно ремісничу та торгову термінологію, лексику сфери гільдії та міського самоврядування, а також деякі загальні та абстрактні поняття: *цаль*–[tsal']–Zahl; *рахунок*–[rahunok]–Rechnung; *ратуша*–[ratusha]–Rathaus; *порятунок*–[poriatunok]–Rettung; *смакувати*–[smakuvaty]–schmecken.

Дослідження запозичень з німецької мови в українську має свою історію, котра сягає ще кінця XVIII століття. Перші ґрунтовні пошуки німецьких запозичень здійснили І. Шаровольський у 1926–1927 роках та Д. Шелудько у 1931 році. І. Шаровольський відзначає доробок О. Потєбні, який поділив запозичення германізмів на дві групи: через польську та словацьку мови й власне прямі запозичення з німецької. На думку Н. Ліперовської, крім міграції німців до України та українців, які їхали до Німеччини з товарами, існувала низка слів, що своїм значенням, структурою або звуковим складом свідчать про більшу близькість української мови власне до німецької, ніж до польської. Дослідниця вважає, що «*верстат*» з кореневою голосною «е» відповідає староверхньонімецькій [wercstat], тоді як під вплив польської мови підпадає «верстат», бо [zegarmistrz]–«дзигармайстер» не може бути польського посередництва через притаманне польській мові трактування

німецької [Meister]; «шпацір» є ближчим до німецької [Spazier] (gang), ніж до польської [spacer]; «штуц» повністю відповідає німецькій [Stutz], а не польській [sztucek]. Крім цього, Н. Ліперовська зазначає, що Д. Шелудько не знаходить польських відповідників не тільки до слова «тезунд», але ще й до «вербецирка», «вершлаг», «гебанок», «гедзунок», «трайзлерня», «кум-геравс», «файфа», «ферділь» та інших.

Слова, запозичені з інших мов, як правило, завжди пристосовуються до фонетики, граматики та семантичної системи мови-реципієнта. Так, запозичення пристосовуються й до фонетичної системи української мови, завдяки чому втрачають твердість приголосних, довгі або короткі звуки тощо. Можемо назвати три найважливіші фонетико-граматичних ознаки германізмів: 1) звукосполучення «шт» на початку слів й «ей» після приголосного в таких словах, як *штабель, штамп, штатив, штиль, штольня, штрих; балетмейстер, гейзер, гейдер, флейта, капельмейстер, єфрейтор, шлейф, швейцар*; 2) складні слова без сполучного голосного звука, наприклад: *бутерброд, гроссмейстер, ландшафт, патронташ, циферблат* тощо; 3) уживання звука [ц] на початку слова: *центнер, цейтнот, цех*. Процес морфологічної адаптації таких слів часто пов'язаний зі зміною роду та числа.

До питомих німецьких слів, які були запозичені українською мовою до сфери побуту, можна зарахувати такі слова: *глазур* [нім. Glasur], *морс* [нім. Moosbeere—журавлина], *вермут* [нім. Wermut—букв. полин], *бутерброд* [нім. Butterbrot], *паштет* [нім. Pastete], *флігель* [нім. Flügel], *кернер* [нім. Körner—клема], *клема* [нім. Klemme—лещата], *бугель* [нім. Bügel—скоба, дуга], *клул* [нім. Kluppe], *кронштейн* [нім. Kragstein], *вімперг* [нім. Wimberg], *комендатура* [нім. Kommandatur], *муфта* [нім. Muff, Muffe], *ягдташ* [нім. Jagdtasche, від Jagd—полювання і Tasche—сумка], *йодль* [нім. Jodel], *кегельбан* [нім. Kegelbahn], *фельд'єгер* [нім. Feldjäger] тощо.

Деякі мовознавці вважають, що значна кількість німецьких слів потрапила в українську мову через літературу. Джерелом німецьких запозичень була творчість німецьких авторів, оригінали яких могли читати лише представники дворянства та освіченої інтелігенції. Переклади художніх творів з німецької мови були здійснені М. Старицьким, І. Франком, П. Грабовським, Лесею Українкою та іншими українськими митцями, які перекладали твори Ф. Шиллера, Г. Гейне, І. Гете тощо. Уважається, що саме в цей час в українській мові з'явилися такі слова, як *ландшафт* [die Landschaft] та *брудершафт* [die Bruderschaft]. Згодом збагачення німецької лексики в українській мові стало напряду залежати від впливу економічного розвитку Німеччини, із поширенням промислових контактів з'явилися такі слова: *бутерброд* [das Butterbrot], *шпроти* [die Sproten], *шніцель* [der Schnitzel], *вагон* [der Wagen], *циферблат* [das Zifferblatt] тощо. Під час Першої та Другої світових воєн українська мова продовжувала поповнюватися германізмами: *китель* [der Kittel], *шпиталь* [der Spital], *бункер* [der Bunker], *штифт* [die Schrift], *шприц* [die Spritze] та багато подібних слів.

Запозичення адаптуються до конкретної мови й збагачують її словниковий арсенал. Завдяки зміцненню міжнародних зв'язків відбувається інтернаціоналізація певної частини лексичного складу всіх мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Глущенко В., Ледняк Ю., Руденко М., Рябініна І. Мова і мовознавство. Навчальний посібник. Слов'янськ, Дніпро, 2023. 220 с.
3. Пиц Т. До історії дослідження німецьких запозичень слів в українській мові. *Українська мова*. № 2. Дрогобич, 2013, с. 84–99.

**ЗАСТОСУВАННЯ ІНШОМОВНИХ СЛІВ,
ЗАПОЗИЧЕНИХ З АНГЛІЙСЬКОЇ, У ТЕКСТАХ
СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ**

Лексика української мови за походженням поділяється на питому, тобто власне українську, і запозичену, до якою належать слова іншомовного походження, залучені до української з інших мов світу впродовж усього періоду свідомого співіснування різних націй: із французької, німецької, англійської тощо.

Найбільшу частину порівняно пізнього лексичного запозичення становлять слова з англійської мови (англіцизми), результатом цього була відкритість українського суспільства до міжнародних інтеграцій у культурному й інформаційному просторі.

Слова, як відомо, можуть запозичуватися не тільки поодиноці, а й цілими семантичними групами: такий процес зумовлений відсутністю або незначною кількістю в мові-реципієнті відповідної лексико-семантичної групи порівняно з мовою-донором. Наприклад, виникнення програмістської термінології, назв предметів одягу, номінація яких відбувається з величезною динамікою, тому постійно поповнюється новими термінологічними одиницями. Також причиною можна вважати розвиток семантичних груп мови-реципієнта, що й породжує синонімію запозичених і питомих слів.

Активізація українсько-англійських мовних контактів зумовлює зростання кількості запозичень в різних сферах діяльності: у молодіжно-культурній (*чил-аут, ді-джей*), масово-культурній (*трилер, блокбастер, екшн, бестселер, комікс*), різних видах професійної діяльності (*гострайтер, графіка, сетан*) тощо.

Причинами, за яких використовуються англіцизми, є:

- потреба в нових експресивних засобах (*окей, мен, унс, вау* тощо);
- необхідність у конкретизації деяких понять, що не функціонували в українській мові з певних причин (*веб-дизайнер, айті-спеціаліст, супервайзер, дистриб'ютор* тощо).

Предметом нашого доробку постає запозичена лексика, використовувана в українських молодіжних медіа, зокрема в музиці й відеоіграх вітчизняних виробників. Саме зазначена царина, на нашу думку, зазнає найбільшої міжнародної культурної та професійної інтеграції. Об'єктом є тексти пісень українських музикальних гуртів різних жанрів, де активно застосовувалися англіцизми, наприклад: *Нібито він надає імунітет від усіх криз* (Бумбокс, Cash-бабулес). Англіцизм застосовували в переносному значенні (походить від. англ. *immunity* (мед.) – сукупність захисних механізмів, які допомагають організму боротися із чужорідними чинниками) для дефініції *захист*; *З іпотечним своїм кредитом Відчуваєш себе як Чак Норріс. Хто ж тепер може з ніг тебе збити?* (Бумбокс, Cash-бабулес). Запозичення функціонує в переносному значенні (походить від. англ. *credit* (екон.) – кошти й матеріальні цінності, що надаються кредитором у користування позичальнику на певний строк та під відсоток) як упевнений у майбутньому; *Є ж поліс, страховий поліс.* (від. англ. *policy* (екон.) – документ, що видається страховиком страхувальнику (застрахованому), що засвідчує факт укладення договору страхування і містить його умови); *Перше і останнє завдання – Якогога більше привату* (від. англ. *private* – (невласна назва) форма володіння якоюсь власністю, яка здійснюється одною особою) *Ай, страшне ж яке побажання: Щоб ти жив на одну зарплату* (Бумбокс, Cash-бабулес). Обидві запозичені одиниці застосовані з переносним значенням несподіваної ситуації, наслідки якої можуть бути скореговані. Або ось ще такі англіцизми: *Заграбати приладдя і піти Справді вихід та дуже простий Файли ти мої утреш І я теж Зі*

столу посміхаєшся мені Зміни зберегти чи ні Реанімували ми Опцію зими (від англ. file – шухляда, тека, папка) – інформаційний об'єкт, що містить дані або програми й розміщується на поіменованій ділянці носія даних; від англ. reanimation – комплекс заходів, спрямованих на відновлення різко порушених або втрачених життєво-важливих функцій організму; від англ. option – у зазначеному контексті: один із варіантів вибору (Бумбокс, E-mail). *Замішані з тобою ми як фанк із джазом* (від англ. funk – стиль афроамериканської танцювальної музики з виділеними ударними, від англ. jazz – жанр музики характерною рисою якого є імпровізація, поліритмія, заснована на синкопованих ритмах, і унікальний комплекс прийомів виконання ритмічної фактури). Тобто використані ці сполуки із значенням спорідненого гармонічного поєднання (Бумбокс, Бета-Каротин) тощо.

Отже, сучасні поети й музиканти, зокрема Бумбокс, використовують у своїх текстах англіцизми з метою заповнення семантичних лакун української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Музичко Л. В., Шкарапута Л. М., Морозов С. М. Словник іншомовних слів. Київ : Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2019. 787 С.

Демченко К. С.

ФУНКЦІЇ ВОКАТИВА З ЛЕКСЕМОЮ МІСЯЦЬ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯННЯХ

Науковий керівник: докт. істор. наук, доц. Швидкий С. М.

Лексема *вокатив* (латинською *vocativus, vocare* «звати», *vox* (gen. *vocis*) «голос» з праїндоевропейської «промовляти, говорити». Словник іншомовних слів ототожнює вокатив із кличним відмінком, який

завичай функціонує у звертаннях. Як зазначає Н. Величко, звертання у традиційному синтаксисі – це слово чи словосполучення, на позначення особи, якій адресовано мовлення, іноді це може бути й предмет. Звертання структурує так звані вокатив (кличний або звертальний відмінок) [1, с. 22].

Термін звертання вперше залучив до наукового обігу Ф. Буслаєв як засіб вираження відношень для спілкування. В українській лінгвістиці цей термін був закріплений в «Українському правописі» 1936 р., раніше послуговувалися різноманітними термінами: зовні слова, окличні слова тощо.

Український мовознавець А. Загнітко кваліфікує звертання як «...слово (або словосполучення), яке є найменуванням того, до кого або до чого звернене мовлення. Воно має форму Кл. в. (дуже рідко в називанні неістот Н. в.) і вимовляється з особливою, кличною інтонацією» [2, с. 91]. Науковець розмежовує звертання й вокативні речення (речення-звертання), зазначаючи, що межі між ними динамічні й рухливі. Такі речення він вважає одним із різновидів квазі-речень, основне призначення яких полягає в налагодженні контакту [2, с. 79]. Вокативні речення завжди посідають позицію на початку висловлення, вони є більш самостійними, ніж звертання; їм притаманна спонукальна інтонація, оскільки їх комунікативне призначення – привернути чиюсь увагу. Перехідну зону формують речення, для яких властивий середній рівень предикативності. Такими науковець вважає звертання, що не лише номінують адресата мовлення, а й маркують його напівпредикативну ознаку (звертання, виражені словами чи словосполученнями з якісно-оцінною семантикою). Посилення предикативності звертань досягається завдяки поширенню атрибуту. Чим більш ускладнене звертання означуваними словами, тим більше потенційної предикативності, оскільки будь-яке словосполучення може трансформуватися в предикат [2, с. 91].

Отже, іменники в кличному відмінку в українській мові виконують функцію вокатива або вокативного речення. Своєю структурою вокативне речення збігається із звичайним непоширеним звертанням. В обох випадках головним та єдиним членом є ім'я особи, назва неістоти, кличка тварини, у замовляннях – міфічні чи персоніфіковані образи, християнські святі тощо. Проте своїм змістом вокативні речення змістовніші за звертання, бо є виразниками певної думки, почуттів: завжди емоційно й модально забарвлені й мають вияв у своєрідній інтонації, яка не завжди збігається з інтонацією звичайного звертання. У багатьох сучасних мовах відсутнє поняття вокатива, він виражений формою Н. в., супроводжений особливою інтонацією та іншими засобами. Водночас вокатив функціонує в багатьох слов'янських мовах, а саме: болгарській, чеській, польській, словацькій, литовській, білоруській.

У науковій літературі серед композиційної структури замовлянь виокремлюють такі складники: 1) зачин (вступ); 2) основна частина, у якій озвучено мету заговору; 3) закінчення (заклучка). Зачину притаманні два різновиди замовлянь, які вирізняються особливостями звертання до надприродних реалій. Трапляються замовляння зі вступом і без нього, різниця полягає в тому, що в першому випадку наявні опис місця, звертання до надприродних сил чи християнських святих із проханням, а в другому – безпосереднє звернення до явищ природи, істот, астральних образів тощо по допомогу зцілення.

У народній традиції поширеним є звертання до небесних світил, які могли зцілити хворобу, протидіяти лихові тощо. Українці особливо шанували Місяць, до якого в замовляннях апелювали під час лікування. Наразі, до молодого Місяця зверталися з надією отримати сприяння в лікуванні від зубного болю, ревматизму, туберкульозу тощо. Зафіксовані замовляння з вокативом *Місяць* засвідчують, що такі заговори були спрямовані переважно на лікування зубного болю. «*Молодиче, молодиче,*

чи був ти в старого, чи болять зуби у мертвого? Як у мертвого не болять, то так і у (ім'я) не боліли і не щеміли, і закам'яніли» [5, с. 37]. Зцілення могло відбуватися лише тоді, коли Місяць був «молодим»: «Молодий молодиче! Тобі в сповні, мені в здоров'ї. – Єсть у нас три царі: один небесний, другою – земний, а третій – у лісі. – Як зійдучця вони землі межувать, тоді в народженого, молитвеного (ім'я) зуби заболять» [6, с. 12]; «Молодой Месяц – золотой рог, бил ти на том світє, відал моїх родітелєй? Відал. У них зуби болять? Не болять. Спаси, Господи, раба Божого (ім'я)» [7, с. 520]; «Місяцю Ладимирю, ти був у Бога на том світі. Ти бачив мертвих людей, вони не п'ють і не їдять, у їх зуби не болять, не зудять, не щемлять. Дай Бог, щоб у рождъонного (ім'я) зуби не боліли, не крутили, не зуділи» [7, с. 517]; «Месяц – владика, ти по небу блуждаєши, все звєзди охраняєши, на дальніє гори восстановляєши, двумя зорямі рожу запєкаєши. Белая роза. Амінь. Розовая роза. Амінь. Красная роза. Амінь. Жолтая роза. Амінь. І в чорной розє корєнь засихаєт, лїст опадаєт, а рожє пропадаєт на рождъонной, крєщъонной (ім'я)» [7, с. 517].

Звернення до Місяця могло містити й прохання взаємного кохання, наприклад: «Місяцю, князю, світиши уповні, нехай такою повною буде і любов до мене. Але ти завтра-позавтра будєши спадати, а його любов нехай ростє» [5, с. 217]. Отже, вважали, що саме Молодик може підсилювати магічну дію слова.

Місяць – магічна астральна сила, повновладний «князь» нічного світу, у деяких замовляннях маркована його царственість. У функції вокатива трапляються власні номінації: Володимир, Ладимир, Аврам, Адам тощо, тобто узвичаєні для народної творчості поетичні порівняння: «Місяцю-Адаме, ім'я тобі Авраме! Дай тіла на ті кості; а як не даси, то прийми моці!» [5, с. 31]; «Молодий ти місяць, Володимирь...» [5, с. 861]; «Місяце Адаме! Був на тім світі...» [5, с. 192]. Він має «золоті роги», «хрест золотий» [5, с. 77]. Це, власне, атрибути княжої верховної влади, бо

для українців за традицією в давнину Місяць був князем нічного, потойбічного світу. За язичницькими уявленнями, мертві – не «поза світом», а в «іншому світі», неперехідної межі між світами не існує [7, с. 235]. Вокатив «Місяцю-Маю» маніфестує насамперед аграрні уявлення, бо українці сподівалися на допомогу «Молодика молодого», аби він посприяв зберегти врожай.

Отже, функцію звернення до Місяця виконує вокатив, поширений означенням, прикладкою, епітетом, що засвідчує шанобливе ставлення до адресата, сподіваючись на сприяння у зціленні, на досягнення щасливого взаємного кохання, на отримання багатого врожаю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко Н. М. Поняття звертання та його функцій із лінгвістичного погляду. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2007. Вип. 4. С. 22-28.
2. Загнітко А. Український синтаксис: теоретично-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
3. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / Упоряд. В. Гнатюк. Київ : Обереги, 2002. 189 с.
4. Українські народні вірування, повір'я, демонологія. Київ : Либідь, 1991. 638 с.
5. Українські замовляння / Упоряд. М. Москаленко. К.: Дніпро, 1993. 308 с.
6. Українські чари: 2-е вид., стереотип. / Упоряд. О. М. Таланчук. Київ : Либідь, 1994. 96 с.
7. Швидкий С. М. Етнокультурна спадщини населення Слобідської України ХІХ – початку ХХІ ст. у системі сучасних знань та світоглядних уявлень [монографія]. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. 409 с.

ДО ПОНЯТТЯ *МОВНА ОСОБИСТІСТЬ* У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Швидка Н. В.

Мовознавчі методи дослідження мовної особистості передбачають вивчення особливостей слововживання, символічних й образних вербалізаторів тощо як сукупності доміантних понять мовотворчості письменників. За такими художньо-словесними параметрами можна визначити особливості індивідуальної мовної картини світу. С. Єрмоленко зазначає, що мовні особистості, які володіють талантом, інтуїтивно відчують досвід соціуму сприймати естетичну природу слова й трансформують його в мовно-естетичні знаки національної культури [2, с. 358-359]. Такі знаки читач сприймає в контексті художнього твору й декодує відповідні реалії, ситуативний контекст, зокрема й вербальний, співвіднесений із загальномовними конотаціями й з прагматичним змістом. У Словнику-довіднику філолога І. Коломоєць акцентує: «Мовна особистість – це така, яка творить українськомовне середовище в усіх сферах суспільного життя, продукує створення висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою..., виступає як інтегруючий чинник понять мовної картини» [5, с. 86].

Вважається, що саме В. фон Гумбольдт започаткував науковий напрям, який вивчає проблему зв'язку мови й мислення індивіда, його внутрішній світ і культурні цінності. У наукових колах такий напрям знаний як антропоцентричний, дослідження науковця надавало пріоритет психологічним й етносоціологічним компонентам у вивченні природної мови й зосередженні уваги на особистості як творцеві й носієві мовної картини світу. Отже, мовна особистість – це багатогранне поняття, сутність якого полягає у збереженні й передачі мовного багатства, тобто

таке явище водночас є мовною та духовною творчістю. В. фон Гумбольдт визнавав наявність особистостей, які сприяють розвитку мови, виражаючи себе в її національній формі. Науковець зазначав, що мова не є безпосереднім відбиттям реальності, у ній відбуваються акти інтерпретації світу індивідом. Оскільки всі мови не лише по-різному номінують одне й те ж явище, а й представляють різні його бачення, то кожна мова визначає ментальність і світогляд певної нації. Людина як суспільна, індивідуальна й історична особистість водночас постає і як об'єкт художнього зображення, і як суб'єкт художнього сприймання. Універсальність, синкретизм слова при передачі, відтворенні чуттєвих змістів зумовлює особливе значення мови як чинника формування особистості.

«Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» репрезентує таке потрактування: «Мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [3, с. 93].

Проблему розуміння мовної особистості в контексті стилістики тексту порушив В. Виноградов. У теоретичних і конкретно-історичних працях часто трапляються висловлення, що світогляд письменника зовсім не є обмеженим його поглядами, висловленими у власне публіцистичній формі, він має вияв і в його художній творчості. Оскільки образне мислення в письменника переважає, то саме в художніх творах найповніше буде розкрито естетичні та ідейні його позиції, світогляд [7, с.18]. Отже, мовну особистість письменника обов'язково буде відбито й у мові його творів. Як зазначає М. Храпченко, В. Виноградов виокремив два засоби пізнання мовної особистості: 1) історико-літературне спрямування завдяки категорії «образ автора» частково охоплює й історію літературної мови;

2) аналіз і відтворення індивідуальної мовної структури набуває літературознавчого колориту, що зумовлює поглиблене розуміння й поновлене потрактування художнього образу. Образ автора сприймають то як дійову особу, яка постає в певному своєму вигляді, то як творчу індивідуальність письменника з рисами, відбитими в стилістиці художнього твору. Він є основним чинником індивідуального стилю письменника. Мовотворчість письменників завжди маркована стилем доби, яка має відбиток на їхніх індивідуальних творчих пошуках [7, с. 21]. Неординарність й аналітичність їхнього мислення має вияв у своєрідності текстових структур.

Мовотворчість письменників – це тривалий пошук засобів художнього вираження, які формують моделі світу та є продуктом переосмислення певних реалій. Одним із таких засобів є слова-символи, які фіксують ідейно-художнє ядро твору й відбивають світовідчуття й авторський світогляд письменника.

Українська дослідниця Н. Сологуб вважає, що символи, співвіднесені з лексикою, треба аналізувати в семантико-стилістичному аспекті як явища художнього мовлення, «у них закладена вибухова сила авторської епохи» [6, с. 25]. «Символ – комбінований і багатозначний образ, що приховує конкретний та асоціативний зміст; слово-образ, що втілює ідею, себто умовне позначення певного предмета, явища за допомогою інших понять на основі спільної ознаки, часткової чи приблизної подібності для гранично стислого, але виразного, заснованого на асоціативності...» [5, с. 137].

Біблійна символіка є надзвичайно стійкою, у символічних образах представлено принципи християнської моралі, сенс людського життя, вони є кодом прочитання культурно-історичних картин чи буденних реалій життя та їх усвідомлення. Підґрунтям кожної біблійної притчі або оповіді є розгорнута система символів, багатогранність яких у художньому

мовленні постає засобом концептуального вираження розуміння дійсності та світобачення. Наприклад, Наталія Кобринська народилася в родині священника, проте за моральними переконаннями була атеїсткою, за що її багато хто засуджував. Атеїстична позиція не стала на заваді використовувати у своєму творчому доробку біблійну символіку, а навпаки, такі символи переконливо й органічно залучені майстриною слова.

У казку «Брати» письменниця залучає біблійну оповідь про двох братів, синів Адама та Єви – Каїна й Авеля. Молодший Абель був пастухом, а Каїн, старший брат, працював на землі. І одного разу брати принесли жертву Богові, але Каїн засмутився через те, що Господь схвально поставився до жертвоприношення Авеля. Творець побачив підступні думки старшого брата і сказав йому: «Отож, коли ти добре робитимеш, то підіймеш обличчя своє, а коли недобре, то в дверях гріх підстерігає. І до тебе його пожадання, а ти мусиш над ним панувати» [1, Буття 4: 7]. Не послухав Каїн поради Всевишнього та вбив брата, коли вони були в полі. І тоді Бог виніс Свій вирок за скоєний гріх: «А тепер ти проклятий від землі, що розкрила уста свої, щоб прийняти кров твого брата з твоєї руки. Коли будеш ти порати землю, вона більше не дасть тобі сили своєї. Мандрівником та заволокою будеш ти на землі» [1, Буття 4: 11].

Символ братів у казці є значущим, бо цей біблійний сюжет має змістове навантаження моральної відповідальності за власні вчинки перед суспільством і перед Богом. Злочин Каїна особливо вражає, бо це було братовбивство. Авторка свідомо залучає до сюжету казки ці біблійні символічні образи, бо вона гостро засуджувала війну й людиногубство, а особливо оскаженіле братовбивство. У цьому творі письменниця висловлює сподівання, надію та віру в те, що війна 1914-1917 років повинна була закінчитися перемогою для Західно-Української Народної

Республіки. Наталія Кобринська хотіла врешті побачити справжню казку: аби припинилася війна, і брат перестав би вбивати брата.

Отже, поняття символ є складним, неоднозначним, проте важливим і перспективним засобом дослідження мови як одного із засобів концептуалізації, пізнання навколишньої дійсності та компетенції мовної особистості. Символ репрезентує світоглядні домінанти, сформовані під впливом суб'єктивних й об'єктивних чинників. Символічність як домінанта світовідчуття Наталії Кобринської гостро звучить у мовотворчості письменниці, символи органічно вплетені в ідейно-тематичну структуру її творів, доповнюючи один одного й формуючи єдину художньо-естетичну систему; у них-таки «закладена вибухова сила авторської епохи».

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту [переклад проф. Івана Огієнка]: Українське Біблійне Товариство, 2002. 1375 с.
2. Єрмоленко Світлана. Нариси з української словесності. (стилістика та культура мови) / Інститут української мови НАН України, Український науково-виробничий центр «Рідна мова». Київ : Довіра, 1999. 431 с.
3. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
4. Кобринська Н. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1980. 446с.
5. Основні лінгвістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укладач І. І. Коломоєць. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.
6. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара. Київ : Наук. думка, 1991. 140 с.

7. Храпченко М. Б. Творча індивідуальність письменника і розвиток літератури. Київ : Дніпро, 1976. 376 с.

8. Шумарова Н. П. Мовна компетенція особистості: соціопсихологічний аспект [монографія]. Київ : Довіра, 1994. 360 с.

Полякова Т. В., Варченко К. В.

ОБРАЗНА СИНОНІМІКА ЯРА СЛАВУТИЧА ЯК ДОМІНАНТА КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

До числа лінгвістичних проблем, які активно розглядаються в сучасному мовознавстві, варто зарахувати проблему синонімії. У певні часи науковці висловлювали різні погляди на сутність цього явища. Так, дискусійними є тлумачення таких теоретичних питань лексичної синоніміки, як визначення поняття "синонім", семантична домінанта в межах синонімічного гнізда, місце синонімів у системі мови і мовлення. Велич і могутність нашої мови виражається, зазвичай, у винятковому багатстві її лексичного складу, багатозначності слів, у гнучкості граматичної форми, у розмаїтті стилістичних засобів. Змістовність, ідейна насиченість, точність і виразність, простота й доступність – це ті якості мови, які були б немислимі без великого запасу слів, без оволодіння синонімічним запасом мовця, що допомагає точніше, правильніше, глибше висловити думку. Багатство словника, детальність у розумінні значень слів та їхніх відтінків свідчать про культурну освіту людини, про знання народної мови – невичерпного джерела літературної мови. Тлумачний словник визначення поняття "синонім" розглядає як слово, близьке або тотожне за значенням до іншого, але відмінне від нього за звуковою формою. Та варто зазначити, що не склалися ще на сьогодні чіткі принципи систематизації цих лінгвістичних одиниць.

Відомо, що синонімічна спроможність української мови дуже велика, проте варто зазначити, що українська лексикографія ще не має у своєму арсеналі словників мови окремих письменників з метою виокремлення ідіостилю письменника. Нам відомі дослідження ряду лінгвістів, які присвятили окремі праці висвітленню синонімічного багатства поетичних та прозових творів Т. Г. Шевченка, Лесі Українки, М. М. Коцюбинського, М. Т. Рильського, О. П. Довженка, Уласа Самчука та багатьох інших класиків.

Дослідженням із синоніміки присвячено велику кількість лінгвістичних праць, зокрема: Ю. Апресян, А. Бевзенко, А. Бурячок, І. Вихованець, І. Голубовська, В. Гречко, Н. Грицик, Ф. Жилко, В. Ільїн, А. Коваль, М. Кочерган, А. Лагутіна, Л. Лисиченко, Г. Миронова, О. Нечитайло, Л. Полюга, В. Русанівський, О. Тараненко, Я. Шулінова та ін.

Серед лексичного складу кожної з відомих нам мов є дуже багато таких слів, які поряд з іншими, наявними в мові, не становлять необхідних позначень відомих понять, а відіграють роль лише паралельних до інших, більш уживаних, більш звичних. Такі слова не зовсім точно відповідають іншим, оскільки вони можуть їх замінити, тобто, замість яких можна їх використати без надто помітної відмінності щодо змісту: в одних контекстах ця заміна цілком можлива, в інших, навпаки, спроба такої заміни призводить до відчуття істотної відмінності. У таких випадках, зазвичай, дається в знаки наявність різниці у самому змісті слова, яке запропоноване на заміну іншого, де воно набуває супровідного емоційного забарвлення або за належністю до певних стилістичних сфер, різноманітних способів висловлювання.

Сучасне мовознавство має різні визначення поняття *синонімія*. Відома лінгвістка А. П. Євгенєва вважає, що синонімами варто вважати слова, що означають одне і те ж поняття, тотожні або близькі за значенням, слова, які певним чином співвідносяться в певний час у мові і служать для

деталізації і розуміння тонких смислових відтінків поняття або вираження експресивних, жанрових і інших відмінностей.

Як зазначає Л. А. Лисиченко, синоніми – це ті члени тематичної групи, які а) належать до однієї частини мови і б) настільки близькі за значенням, що їх використання в мовленні вимагає точного знання семантичних відтінків і стилістичних властивостей, які відрізняють їх [3, с. 407].

Розтлумачуючи значення синонімів, М. А. Жовтобрюх писав: «Синоніми – це такі слова, які відрізняються одне від одного звуковим складом, але означають назву одного поняття з різними відтінками в його значенні або з різним стилістичним забарвленням» [2, с. 27].

На думку М. Я. Плющ, синоніми – це слова, які мають близьке або тотожне значення, але відрізняються звучанням, наприклад: *проживати* – *мешкати*, *бажати* – *хотіти*, *властивий* – *притаманний* та ін. [4, с. 124].

Як зазначає О. Д. Пономарів, синоніми відрізняються відтінками значень або стилістичним забарвленням чи обома цими ознаками, наприклад: *хуртовина*, *завірюха*, *буран*, *заметіль*, *хуга*, *віхола*, *метелиця*, *сніговій*, *сніговійниця*, *сніговиця*, *хурделиця* [5, с. 240].

Арнольд Грищенко вважає, що, синонімія як тип лексико-семантичного відношення ґрунтується на тому, що слова, які належать, зазвичай, до однієї й тієї ж частини мови, характеризуються повним або частковим збігом своїх лексичних значень. Так, зокрема, за ознакою тотожності, повного збігу лексичних одиниць можна виділити такі ряди слів, як: *азбука* – *алфавіт* – *абетка*; *іспит* – *екзамен*; *роздоріжжя* – *розпутьтя* – *розтаньки* – *розтань* – *розвилка* – *розтока* – *розсоха* – *перехрестя* – *перехресток* – *хрещик*. Близькі, але не тотожні значення мають слова, об'єднані в таких рядах: *добрий* (чоловік) – *уважний* – *доброзичливий* – *приятний* – *чуйний* – *прихильний*; *добрий* (урожай) – *багатий* – *великий* – *високий* – *рясний* – *щедрий*.

Маючи на увазі звукову природу слова, можна стверджувати, що глибинну основу синонімії становить найчастіше позначення одного й того ж денотата кількома різними словами. Саме через це А. Грищенко зазначає, що в номінативній діяльності, кінцевим результатом якої є найчастіше формування того або іншого словесного знака, взаємодіють дві суттєво важливі тенденції: 1) нейтральне, позбавлене супровідних суб'єктивно-оцінних характеристик номінації предметів позамовної дійсності; 2) відображення у відповідних суб'єктивно-оцінних ознаках денотатів, бачення їх під кутом зору позитивної чи негативної оцінки. Відповідно до цих двох аспектів і відбувається поповнення лексичного складу мови синонімією.

Сучасна лінгвістична література досить широко розглядає питання про сутність мовної синонімії, а також про характер синонімів. У деяких статтях теоретичного характеру, в посібниках і лінгвістичних словниках найчастіше знаходимо ряд визначень синоніма, що, на перший погляд, суперечать одне одному. Серед таких визначень виділяють дві основних течії: 1) визначення, в основі яких лежить словесне значення. Водночас синоніми визначаються як слова, що відрізняються фонетичним складом, але близькі за значенням; 2) тлумачення, в основі яких лежить явище дійсності або поняття, що номінуються словом. У такому випадку синоніми визначаються як слова, які відрізняються у відтінках значень, стилістичною належністю, емоційним оформленням (Р. О. Будагов, Є. М. Галкіна-Федорук, А. П. Євгенєва, А. М. Жовтобрюх, М. М. Шанський). А саме ці два типи визначення синонімів відрізняються, зазвичай, ступенем розкриття поняття значення слова: у першому випадку використовується термін значення слова, не розкриваючи його змісту; друге визначення витлумачує «значення слова» (не називаючи його) через один із важливих компонентів – поняття, перелічуючи інші складові лексичного значення при характеристиці відтінків у значенні синонімів. На

нашу думку, ці два типи визначень практично не відрізняються одне від одного.

Образне багатство лексичної синоніміки в поезіях Яра Славутича найчастіше виявляється в широкому розгалуженні синонімічних дієслівних рядів, у своєрідності їх використання, у багатоплановості семантико-стилістичних відтінків синонімічного дублета в кожному окремому випадку, а саме:

а) акт мовлення зі словами-домінантами – *говорити, кричати, кликати*;

б) ознаки руху, пересування зі словами-показниками – *іти, бігати (бігти)*;

в) ознаки візуального сприйняття зі словами-показниками – *бачити, дивитися*;

г) ознаки розумових процесів зі словом-домінантою – *думати*;

г) ознаки психічного стану зі словами-показниками – *плакати, сумувати*;

д) ознаки фізичного стану та фізичних процесів зі словами-домінантами – *вмерти, їсти*.

Одиниці синонімічних рядів переважно розпадаються на дві групи: сталі синоніми, уживані в літературній мові (сюди увійшли також фразеологічні звороти), та синоніми, зумовлені лише вибраним текстом, тобто так звані контекстуальні синоніми.

Яр Славутич у своїх творах не обмежувався використанням лише загальноживаних синонімів. У його поезії домінують індивідуальні словотворення. У такому ракурсі інколи виступають слова різних семантичних груп.

Розглядаючи мову письменника, для повнішої характеристики експресивних засобів його творчості варто розглядати одночасно лексичні

та фразеологічні синоніми, оскільки останні не раз виконують функцію одного з членів синонімічного ряду.

Отже, синонімічні гнізда Яра Славутича – це ціла система старанно дібраних близьких за змістом слів, що, зазвичай, відображають культуромовний світогляд письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова / А. П. Грищенко. Київ : Вища школа, 1997. 492 с.

2. Жовтобрюх М. А. Розвиток стилістичних досліджень української мови / М. А. Жовтобрюх // Семантичні параметри стилів. Київ : Наукова думка, 1967. 130 с.

3. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови: семантична структура слова / Л. А. Лисиченко. Харків : Вища школа, 1977. 114 с.

4. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ. Київ : Вища школа, 1994. 413 с.

5. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підручник / О. Д. Пономарів. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль : Навч. книга Богдан, 2000. 248 с.

Жемердєй О. В.

ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ ЯК ПЛОЩИНА ФОРМУВАННЯ КОНОНАТИВНО МАРКОВАНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Решетняк О. О.

У сучасних бурхливих реаліях газетні публікації значно поступаються Інтернету й телебаченню, хоча донедавна були одним із найпоширеніших джерел повідомлення інформації, якими користувалося суспільство. Роль публіцистики та мови засобів масової інформації в сучасній мовній

динаміці постійно зростає, адже саме ці функціональні стилі, сфери використання мови найоперативніше реагують на бурхливий перебіг подій в українському суспільстві, відображають зміни в його житті [1, с. 8].

Друкованим ЗМІ, як й іншим видам інформування, притаманні функція повідомлення та прагматична функція. Водночас, вони *сповіщають* читачеві про найактуальніші події в країні й світі зокрема, і намагаються маніпулювати смаками й цінностями цільової аудиторії. Отже, періодика як вид мас-медіа так чи так є засобами масового впливу, перетворюючись на надзвичайно важливий інструмент «моделювання» суспільної свідомості.

Однією з особливостей газетного, зокрема й інтернетного тексту є те, що він базується на двох головних моделях трансляції змісту: фактичній та авторській. Найважливішим для фактичної моделі є виклад факту, а для авторської моделі – висвітлення авторської позиції щодо події. Західна зарубіжна масова комунікація надає перевагу фактичній моделі, вітчизняна – авторській [2]. Саме тому об'єктивації бажаних настанов у текстах газетних повідомлень притаманні два способи: або завдяки *безпосередньому звертанню* автора тексту до адресата із закликом до відповідних дій, або завдяки *особливостям репрезентації* автором предмету повідомлення, що може сформувати чи підтримувати «потрібний» стан адресата.

Останній із зазначених способів передбачає використання різноманітних стилістичних, емфатичних прийомів, величезної системи особливих мовних засобів, розрахованих на цілеспрямоване керування сприйняттям дійсності певною аудиторією. Значущою щодо цього є й яскрава виразність, насичена експресивність, емоційне забарвлення газетних й інтернетних публікацій, що, водночас, є характерною прикметою публіцистики як такої та виникає саме завдяки активному використанню конотативного потенціалу мови. І відповідно до закликів

узусу саме конотативний складник частини лексичного значення, виражальні потенції, реалізовані лише в контексті певного висловлювання, забезпечують ту мовленнєву експресію, що пожвавлює виклад, допомагає висловити суб'єктивну оцінку подій, певних явищ, сприяє кращому усвідомленню інформації та спонукає читачів до вияву оцінки.

Тексти ЗМІ становлять особливу царину функціонування мови, де відбуваються процеси, що не тільки віддзеркалюють мовленнєву ситуацію взагалі, а й впливають на структуру мовної системи. Великі можливості для реалізації потенціалу мовних одиниць, швидке реагування на позамовні зміни – усе це постійно привертає увагу лінгвістів, для яких мова газетних й інтернет-видань є невичерпним джерелом матеріалу для дослідження. Звернення до газетно-журнальної, а на сьогодні більш інтернетної публіцистики й загалом до текстів засобів масової інформації (масмедіа) дає змогу уявити картину сучасної живомовної практики, стихії української мовленнєвої діяльності, змодельовану носіями мови, які працюють зі словом як фахівці, усвідомлено, цілеспрямовано, створюючи нові номінаційні та комунікативні одиниці.

Дослідники неодноразово наголошували, що в межах газетно-публіцистичного стилю емотивність реалізується насамперед із залученням категорії *оцінності*, зумовленої власне сутністю публіцистики як творів словесного мистецтва, сфокусованих на найбільш болючих суспільно-політичних проблемах сучасного авторіві громадського, політичного й економічного життя, і загальнонаціональним значенням цих проблем, що особливо актуалізується під час рашистської навали. Функція впливу, як одна з найзначущіших для газетно-публіцистичного стилю, зумовлює гостру потребу публіцистики в *оцінних* засобах вираження. Оцінювання явищ суспільно-економічного і політико-ідеологічного життя країни реалізується саме завдяки активізації конотативного потенціалу мовних одиниць. Оскільки ж питання, що висвітлюються в газетних та

інтернетних виданнях, мають здебільшого політичний зміст, політичне забарвлення, то й вибір мовних засобів щодо їх соціально-оцінних якостей і можливостей з огляду на ефективний вплив на масову аудиторію носить усвідомлений, цілеспрямований характер. Водночас, у реалізації оцінної (евалюативної) функції беруть участь як мовні, так і контекстуальні (тобто okazіональні, не фіксовані словниками) засоби вираження оцінності в експліцитному чи імпліцитному вигляді, зокрема й конотативні компоненти значень мовних одиниць, що виникають внаслідок незвичайних лексичних поєднань, характерних для стилю газетних та інтернетних публікацій, постійних пошуків влучних і дошкульних випадків оцінювання, образного вживання слів, «конструювання» нових метафор, метонімії, застосування конотативних можливостей інтертекстуальних механізмів тощо. Тобто, відповідно до такого потрактування конотації її складниками можна вважати експресивність, оскільки вона передбачає певні почуття, настрої і зрештою відбиває суб'єктивне ставлення мовця до змісту або адресата мовлення, а також емоційність й оцінність. Дещо обережно можна зарахувати до конотації і стилістичний компонент, оскільки стилістична ознака є характеристикою власне мовної одиниці, а не денотата. Проте вживання стилістично маркованої лексеми теж віддзеркалює ставлення мовця до предмета позначення.

І, нарешті, відповідно до тлумачення конотації, до її складу не входить образність, хоча вона є важливим компонентом семантики взагалі. Образність – це не є ставлення до денотата. Вона є одним із способів спонукання певного ставлення до предмета номінування, оскільки образ, завдяки якому мовець намагається позначити щось, викликає у реципієнта певні емоції, відчуття тощо. Звичайно, тут відіграють роль декілька чинників: і внутрішня форма, і різноманітні семантичні переноси тощо. Отже, образність тісно пов'язана з конотацією, але не є її складником.

Таким чином, газетно-публіцистичний стиль, що характеризується мовленнєвою виразністю, маніфестує значні можливості для розкриття конотативного потенціалу мовних одиниць, який реалізується насамперед завдяки «ефекту новизни», прагненню до незвичайності та в активному застосуванні засобів словесної образності. Аналіз номінативного ресурсу публіцистики в окреслених концептуальних координатах вважаємо доцільним саме з огляду на діяльнісний, виразний експресивно-оцінний тип текстів цього функціонально-стильового різновиду сучасної української мови, авторську мовотворчість, що засвідчує змістову багатшаровість вживаних номінацій. Аналіз конотативно маркованих словосполучень зумовлює виявлення нових, індивідуально-авторських аспектів у мовній концептуалізації та категоризації світу, позначення певних реалій або понять – новітніх для сучасного українського узусу, і таких, які вже відомі йому, але в змінених війною суспільно-політичних умовах зазнали переосмислення, набули нових експресивно-оцінних конотацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

2. Мінкова О. Ф. Експресивний потенціал засобів вторинної номінації в мові новітньої української публіцистики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»; Запоріж. нац. ун-т М-ва освіти і науки України. Запоріжжя, 2010. 21 с.

3. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.

наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»; НАН України. Ін-т укр. мови. Київ, 2003. 21 с.

4. Стадній А. С. Конотативні дієслова у мові ЗМІ // Сьома Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Науковий потенціал 2011» [електронний ресурс]; режим доступу: <http://intkonf.org/stadniy-as-konotativni-dieslova-u-movi-zmi/>

Сиротенко В. П.

ЕТИМОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Сучасна лінгвістика має доволі багато фахових відгалужень, одним з яких є етимологія: «розділ мовознавства; вивчає походження та історичні етапи розвитку фонем, морфем, слів» [6]. Але її наукові зацікавлення виходять далеко за межі лінгво-теоретичних досліджень і перетинаються з пошуками в інших сферах інтелектуальної діяльності людини. Зокрема, маємо на увазі краєзнавчі розробки, коли цікаві знахідки в цій галузі робляться завдяки опертю на певні висновки і твердження етимологів. Оскільки ж проблеми топоніміки, як органічної складової етимології, є і природною цариною краєзнавства, то надалі торкнемося трактування походження назв деяких міст Донеччини, розташувавши їх в алфавітному порядку.

Бахмут чи Бахмут?

Останнім часом назва цього українського міста на устах у всіх теле- і радіооглядачів, військових експертів тощо. При цьому один і той же мовець навіть в одній фразі цю назву може вимовити по-різному: і *Бахмут*, і *Бахмут*. І це не вияв неуважності, а орієнтація на певні традиції. Так, в одній із Інтернет-статей «Де ставити наголос у слові “Бахмут”?» підкреслюється, що диктори українських телеканалів частіше вимовляють

«Бахмут» (з таким наголосом подана назва міста й у першому томі «Географической энциклопедии Украины» (1989)), а місцеві жителі переважно говорять Бахмут (і такий наголос фіксують словники: «Словарь географических названий Украинской ССР» (1976), «Советский энциклопедический словарь» (1983), онлайн-версія «Большой российской энциклопедии»). У цій же статті дається й посилання на думку відомого українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора Олександра Пономарьова стосовно правильності наголошування другого складу [4].

У цій своєрідній дискусії беруть участь і місцеві краєзнавці. Так, пошуковець Олександр (творчий псевдонім Etnografo Donetz) із Нью-Йорка Донецької області в журналі «Детский отдых» (№ 3 за 1894 рік) знайшов оповідання Сергія Меча (відомий географ, педагог, письменник, публіцист) «Поездка в южную Россию (Географ. очерки и картины)», у якому той пише: *«Таков Бахмут, как называли его граждане, делая ударение на у и произнося это слово так же, как мы произносим хомут»*. На підставі цього краєзнавець робить однозначний висновок, що вимовляти назву міста треба тільки з наголосом на другому складові [1].

У цьому Олександра підтримує співробітник Бахмутського краєзнавчого музею Ігор Корнацький, який, посилаючись на такі джерела, як «Словарь Донских говоров», уривок з поеми І. Котляревського «Енеїда», словник Бориса Грінченка, зазначає: «Місцева усна традиція свідчить про наголос на другому складові – Бахмут, завжди так говорили й українською, й російською мовами місцеві жителі. І у всіх споріднених словах, похідних від «Бахмута», також наголос на “у”» [1].

Здавалося б, на цьому можна поставити крапку, але є один момент, який потребує уточнення. Практично всі дослідники відзначають, що назва міста походить від назви річки, на якій воно розташоване. Однак у назві самого гідроніма є варіанти наголошування – Бахмутка і Бахмут [3]. Щоб

розв'язати цю дилему, на наш погляд, слід взяти до уваги той факт, що назву річки дослідники пов'язують з тюрським словом «бахмат» – степові низькорослі коні, табуни яких у великій кількості паслися на берегах цієї ріки [5]. Отже, треба чітко визначити місце наголосу в слові «бахмат», що й повинно стати предметом подальших пошуків місцевих краєзнавців.

Таємниця назви міста Краматорськ

Як зазначає краматорський історик Олег Савчук, на сьогодні існує до 18 різноманітних версій виникнення топоніму «Краматорськ», серед яких нічим не обґрунтовані варіанти. Наприклад, від «крематорій» (від французького *crématoire* «велика піч»); польського словосполучення «Kram-tory» («ларьок на шляхах»), яким поляки-інженери, буцімто, прозвали залізничний роз'їзд; від словосполучення «К Рама і Тор», у значенні «прийти до бога Рами (індуїстський бог) і до бога Тора (скандинавський бог) тощо [2]. Тому далі детальніше зупинимося на науково виважених гіпотезах.

Тривалий час поширеною була думка краматорського краєзнавця Миколи Древетняка, що в основі назви міста лежить словосполучення «Крамові торги» – у значенні «торгівля крамом-товаром біля річки Тор / Торець» [2]. Хоча це припущення не позбавлене раціонального зерна, основним контраргументом слугуватиме те, що торги ніколи не відбувалися безпосередньо на березі річки Торець.

Цікаві припущення висловлені дружківським дослідником Миколою Янком та донецьким ученим-мовознавцем, доктором філологічних наук, професором Євгеном Отіним. Вони виводять назву «Краматорська» із російськомовного словосполучення «Крома Торська» або «Крома Торова» (де «крома» – кордон, рубіж), у значенні «державний кордон, перетинаючий річку Тор». О. Савчук не погоджується з подібними твердженнями, підкреслюючи, що реальність побутування словосполучень «Крамові торги», «Крам на Торі», «Крома Торська» нічим не

підтверджена, а державний кордон Росії ніколи не проходив по річці Казенний Торець [2]. З цим міркуванням історика можна не погодитися, оскільки свого часу в районі сучасного Краматорська існувала інша «крома – кордон, рубіж» – розмежовувалися землі Війська Запорозького (Кальміуська паланка) від інших земельних володінь. І кромою тут могла слугувати сучасна невеличка річечка Біленька-2, яка зараз протікає по території Саду Бернацького, впадаючи в Торець.

Опосередковано версію «крома – кордон, межа» знаходимо і в працях авторитетного краматорського краєзнавця Володимира Коцаренка. Аналізуючи ряд документів, він доходить висновку, що назва міста Краматорськ може походити від словосполучення «Крома Торська», позначаючи цим самим межу (крома!) «Торських дач», тобто межа земель, підпорядкованих козацькій адміністрації фортеці Тор (сучасний Слов'янськ).

У цілому погоджуючись із такою трактовкою, Ю. Савчук водночас указує і на суттєвий її недолік: відсутність належного документального підтвердження – у тогочасних документах згадуються «Торські дачі», але немає нічого про «Кроми Торські». Тому історикові більше імпонує інша версія В. Коцаренка, у якій походження топоніму тлумачиться за допомогою українського вислову «сидіти крами», тобто «сидіти на вигині спини», та реального факту місцевої географії – вигину Казенного Торця поблизу села Білянського, тобто в районі майбутньої станції Краматорська [2].

Як бачимо, на сучасному етапі дослідники не мають єдиної генеральної версії щодо походження назви «Краматорськ», але це має й позитивний ефект, оскільки стимулює до подальших активних пошуків у царині топонімічного краєзнавства.

Чи бути Лиману Красним?

Свою появою місто завдячує козакам Ізюмського полку, які в середині XVII сторіччя поблизу Торської фортеці (нині Слов'янськ) і заснували поселення, розташоване на озері Лиман (у донських говорах лиман – відкрите озеро; озеро, що не заростає). У радянські часи, за ініціативи трудящих, в 1925 році до іменника було додано прикметник «Красний». І в такому варіанті назва міста проіснувала до 2016 року, коли відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» Верховна рада України повернула стару назву Лиман. Щоправда депутати міської ради спочатку (жовтень 2015 року) висловлювалися за збереження прикметника «красний», мотивуючи тим, що це означає «гарний, красивий», однак Український інститут національної пам'яті не погодився з таким твердженням, і відповідне рішення було прийнято [10].

Доцільність і необхідність укладання такого закону й дій щодо його реалізації не викликає заперечення. Адже тільки з мапи Донеччини зникли Артемівськ, Дзержинськ, Червоноармійськ, однак, як нам видається, з топонімами, які у своєму складі мають прикметник «красний», варто бути обережнішими. Так, семантика цього слова може означати і прекрасний, чудовий, і красу, вродливість, і найвищу якість чогось, і показник ефективності тощо [9]. Наприклад, оповідання І. Франка «Schon Schreiben» (назва оригіналу) українською перекладають як «Краснописання», а селище міського типу Красне (Золочівський район Львівської області), безумовно, не має нічого спільного з комуністичною ідеологією. Так, напевне, слід було підходити і до Красного Лиману, оскільки місто розташоване в мальовничій місцевості серед соснового лісу неподалік від по-своєму неповторної й чарівної річки Сіверський Дінець. І хай ініціатори додавання прикметника «Красний» до назви міста в 1925 році бачили його

«червоним», то для більшості громадян сучасної України це прекрасний і дорогий Лиман. Тож, якщо сьогодні десь промайне «Красний Лиман», не варто вбачати в цьому ностальгію за радянсько-комуністичним минулим, а от назву зупинки «Червоний Молочар» (на території колишнього однойменного радгоспу поблизу Слов'янська) варто деідеологізувати, бо корови в «Червоному Молочарі» давали не більше молока, ніж у якомусь там «Чорному Тюльпані».

Російською «Оленовка» чи «Еленовка»?

Сьогодні українська мова все владніше виконує функції, властиві державній мові, у різних сферах життя українського суспільства. Це, зокрема, написи на дорожніх знаках і транспарантах, мова реклами, інформаційно-довідкова інформація в торгівлі. Однак трапляються випадки (частіше суб'єктивного, ніж об'єктивного характеру), коли напис (переважно топоніми та гідроніми) подається російською мовою. У такому разі доволі часто трапляються лексичні помилки, виправити які можна, вдаючись до з'ясування історії виникнення та заселення певного населеного пункту. Це можна простежити на прикладі «перекладу» назви селища міського типу Оленівка, розташованого на трасі Донецьк – Маріуполь, коли вживається лексема «Еленовка».

На думку авторитетного мовознавця Є. Отіна, «у назвах населених місць доволі часто знаходять відбиття особові імена, прізвища і прізвиська людей, які певним чином причетні до виникнення того чи іншого села»[7]. То що відомо про заселення місцевості, яка отримала назву Оленівка? Селище засноване в 1840 році переселенцями з Полтавської та Харківської губерній. Збереглися прізвища перших переселенців: Колісник, Коваль, Ковтун, Кулибаба, Коршак, Корнієцький, Максим Кищенко, Ткаченко, Туник, Остапенко, Горбатенко, Родоус, Хоценко, Єфимович, Пухно [7]. Звернімо увагу, що серед перших поселенців були тільки етнічні українці, про що свідчать перераховані прізвища. Серед них була й жінка Олена (а

українку могли звати тільки так!), яка й обрала в байракові, що облюбували переселенці, найзручніше місце. На честь цієї жінки і стали називати поселення Оленівкою [7]. Принагідно зауважимо, що задовго до цього в цьому байракові чумаками (українці!) було викопано декілька криниць. Отже, наведених фактів цілком достатньо, щоб визнати саме за українцями право першопоселенців, тобто і право претендувати на українську версію назви селища Оленівка.

Відомо, що топоніми не перекладаються, а транслітеруються, а це важливо врахувати, оскільки «назви місць (тобто топоніми) часто даються автохтонним населенням певної території, для якої кожний з топонімів несе смислове значення. Завдяки цьому можна встановити, наприклад, що на певній території колись проживав народ, що відрізняється від того, який живе там на теперішній час. Тобто, топоніми часто характеризують територію з точки зору тих народів, які колись населяли ту чи іншу місцевість» [12].

Тому слід пам'ятати, що транслітерування відбувається не спонтанно, а з урахуванням багатьох чинних норм. Так, «в офіційних документах, друкованих засобах масової інформації, картографічних, довідкових, енциклопедичних, навчальних та інших виданнях назви географічних об'єктів України передаються літерами латинського чи іншого алфавіту з унормованою державною мовою назв географічного об'єкта за правилами, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності» [13]. Отже, в російськомовному варіанті при передачі топоніму Оленівка (й у всіх похідних від нього лексемах) повинна застосовуватися тільки форма Оленовка. Принагідно звернімо увагу на те, що задовго до початку воєнних дій на Донеччині в 2014 році мешканці селища створили ініціативну групу, до якої увійшли ті, «кому не безразлична судьба поселка Оленовка Волновахского района

Донецької області» [11] (Свідомо зберігаємо мову оригіналу, щоб підкреслити правильне вживання топоніму Оленівка російською мовою).

«Славянск» розташований на території Донеччини

Мовлення кожної людини індивідуальне, тому воно слугує доволі точним показником інтелектуально-духовного рівня розвитку особистості. Тож дотримання мовленнєвих норм – це не лише суто лінгвістична вимога, а показник загальної культури суспільства. І це легко простежується на прикладі вживання топоніму «Слов'янськ» стосовно його наголошування в російськомовному варіанті вимови – Славянск чи Славянск. То щоб правильно визначитися в цій проблемі, необхідно торкнутися історії виникнення самого топоніму.

Одразу зауважимо, що ми відкидаємо версію, пов'язану з Катериною II, якій приписується фраза, сказана нібито під враженням побаченого міста «Яке **славне** містечко», оскільки шлях імператриці під час подорожі 1878 року пролягав осторонь Слов'янська.

Усі інші більш-менш науково виважені версії обертаються навколо основного промислу, яким жили мешканці протягом другої половини XVII – 80-ті роки XVIII століть. Тобто, коли постало питання щодо заміни попередньої назви Тор на іншу, альтернативи практично не було: містечко назвали Солеварськ або Солеванськ, щоб усім було зрозуміло, чим там займаються люди. У 1784 році містечко знову перейменували – на співзвучне Словенськ, а згодом назву дещо осучаснили – Слов'янськ [8].

Для визначення місця наголосу в слові важливо не тільки з'ясувати його етимологію, а й окреслити, в якому мовленнєвому середовищі побутує дана лексема. З моменту свого заснування до кінця XIX сторіччя населення Тора – Слов'янська було переважно україномовним, незважаючи на насадження російської мови на офіційному державному рівні Російської імперії: «Розмовляли мешканці Слов'янська українською мовою. Перепис населення Російської імперії 1897 року чітко називає 74%

населення Ізюмського повіту (до його складу тоді входив Слов'янськ) носіями саме української мови» [8]. А попередньо ми вже наголошували, що при потребі транслітерування лексеми, яка сформувалася в одному мовленнєвому середовищі (у даному разі українському) в інше (російськомовне), перевага надається нормам мови-донора. Тож нормативне українське Слов'янськ повинне стати нормою і для російськомовного варіанту Славянск.

Нашою розвідкою ми вказали на можливість перетину лінгвістичних та краєзнавчих інтересів, їхню обопільну взаємодію. Цим намагаємося стимулювати дослідників обох галузей знань до пошукової діяльності на стикуванні їхніх науково-дослідницьких інтересів, що обіцяє виявлення прихованих аспектів і несподіваність отриманих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Бахму́т» как «хомут». URL: <https://freeradio.com.ua/ru/bakhmu-t-kak-khomut-kraeved-s-donetchyny-nashel-eshche-odno-pysmennoe-dokazatelstvo-pravylnoho-udarenia-v-nazvanyy-horoda/>
2. «Земля Крама», крематорій та «крем с тортом»: версії походження назви Краматорська. URL: <https://vp.donetsk.ua/gorod-region/gorod/100186-zemlya-krama-krematorij-ta-krem-s-tortom-versiji-pokhodzhennya-nazvi-kramatorska>
3. Бахмутка. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бахмутка>
4. Где ставит ударение в слове «Бахмут»? URL: https://aif.ru/society/history/gde_stavit_udarenie_v_slove_bahmuthttps://aif.ru/society/history/gde_stavit_udarenie_v_slove_bahmut
5. Город Бахмут, что означает название, какой перевод, как назывался раньше? URL: <http://www.bolshoyvopros.ru/questions/4034942-gorod-bahmut-cto-oznachaet-nazvanie-kakoj-perevod-kak-nazyvalsja-ranshe.html>

6. Етимологія : Короткий словник лінгвістичних термінів. URL: <https://lektsii.org/4-28666.html>
7. История возникновения Еленовки (Оленовки, Оленівки). URL: <https://dokuchaevsk.info/blogs/klub-patriotov-dokuchaevska/istorija-vozniknovenija-elenovki-olenovki-olen-vki.html>
8. Історія Слов'янська: сіль, козаки та вакцина від «руського мира». URL: https://24tv.ua/istoriya-slovyanska-sil-kozaki-vaktsina-vid-ruskogo-miru_n2101423
9. Красний. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/красний>
10. Лиман. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Лиман_\(місто\)#](https://uk.wikipedia.org/wiki/Лиман_(місто)#)

Особистості

11. Оленовка (Оленівка, Еленовка, Olenivka). URL: <https://vk.com/olenovka>
12. Топонім. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Топонім>
13. Топонімія в перекладі. URL: https://otherreferats.allbest.ru/languages/00941577_0.html

Сергеева В. В.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Полякова Т. В.

Вивчення фразеологічних одиниць на уроках української мови значно поповнюють знання школярів про лексику рідної мови, і навіть створюють основу для роботи з розвитку мовлення учнів: збагачується їх фразеологічний запас, відбувається оволодіння лексико-стилістичними нормами, формується монологічне мовлення.

На сьогоднішній день науковці виокремлюють такі ефективні прийоми для роботи з фразеологізмами:

- групування фразеологічних одиниць за тематичними та семантичними ознаками;
- аналіз функціональних властивостей фразеологізмів у художніх творах;
- стилістичний експеримент;
- відтворення тексту з фразеологізмами;
- конструювання речень з фразеологічними одиницями;
- включення фразеологізмів у творчі роботи;
- редагування;
- визначення синтаксичних функцій фразеологізмів, що виступають у ролі певного члена речення чи речення в цілому [2, с. 11].

Усі ці прийоми вивчення фразеологізмів є дієвими вже багато років поспіль. Але варто звернути увагу на те, що сучасний світ не стоїть на місці. Тільки за останні п'ять років відбувся надзвичайний розвиток інформаційних технологій, які дозволили нам, користувачам, збільшити свої можливості. Вже зараз ми можемо навчатися та працювати не виходячи з дому. Під час уроків в шкільному класі ми можемо використовувати не тільки підручник та таблиці, а й комп'ютер, електронні дошки, презентації. Вчителі, як ніхто інші, повинні розвиватися одночасно з новітніми технологіями для того, щоб потім використовувати їх на своїх уроках. За допомогою сучасних інформаційних технологій вчитель може більше зацікавити школярів.

Сучасний вчитель повинен мотивувати учнів, зацікавлювати їх вивченням певної теми, а для цього йому потрібно уникнути однотонності та стереотипності у викладанні. Потрібно обирати такі методи навчання, які викликають пізнавальний інтерес та стимулюють учнів до роботи.

Можна виділити такі сучасні методи проведення уроків з розділу «Фразеологія»:

- 1) Асоціативний куш;

- 2) Буклет;
- 3) Фотоквест;
- 4) Інтегровані уроки

Асоціативний куш – стратегія навчання, що спонукає учнів вільно розмірковувати, відкрито висловлюватися на певну тему. Вона спрямована на стимулювання мислення про зв'язки між окремими поняттями. Для роботи обирають опорне слово чи поняття, словосполучення [1, с. 98].

Цей метод спрямований на розвиток логіки та критичного мислення у дитини. Його використовують під час актуалізації знань, перевірки домашнього завдання або вивчення нового матеріалу. Сенс цього методу полягає в тому, що вчитель дає учням опорне словосполучення (фразеологізм) і учні повинні одним словом вказати, з чим або з ким у них асоціюється він. Усі відповіді вчитель фіксує у вигляді своєрідного «куща», де потім виокремлює головні та другорядні асоціації.

Ще одним цікавим та творчим методом є розробка буклетів. Буклет – переважно багатокольорова аркушева роздруківка, складена в два або кілька згинів. Це публікація з однієї чи кількох сторінок, яка містить повідомлення з певного кола питань.

У буклеті учні можуть надати повну інформацію про фразеологізм:

1. Історія виникнення;
2. Значення;
3. Дібрати синоніми та антоніми до нього;
4. Подати варіанти використання цього фразеологізму у побуті;
5. Ілюстрація.

Особливістю цього методу є те, що за короткий проміжок часу, наприклад, за урок, учні можуть дізнатися повну інформацію про фразеологізми, поринути у світ їхнього виникнення та вживання.

Наступним інтерактивним методом є фотоквест. Він є достатньо новим у межах шкільного навчання, але користується великим попитом серед учнів різних класів.

Фотоквест – це творче змагання, яке передбачає виконання завдання, поставленого викладачем [3, с. 72].

Певні завдання, сформульовані вчителем, учні повинні виконати впродовж обмеженого часу. Як правило, ці завдання пов'язані з пошуком зашифрованих у підказках об'єктів. Крім того, необхідно сфотографувати відповідні об'єкти або емоції та зробити фотоколаж. Цей фотоквест дозволяє учням максимально продемонструвати та проявити свої творчі здібності, тому що учням тут потрібно не тільки розв'язувати ребуси, а й придумати, як візуалізувати правильну відповідь: шукати навкруги чи інсценізувати власноруч.

Наступний метод – інтегроване навчання – цікавий тим, що можна поєднати на одному уроці відразу декілька навчальних предметів.

Словосполучення «інтегроване навчання» у Педагогічному словнику тлумачиться як відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем [4, с. 115].

При вивченні фразеології вчитель може створити такі інтегровані уроки:

- Поєднання фразеології з історією, тому що у кожного фразеологізма є унікальна історія виникнення, яка може бути невідома учням;

- Поєднання фразеології з літературою. Дуже часто у своїх творах письменники використовують фразеологічні одиниці. На інтегрований урок вчитель може підібрати твір, в якому використано якомога більше фразеологізмів. Наприклад, повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева

сім'я». У цьому творі учні зможуть познайомитися з великим спектром фразеологічних одиниць та охарактеризувати їх.

● Поєднання фразеології з іноземною мовою. Фразеологічні одиниці не мають дослівного перекладу іноземною мовою, тому учням буде цікаво взнати, який відповідник того чи іншого фразеологізму є в англійській або польській мовах. Наприклад, фразеологізм *грім серед ясного неба* в англійській мові має такий відповідник: *a bolt from the blue*; український фразеологізм *біла ворона* в польській мові має відповідник *czarna owca*. Отже, сучасний вчитель повинен розробити такий спектр завдань для учнів, які могли б їх зацікавити та змотивувати до вивчення певної теми. Новітні методи навчання не повинні зовсім витіснити традиційні, бо вони теж відіграють важливу роль у засвоєнні теми. Вчитель повинен навчатися комбінувати завдання і використовувати сучасні методи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І., Передрій Г. Р., Рожило Л. Л. Методика вивчення української мови в школі. Київ, 1987.
2. Власенко Л. В. Фразеологічні одиниці та їх класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. С. 10–13.
3. Єльнікова О. В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації пед. інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. №3–4. С. 71–74.
4. Короткий термінологічний словник з педагогіки. Кіровоград : Алмі, 2016. 287 с.

Кочукова Н. І., Меліхова К. О.

НОВІТНЯ ЛЕКСИКА В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Вживання новітньої іншомовної лексики стає все буденнішим для українців. Цьому сприяло те, що Україна підтримувала і підтримує договірні взаємовідносини з іншими державами, обмінюється дипломатичними, торговельними зв'язками, бере активну участь у діяльності міжнародних організацій, необхідній для ефективного забезпечення національних інтересів у різних сферах. Наслідком цих процесів є запозичення іншомовних слів, що є одним з найактивніших джерел поповнення мовних ресурсів. Новітня запозичена лексика увійшла до активного лексикону людей різного віку, освіченості, мовних уподобань, галузей діяльності.

До початку російсько-української війни активне продукування неологізмів насамперед було спричинено відкритістю українського суспільства, можливістю його громадян вільно подорожувати, процесами євроінтеграції, участю українських студентів у міжнародних конференціях, стажуваннях, зростанням числа охочих вивчати іноземні мови, активним користуванням соціальними мережами.

Нова хвиля появи новітньої іншомовної лексики в сучасній українській мові була спричинена воєнними подіями в Україні. Соціальні мережі, ЗМІ стали основним джерелом розповсюдження досліджуваної лексики, таким чином швидко реагуючи на зміни в соціально-політичному житті суспільства. Тематика запозичень досить широка. Зважаючи на сьогоденні реалії, українці стали жити, мов у підручнику з військової літератури чи історії. Істотно передусім збільшився військовий лексикон.

Унаслідок запозичення з'явилися неологізми в українськомовних медійних текстах, соціальних мережах. У такий спосіб набули поширення лексеми-назви військової техніки серед мовців. Багато хто, навіть іноземці, знайомі з такими словами, як *байрактари*, *джавеліни*, *хімарси*, *танки Leopard*, *дрони-камікадзе Shahed* тощо. Напр., байрактар – «турецький середньовисотний безпілотний літальний апарат з великою тривалістю польоту, здатний виконувати дистанційно керовані або автономні польоти»; джавелін – «переносний протитанковий ракетний комплекс американського виробництва». Напр.: *«Байрактари у вмілих руках наших воїнів – потужна зброя! Один із апаратів – допомога від дружньої Литви», – підсумував Залужний»* (<https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/3/691083/>); *«Американський переносний протитанковий комплекс FGM-148 «Джавелін» – один із символів українського опору!»* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3483316-zbroa-peremogi-ukrainski-zahisniki-rozpovidaut-pro-zastosuvanna-javelin.html>). За час російсько-української війни ці слова стали широко відомими й в англomовному світі. Військові неологізми поповнилися похідними новими колоритними дієсловами, які утворили креативні українці, зробивши їх популярними й поширеними: *відбайрактарити*, *забайрактарити*, *відджавелінити* тощо зі значенням «знищувати ворога, ворожу техніку».

Чорнобаївка – село в Херсонській області України. За період воєнних дій цей топонім став дуже популярним, що й викликало появу нового похідного слова – «чорнобаїти», що означає «укотре знищувати ворожу техніку, а для ворогів – наступати на одні й ті ж самі граблі», напр.: *«Чорнобаїти і відукраїнити – сленг війни шириться світом»* (<https://armyinform.com.ua/2022/06/24/chornobayity-i-vidukrayinyty-sleng-vijny-shyrytsya-svitom>). Журналісти зауважують, що зрештою в англomовному світі з'явилося і дієслово Chornobaites – «Чорнобаїти». Це зневажливе слово на позначення дій людей, які вперто повторюють одну і

ту саму помилку, отримуючи такий самий негативний результат (<https://armyinform.com.ua/2022/06/24/chornobayity-i-vidukrayinyty-sleng-vijny-shyrytsya-svitom/>).

Цілий перелік назв з оцінним значенням створили українці для російських окупаційних військ: *рашисти*, *русня*, *чмоні*, *орки*, *чмобіки*, *асвабадітелі*. Напр.: «Секретар Ради національної безпеки і оборони України Олексій Данилов вважає, що не варто називати окупантів «**орк**», «**русня**», «**свинособака**», адже таким чином українці розмивають образ ворога» (<https://armyinform.com.ua/2022/12/26/ne-orky-ne-rusnya-i-ne-svynobaky-oleksij-danilov-zaklykaye-ne-rozmyvaty-obraz-voroga/>). Такі неологізми мають виразне негативне емоційно-експресивне забарвлення, які відображають у собі всю люту ненависть і презирство українців до окупантів.

Нові слова актуалізуються, деякі слова, які з'явилися в минулі роки, набувають більшого поширення й нового звучання. Список цікавих новотворів, актуалізованих слів поширюється щодня. Наприклад: *бандеромобіль* – бойова автівка ЗСУ, що має підвищену прохідність, оснащена великокаліберним стрілецьким озброєнням і мінометами; *кібервійна (кіберфронт)* – хакерські атаки на сайти та інші інформаційні системи задля виведення їх з ладу; різновид інформаційної війни; *літакопад* – безперервне збивання російських літаків Військами протиповітряної оборони України; *паляниця* – слово-пароль, що слугує для розпізнавання диверсантів.

Отже, неологізми різної тематики, зокрема мілітарної, яскраво відображають сучасні тенденції мовних змін на тлі української реальності воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Біличенко О. Л.

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ КОНТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЛІТЕРАТУРНОЇ СИСТЕМИ ТОСКАНИ ТА ДОНБАСУ)

Література є однією з форм соціальної комунікації. Комунікаційну сутність феномену «література» ми розуміємо як один з особливих каналів трансляції інформації, а також особливу форму її представлення в системі комунікаційних зв'язків регіону. Художня література як потік смислів у просторі й часі є формою трансляції соціально значущої інформації за допомогою образно-художніх засобів. Тому, особливо в сучасних реаліях, зростає потреба в компаративному аналізі літературно-художньої комунікаційної практики регіонів та можливість їх інтеграції в європейський літературний простір.

Потребу ґрунтовного вивчення функціонування літератури в сучасному соціумі обумовлює те, що комунікаційний простір регіону складають твори художньої літератури, що змінюють характер світосприйняття та обмежують рівень комунікаційних зв'язків лише безпосереднім оточенням, виводячи мешканців регіонів за межі глобальних соціокультурних процесів. У сучасному літературознавстві спостерігається підвищення інтересу до проблеми інтеграції регіональної літератури в комунікаційний простір глобалізованого світу.

Ми можемо спиратися на дослідження П. Бурдьє, який най докладніше розглянув поняття простору, уявивши його у формі багатовимірного простору, побудованого за принципами диференціації та поділу [1, с. 22]. Теорія поля літератури французького соціолога-

постструктураліста сприяє формуванню метатеорії комунікацій і є наслідком сучасних глобалізаційних процесів у світі.

Дослідження П. Бурдьє привернули увагу українських науковців, зокрема В. Буряк, В. Іванова, О. Іванової, Г. Почепцова, які зробили спробу багатоаспектно розкрити концепцію поля, проаналізувавши його соціологічну модель комунікації. Незважаючи на те, що вивченню безпосередньо художніх текстів в моделі «теорії поля» П. Бурдьє приділено недостатню увагу, ця теорія дає нам можливість дослідити функціонування художньої літератури в соціальному просторі і часі, а також ролі її представників в полі «великих» і «малих» літератур.

Дослідження в контексті світових літературознавчих студій, на нашу думку, надзвичайно важливі для сучасної України, історія якої є виявом її самовизначення та самоусвідомлення, постійного тяжіння до естетичного перетворення довкілля і надання світові гармонійного, олюдненого характеру. Українська література поповнювалася і збагачувалася завдяки європейській літературі, незважаючи на постійну загрозу знищення етносу та його асиміляції. Особлива відкритість, здатність сприймати, застосовувати й українізувати розмаїті культурні впливи, навіть несумісні в інших етнокультурних системах, є однією із сильних сторін національної літературної системи в загальноцивілізаційному контексті.

Італійська та українська регіональна літератури розвиваються в загальноєвропейському контексті, формуючи спільний комунікаційний простір. Тоскана та Донеччина виступають частинами глобального комунікаційного простору, які свідчать про генетичну спорідненість між європейським комунікаційним простором і художньою літературою та створюють унікальні можливості для нового бачення й сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття.

Місце Тоскани завжди було унікальним в культурному та літературному відношенні. Тосканці говорили на діалекті, який дуже

нагадував латину і в подальшому став майже виключно мовою літератури, і який вже наприкінці тринадцятого століття вважався таким, що перевершував інші діалекти, оскільки якнайкраще підходив для літератури.

На Донбасі відбулись трагічні події, які описані в одній з найвідоміших пам'яток давньоруської літератури — «Слово о полку Ігоревім». А вже в XIV-XVIII ст. наш край згадується в думах, піснях, легендах і переказах.

Ознаки літературного життя на Донбасі почали проявлятися у другій половині XIX ст. Першим, відомим нам поетом, який народився і деякий час жив і творив на Донбасі, був Михайло Петренко, автор слів відомої пісні «Дивлюсь я на небо». Тут, в донецьких степах почали свій літературний шлях відомий грецький поет Л. Хонагбей, письменник і педагог В. Коховський, поети-лірики М. Чернявський, В. Сосюра та інші. Наприкінці XIX ст. в адміністративному центрі тодішнього Донбасу, місті Бахмуті, розпочинається видавнича діяльність, з'являються періодичні видання. У 1898 р. виходить з друку збірка віршів М. Чернявського «Донецькі сонети», яка стала, можливо, першою художньою книжкою, надрукованою в Донбасі.

Бахмутчина — центр шахтарського робітничого краю — притягує до себе як початківців, так і вже відомих українських письменників, які працювали в освітніх закладах регіону, писали твори на донецьку тематику, друкували їх в українських журналах «Дзвін», «Нова громада» тощо. Серед них: Б. Грінченко, С. Черкасенко, Х. Алчевська, С. Васильченко.

Регіональна література Тоскани та Донеччини виявила найкращі свої зразки. Вона не була другорядною на тлі національної літератури. Маючи свої культурні, ментальні та літературні особливості, вона сприяла розвитку літератури своїх країн.

У перспективі наша стаття має актуалізувати потребу в дослідженні проблем національної ідентичності у дзеркалі літератури як умови й складової системи зв'язків у суспільстві, особливостей формування структур соціально-комунікаційної пам'яті, соціального інтелекту та соціальної свідомості. Це дає змогу зрозуміти механізми зміни характеру й способу життя сучасної людини, особливості проявів особистості в умовах активізації комунікативного простору й становлення нових комунікаційних структур суспільства. Новизна пропонованих підходів і вибір оптимальної методики дослідження має сприяти визначенню тенденцій розвитку комунікаційного потенціалу художньої літератури у глобалізованому суспільстві. Історія літературної Донеччини багата на славні імена. Творчо працюють різного роду літературні організації та об'єднання, вписуючи нові імена до Донецького літературного Олімпу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдые П. Поле литературы. Новое литературное обозрение, 2000. № 45. С. 22 – 87.
2. Буряк В. Д. Комунікація і текстовий дискурс. *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. 2010. № 3. С. 4 – 7.
3. Буряк В. Д. Поетика інформаційно-художньої свідомості [Еволюція форм і методів вираження інформації (факту) в контексті інтелектуалізації творчої свідомості]. Дніпропетровськ : Видавництво Дніпропетровського університету, 2001. 392 с.
4. Буряк В. Філософські та концептуальні основи інформаційно-художньої свідомості. Дніпропетровськ : Видавництво Дніпропетровського університету, 2000. 43 с.
5. Іванова О. А. Літературний твір: між літературознавством і масовими комунікаціями. *Вісник Одеського національного університету. Серія Філологія. Літературознавство*. Одеса: Вид-во ОНУ імені І. І. Мечникова, 2008. Т. 13. Вип. 7. С. 64 – 70.

6. Іванова О. А. Сад літератури в журнальній оптиці сучасності : Медіакомунікації з, для і про літературу : Одеса : Астропринт, 2009. 368 с.

7. Пахльовська О. Україно-італійські літературні зв'язки XV – XX ст. Київ : Наукова думка, 1990. 218 с.

8. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.

9. Шейко, В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація: (кінець XIX – початок XXI ст.) : монографія. в 2 т. Харків : Основа, 2001. Т. 1. 518 с.

Ковальова Д. О.

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Науковий керівник: докт. наук із соц. комун., проф. Біличенко О. Л.

Вивчення історії української драматургії та дослідження українських науковців свідчать про те, що театральне життя та існування драматичних творів мали надзвичайний вплив на літературний процес XVII – XX ст. [1]. Саме драматургія і театр були новим, панівним видом мистецтва на шляху переходу від давньоруської оповідальної літератури до української літератури нового часу.

Так, наприклад, вітчизняна шкільна драма увібрала елементи прадавніх обрядових дійств, набутки середньовічної європейської релігійної драми, важливі елементи народних вистав та інтермедій, і тим самим сприяла виникненню й успішному становленню нової української драматургії.

Витоки українського драматургічного мистецтва сягають глибокої давнини. Характерним був зв'язок давньої драматургії з літургійною драмою, з найяскравішими елементами церковного богослужбового обряду. Про це свідчать наявні (у різних формах) й понині драматизовані сцени, так звані пасії – читання Євангелії про страсті Христові під час

Великого посту, коли в дії зображувалася сцена обмивання Христом ніг своїм учням на тайній вечері, або діалоги біля гробу Христового. Це притаманно, на думку науковців, і словесним акціям у різдвяних, великодніх циклах, у житейських, біблійних та есхатологічних дійствах [2, с. 299].

Літургійна драма була біля витоків пізніших містерій, але у різних народів розвивалася по-різному й неоднаковою мірою. Вона сприяла становленню та еволюції світської драми.

Дослідники роблять висновок, що соціально-духовні, культурно-художні, політичні, державотворницькі чинники впливали на формування головних естетичних концепцій національного театру і драматургії [1, с. 10].

Варто зазначити, що українська драматургія зазнала значних впливів і фольклорних театральних форм, і церковних літургійних дійств, пізніше – містерій та міраклів. Саме в ході такого еволюційного розвитку були сформовані найважливіші ідейно-духовні орієнтири та формально-структурні ознаки, які лягли в основу шкільної драми XVII – XVIII ст., а потім були успадковані, розвинені і модернізовані українською драматургією XIX і XX ст. [1, с. 11]. Це свідчить про те, що шкільна драма і шкільний театр стали важливим елементом української культури.

Варто підкреслити, що всі теми давніх релігійних драм завжди були дотичні до суспільно-громадського життя України і українців, тому залишилися й досі такими актуальними, якими вони були у XVII – XVIII ст. Це дає підстави переконливо зазначити, що драми лишаються для нас у XXI ст. важливими, ідейно, художньо і релігійно-духовно вартісними.

Українські драматурги XVII – XVIII ст. змогли сформувати систему вічних образів, втілених у літературних типах, які пізніше стали називними. Давні письменники створили власні форми і способи переосмислення традиційних античних та християнських сюжетів, тим

самим зробивши загальнокультурні цінності набутком української культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. І. Зародження драматичної літератури на Україні Зібрання праць: У 5 т. Т. І. Київ : Наук. думка, 1965. 478 с.
2. Гринишина М. С. Театральна культура рубежу XIX – XX століть: Реалізм. Дискурс. Київ : Фенікс, 2013. 344 с.

Лубейнікова М. О.

УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА В ЕПОХУ ЗМІНИ КОМУНІКАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬСТВА

Науковий керівник: докт. наук із соц. комун., проф. Біличенко О. Л.

Згідно з висновками, зробленими дослідниками, сучасний кризовий етап еволюції культури типологічно нагадує перехідні періоди попередніх епох, коли час занепаду змінювався періодом ренесансу. Водночас роль культури підвищується, оскільки вона завжди виступала основою, що формує творчі, духовні якості людини і протистоїть численним руйнівним процесам, які відчужують людину від її культурної ідентичності [1, с. 460–467].

Комунікаційно-культурна парадигма суспільства визначається панівними нормами та способами фіксації, збереженням і поширенням культурних смислів, одним з яких є художня література. Словесність розглядається дослідниками як такий рівень комунікаційної культури, коли всі культурні смисли передаються в соціальному просторі й часі за допомогою усної комунікації [1, с. 460–467].

Українська художня література є важливим комунікативним явищем, яке, перш за все, за допомогою своїх засобів виразності, специфіки та функцій емоційно впливає на суспільство. Крім того, вона відзначається

мовою художнього відтворення дійсності, що транслює художню інформацію за допомогою своєї знакової системи.

Сучасні соціально-культурні умови розвитку українського суспільства змінили літературне поле країни, але навіть в таких складних реаліях залишається значною роль художньої літератури, оскільки містить соціальний, інтелектуальний, духовний досвід нації і визначає перспективу соціально-комунікаційного розвитку української культури.

В сучасній літературі Україні є багато яскравих письменників, які представляють інтелектуальну еліту країни. Це і покоління попередників, вже відомих авторів, що вже стали класиками, і ті, хто прийшов у літературу наприкінці 1990-их років.

Серед українських читачів популярними стали твори Ю. Андруховича, Л. Дереша, О. Забужко, І. Карпи, С. Жадана. Творчість цих письменників цікавить як молодь, так і представників старшого покоління, оскільки вони порушують важливі питання соціального, громадського, культурного життя країни. Відповіді на актуальні проблеми сьогодення, що є традиційним для нашої культури, може дати література. Це твори Л. Костенко «Записки українського самашедшого», В. Шкляра «Чорний ворон», М. Матіос «Вирвані сторінки з автобіографії» та О. Забужко «Музей покинутих секретів». Характерним для української літератури є те, що сучасні автори, крім усього, ще й займають активну громадянську позицію, патріотично налаштовані.

Позалітературні чинники, зовнішні обставини, соціальні умови безпосередньо або опосередковано впливають на розвиток сучасної української літератури, визначають властивості її творів. Саме це формує культурне оточення в процесі функціонування літературних творів, насичує їх актуальним змістом, співвідносить з реаліями часу. Ці чинники визначають особливості художньої літератури в комунікативно-культурній парадигмі сучасного українського суспільства, її жанрову систему, тематику та проблематику творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біличенко О. Л. Місце художньої літератури в системі соціально-комунікаційної культури суспільства. Світ соціальних комунікацій : наук. Журнал. Київ : КиМУ, ДонМУ, 2012. Т. 8. С. 1–13.

Маренич О. Є.

КОМУНІКАЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ КРАЇНИ

Науковий керівник: докт. наук із соц. комун., проф. Біличенко О. Л.

Кожний твір художньої літератури дослідники розглядають як елемент соціальної пам'яті, а спілкування за допомогою творів літератури як важливий комунікаційний процес, де каналом є художня література, а текст – засобом спілкування з автором [1]. Тексти минулого й тексти сьогодення існують в єдиному комунікаційному середовищі й можуть вивчатися й існувати одночасно, тим самим забезпечуючи безперервність колективного знання.

Пам'ять – це позачасова символічна комунікація, яка забезпечує живу реальну сутність і особливості культури; саме пам'ять створює матрицю певного соціуму. В історії художнього засвоєння світу діє принцип соціальної пам'яті, який проявляється в тому, що жоден вид мистецтва протягом свого історичного життя не є тотожним самому собі.

У дослідженнях українських науковців [1] пам'ять розглядається як складна система, яка здатна зберігати і відтворювати знакову інформацію. Семіологічний підхід давав змогу виділяти соціальну пам'ять як родову характеристику на рівні соціуму, а розуміння соціальної пам'яті як знакової системи сприяє виявленню основних способів її буття.

Українська художня література проявляється в комунікаційному просторі країни як значна частина його соціальної пам'яті. Беручи початок

у міфології, вона успадковує від міфу своє основне завдання – естетичного пізнання, художньої інтерпретації явищ навколишнього світу й соціальної дійсності.

Класичні твори української художньої літератури сформували значний пласт національної літератури, виконуючи функцію об'єднувального ланцюга, оскільки кожне нове покоління залучалося до традиційних культурних цінностей за допомогою прочитання саме тих книг, що читали й попередні покоління. Таке проходження через пласт класичної літератури виступало запорукою єдності поколінь. Утрату сьогодні інтересу до класичної літератури, на нашу думку, утрату бажання читати, можна розглядати саме як знак розриву в культурній традиції поколінь, оскільки основні зацікавлення сучасних читачів лежать у сфері творів масової літератури. Значний пласт сучасної літератури, який претендує на статус класичної, став нецікавим саме внаслідок такого культурного розриву.

Звернення до літературних текстів різної соціальної природи й жанрів є не тільки перспективною сферою пізнання минулих і сучасної епох, але й дієвою стратегією самопізнання. Особливе місце серед українських літературних текстів як джерел інформації про культуру епохи й народу займають щоденники та мемуари.

Українська художня література виступає вічною цінністю, яка існує в просторі й у часі, де відбувається духовне становлення особистості, формується її творчий досвід та індивідуальність. Вона містить у собі не тільки образну емоційну сторону, але й оцінку світу, українського соціуму в просторі й часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біличенко О. Л. Соціальна пам'ять як літературно-комунікаційний досвід. Психолінгвістика : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди», 2012. Вип. 10. С. 246–252.

УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЙНОГО ПІЗНАННЯ СВІТУ

Науковий керівник: докт. наук із соц. комун., проф. Біличенко О. Л.

Культура кожного часу формує свою версію світу. Художня література є специфічною формою комунікаційного пізнання світу, а тексти художньої літератури, так само, формують комунікаційну частину індивідуальної картини світу.

Обставини виникнення української літератури, її місце і функції в житті суспільства визначили систему її вихідних жанрів, у межах яких почався розвиток оригінальної літератури. Спочатку, за визначенням дослідників, це була література однієї теми та одного сюжету – світова історія і сенс людського життя [1, с. 157-161]. Цій темі й цьому сюжету були присвячені всі жанри давньої української літератури, особливо доби раннього середньовіччя. Про історію світу розповідали хроніки й хронографи, про історію Давньої Русі – літописи, про окремі важливі події історії – повісті, про історію в богословській інтерпретації розповідали біблійні книги та палії.

З прийняттям християнства в його візантійській формі Давня Україна успадкувала літературну спадщину, створену за часів Кирила й Мефодія давньослов'янською мовою. Ці пам'ятки були спільними для всього візантійсько-православного світу й забезпечували усвідомлення мовної, культурної та релігійної єдності протягом багатьох століть, до початку Нового часу.

Єдиним конструктивним способом вираження особливостей певної культурної епохи до XVI ст. слугував стиль, який був не тільки належністю емоційно-образного ладу, але й цілісної світоглядної програми. До кінця XVIII ст. визначну роль відіграв жанр. Починаючи із

середини XVII ст. українська література поступово вивільняється від суворої жанрової регламентації, наближуючись до конкретного буття людини, відображаючи її думки, почуття, світовідчуття.

В епоху романтизму закінчується довготривала доба існування риторичного слова, заданих форм, жанрів, літературних прийомів. Літературний процес у цей час починає визначати, з одного боку, постать письменника, його філософсько-естетичні погляди, з іншого боку, – літературні напрями, угруповання, об'єднання.

До XIX ст. виникнення нових жанрів чітко гармоніювало із загальними тенденціями культурних епох, у яких відбувалося їх зародження, процеси виникнення жанрів лімітувалися практично тільки культурними процесами.

На думку Д. Уліцької [2, с. 120], діалог між культурами формується тільки у XX ст. Саме з межі XX – XXI ст. починається в літературі діалог різних поетичних шкіл, напрямів, художніх систем.

Сучасні соціокультурні процеси знаходять відтворення в літературі як комунікації. Виникнувши за задумом автора, літературні смисли-образи різними комунікаційними каналами доходять до свого читача, а потім повертаються в думках, настроях, психологічних установках, вчинках, діяльності людей, формуючи нове культурне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біличенко О. Л. Літературний потік у відтворенні культурно-цивілізаційного процесу. Психолінгвістика : збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди», 2011. Вип. 7. С. 157–161.

2. Література. Теорія. Методологія / укладач Д. Уліцька. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 544 с.

ЕКОКРИТИКА І ЕКОЛІТЕРАТУРА ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Жиждченко Л. Б.

Література про природу – це широке поняття, що охоплює твори, у яких знаходить відображення тема природи, навколишнього середовища і взаємодії людини з довкіллям. Характерними особливостями літератури такого тематично-змістового плану є висвітлення проблеми порушення або й втрати балансу в процесі взаємодії між людиною і природою, авторське усвідомлення обмеженості антропоцентричного підходу у формуванні цілісної картини світу та художнє втілення інтуїтивних прозрінь митця, пов'язаних з потенційними екологічними катастрофами. Окреслена вище проблематика змушує письменників шукати практичні, морально-етичні варіанти подолання кризових ситуацій у сфері екології та сприяти в контексті літературно-художньої творчості формуванню екологічної свідомості.

У літературознавстві екологічне світосприймання знаходить вияв у площині еколітератури і екокритики. Екокритика – це порівняно новий напрямок, який спровокував підвищений інтерес наукової спільноти до теми еколітератури. Вперше термін «екокритика» був ужитий 1978 року американським дослідником Вільямом Рукертом в есе *Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism*. Екокритика досліджує, перш за все, літературу про природу, проте існує більш широке розуміння цього поняття. Стаття в *The Oxford Dictionary of Literary Terms* визначає екокритику не тільки як галузь вивчення літератури, а й як галузь вивчення культури загалом. Польська дослідниця літератури Анна Барч так визначає провідні настанови екокритики: «Предметом інтересу екокритики є насамперед те, як природа була позбавлена голосу, і тому...

розпливчастий, ідеологічний дискурс природи заслуговує на збереження в критичній теорії через множинність літературних уявлень та їх інтерпретацій» [1, с. 13].

Понятійно-категоріальний апарат екокритики не є достатньо розробленим, оскільки вчені ще не виробили єдиного наукового підходу щодо методології дослідження, й у своїх роботах науковці рідко спираються на досвід попередників й віддають перевагу власним термінам і тлумачать їх на власний розсуд, що впливає на аналіз та інтерпретацію текстів. У сучасній науці існує досить серйозна проблема термінологічного різночитання, пов'язаного з еколітературою. Цей чинник пояснює і відсутність класифікаційної бази, що дозволяє ідентифікувати твори з відповідними жанрово-тематичними характеристиками. Трапляється велика кількість наукових праць з безліччю трактувань одного і того ж терміна, які часто не підлягають аналізу. Корпус робіт з екокритики досить великий, проте неможливо говорити про певну концептуальну єдність, адже в різні періоди вона концентрувалася на окремих аспектах вивчення літератури, чим зумовлена неточна і чітко не структурована термінологічна база досліджень. Отже, варто проаналізувати, наскільки це можливо, термінологічне поле екокритичного напрямку літературознавства. Існують такі види літератури про природу: екологічна література, або еколітература (*ecological literature*), література про навколишнє середовище (*environmental literature*) та документальна література про природу (*nature writing*).

Згідно з Оксфордським словником англійської мови, *nature* – це «матеріальний світ, у тому числі рослини, тварини, ландшафт і різні природні явища, що є протилежністю людству та плодам його праці» [2, с. 857]. Таким чином, поняття *nature* охоплює самодостатні явища природи, які не були створені людьми. *Environment* – це, насамперед, «довкілля (оточення), у якому живе (існує) або діє людина, тварина чи

рослина, і навіть природний світ, що зазнав впливу людської життєдіяльності» [2, с. 418]. Тут простежується різниця не тільки між різними термінами, але й видами літератури. Поняття *environment* містить важливий компонент значення, а саме – участь людини у створенні навколишнього середовища та зміни довкілля через її вплив. Щодо поняття *nature*, яке позбавлене людського компонента, то цей термін стосується чистої природи, і в цьому контексті людина розглядається лише як одна із складових поняття *animal*, як представник тваринного світу поряд з іншими живими істотами, що мешкають на нашій планеті.

Термін «документальна література про природу», або *nature writing*, також трактується літературознавцями по-різному. Американська вчена Дана Філіпс вважає, що *nature writing* – це «твір нехудожньої літератури, написаний від першої особи, де автор намагається відобразити тісний емоційний зв'язок зі світом природи» [3, с. 185]. Варто звернути увагу на те, що дослідниця говорить саме про нехудожню літературу, а не про літературні твори загалом. Можна дійти висновку, що *nature writing* – це, як правило, різновид літератури нон-фікшн, тому залишається актуальним питання про класифікацію літератури, що базується на реальних подіях, у тому числі і на індивідуальній взаємодії зі світом природи реальних людей, але, крім документального ряду, така література також використовує різноманітні образотворчі засоби або містить певну частку вигадки.

Якщо говорити про еколітературу (*ecological literature*), то в сучасному літературознавстві чітке визначення цього терміна відсутнє. Еколітература та екокритика виходять на авансцену літературного життя, набуваючи різних форм – від повернення до багатовікового досвіду людства, яке спочатку створювало міфи-оповіді – тексти про природу, до формулювання нових теорій та впровадження в літературознавство наукового і термінологічного апарату біології чи фізики. Еколітература слугує для літературознавчої науки стимулом розширення своїх меж з

погляду синтезу природничо-наукового знання та художньої творчості. Природа в еколітературному тексті – це не просто художній образ, а картина світу, що знайомить читача з особливим видом культури – екологічною культурою, в основі якої – багатство думок та символів, система матеріальних, духовних та естетичних цінностей людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Barcz A. Przyroda – bliska czy daleka? Ekokrytyka i nowe sposoby poetyki odpowiedzialności za przyrodę w literaturze. URL: <https://www.anthropos.us.edu.pl/anthropos10/texty/barcz.htm>
2. Oxford Dictionary, Thesaurus, and Wordpower Guide. Ed. by Catherine Soanes, Maurice Waite, Sara Hawker. Oxford University Press, 2001, 1524 p.
3. Phillips D. The Truth of Ecology: Nature, Culture, and Literature in America. N.Y.: Oxford University Press, 2003, 300 p.

Сиротюк П. В.

ІДЕЙНО-ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРІВ О. ДОВЖЕНКА ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Ляшов Н. М.

Олександр Довженко – видатний український письменник і кінорежисер, творчість якого за радянських часів здобула йому міжнародне визнання. Творчість Довженка відома художньою оригінальністю, ідейною складністю, соціальною критичністю, які переплітаються з глибоким хвилюванням гуманізму й духовності. Він глибоко усвідомлював своє завдання: «Я митець. Я хочу прославити свою Батьківщину і свій народ у мистецтві. Цій справі я прагну віддати всі свої творчі сили і свій час. Це є змістом і сенсом мого життя» [2, с. 9]. Однією з постійних тем у творчості Довженка є зображення війни та її руйнівних

наслідків для людства. У цьому нарисі досліджуватиметься ідейно-художня своєрідність творів Довженка на воєнну тематику, зокрема його фільмів «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930).

Твори Довженка на воєнну тематику відображають його особистий солдатський досвід під час Першої світової та визвольної війни, а також глибокий інтерес до історії, культури та фольклору України. Своїми творами Довженко прагнув передати власне бачення кращого світу, де панували б мир, любов і злагода над війною, ненавистю та розрухою. Твори Довженка на воєнну тематику характеризуються нетрадиційною структурою оповіді, ліричним стилем і символізмом, які відображають його унікальне мистецьке чуття та прагнення вийти за рамки традиційного кіно.

У «Звенигорі» Довженко досліджує тему війни крізь міфологічно-алегоричну призму, спираючись на український фольклор і символіку. Фільм розповідає історію юнака Івана, який вирушає в подорож, щоб знайти легендарний скарб, захований у горах Звенигори. По дорозі Іван зустрічає різних персонажів, зокрема сліпого пророка та групу повстанців, які борються проти польської окупації. Через їхні розмови та вчинки Іван усвідомлює марність і згубність війни, важливість збереження культурних надбань і духовних цінностей свого народу.

Художня оригінальність фільму полягає у використанні монтажу, кінематографічного прийому, вперше започаткованого Сергієм Ейзенштейном, для створення поетичної та мрійливої атмосфери. Зображення у фільмі розташовані нелінійно та асоціативно, зіставляючи сцени природи, фольклору та історичних подій, щоб створити багатопланову та символічну оповідь. Фінальна частина фільму, у якій Іван та його супутники піднімаються на гору та стають свідками космічного бачення всесвіту, є піднесеним і трансцендентним моментом, що втілює гуманістичний і містичний світогляд Довженка.

В «Арсеналі» Довженко реалістично і жорстоко зображує жахіття війни, змальовуючи переживання українських вояків громадянської війни в росії. Після виходу фільму «Арсенал» (1929 р.) зменшилася кількість відгуків українських письменників, проте зросла кількість критичних публікацій у всесоюзній пресі, де зазначається, що фільм став перевіркою на правильність художніх методів і прийомів, соціалістичних за змістом та інтернаціональних за формою [1, с. 120]. Головний герой фільму – молодий солдат на ім'я Тимош, який дислокується в Арсеналі в Києві та на власні очі бачить насильство та хаос війни. Наратив фільму побудований навколо серії ретроспекцій і спогадів, які розкривають психологічну та емоційну травму, завдану Тимошу та його товаришам.

Художня своєрідність фільму полягає у використанні візуальних метафор і символіки для передачі тем війни, жертвності та героїзму. Початкова послідовність фільму, у якій група солдатів несе гігантську гармату вулицями Києва, є потужним і культовим образом, який символізує руйнівну силу війни та жертвність солдат. Використання у фільмі великих планів, довгих кадрів і динамічних рухів камери створює відчуття інтимності та безпосередності, занурюючи глядача в переживання та емоції солдатів.

У «Землі» Довженко змальовує вплив війни на сільське життя в Україні, зображуючи боротьбу селян за пристосування до мінливих політичних та економічних умов радянської доби. Головний герой фільму – селянин Василь, який розривається між любов'ю до землі та бажанням брати участь у революційній діяльності своєї громади. Оповідь фільму побудована навколо серії епізодів, які зображують повсякденне життя села, конфлікти між різними фракціями та поступову трансформацію землі шляхом механізації та колективізації.

Художня оригінальність фільму полягає у використанні візуальної поезії та ліричного вираження для передачі тем природи, традицій і

соціальних змін. Зображення ландшафту, тварин і людей у фільмі пройняті відчуттям краси та життєвої сили, підкреслюючи взаємозв'язок людства та природи. Використання у фільмі музики, звуку та тиші створює гіпнотичну та захоплюючу атмосферу, нагадуючи ритми та настрої сільського життя. Заключна серія фільму, у якій фермери святкують урожай і виконують традиційний танок, є радісним і піднесеним моментом, який символізує стійкість і творчість людського духу.

Ідейна своєрідність творів Довженка на воєнну тематику полягає в нюансованому й складному зображенні війни як історико-культурного й психологічного явища. Довженко не романтизує і не прославляє війну як героїчну чи благородну справу, а радше викриває її жорстокий і дегуманний вплив на окремих людей і громади. Водночас Довженко не засуджує і не відкидає війну як необхідне зло чи марну боротьбу, а радше визнає її історичне значення як потенціал суспільних і політичних змін.

Твори Довженка на воєнну тематику також відображають його відданість соціалістичному гуманізму, філософії, яка наголошує на гідності, свободі та творчості особистості в колективному та рівноправному суспільстві. Б. І. Степанишин стверджував, що «індивідуальний стиль О. Довженка забезпечував кожному реченню в тексті неповторність, належну висоту» [3, с. 164]. Зображення Довженком солдатів, селян і робітників у своїх фільмах характеризується співпереживанням, співчуттям і повагою, підкреслює їхню стійкість, мужність і згуртованість перед лицем труднощів. Довженко також оспівує культурну та духовну спадщину України, спираючись на її фольклор, музику та традиції, щоб створити своєрідне національне та універсальне бачення людства.

На завершення варто сказати, що твори Довженка на воєнну тематику є свідченням його художньо-ідейної самобутності, гуманістичного та духовного бачення, прагнення до суспільно-політичних

змін. Через свої фільми Довженко кидає виклик і виходить за межі умовностей традиційного кіно, створюючи нову мову вираження та нову естетику значення. Зображуючи війну, Довженко викриває та критикує руйнівні та дегуманізуючі наслідки насильства, визнаючи його історичне та культурне значення. Оспівуючи людяність і природу, Довженко утверджує стійкість і творчість людського духу, пропонуючи бачення надії й оптимізму в майбутньому. Твори Довженка на воєнну тематику залишаються актуальними та надихаючими сьогодні, оскільки ми продовжуємо боротися з неминущим спадком війни та необхідністю соціальних і політичних змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доній В. С. Творчість О. Довженка: Парадигма рецепцій [Електронний ресурс]. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2 № Вип. 7. С.117-122

2. Олександр Довженко : «Я – України син. України...» : рек. покажчик / [ред.-упоряд.: П. К. Параскевич; упоряд. бібліографії Р. І. Харчевнікова ; бібліогр. ред. О. О. Козлова / Херсонський держ. ун-т. Херсон : [ХДУ], 2017. С.1-45.

3. Гриневич В.Й. Особливості функціонування діалогів і монологів як основних мовних засобів кінодраматургії О. П. Довженка. Філологічні трактати : науковий журнал. Суми : Сумський державний університет, 2012. № 4. С. 162–166.

Конєва І. К.

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ДАРИ КОРНІЙ

Науковий керівник: докт. наук із соц. комун., проф. Біличенко О. Л.

Для української критики, літературознавчих студій та для звичайних читачів за останні два десятиліття набув неабиякої актуальності феномен

жіночої прози. Це зумовлено тим, що нині в літературному дискурсі з'являються нові креативні письменниці. Їх приклад надихає на самореалізацію та самовдосконалення себе як особистості.

Сучасна українська письменниця Дара Корній у своїй творчості порушує теми, які хвилюють жіночі серця та проходять крізь призму жіночих почуттів. Теми, які вона висвітлює, є актуальними не тільки для жінок, але й для більшості людей взагалі.

Дара Корній стала популярною завдяки темам, які будуть важливими ще не одне десятиліття. Її називають «українською Стефані Майер» та королевою українського фентезі. Вона авторка безлічі чудових, фантастичних романів, лауреат літературного конкурсу «Коронація слова».

Її романи занурюють нас у чарівну атмосферу. Але, попри чарівність та потойбічність сюжету, сама авторка не забуває порушити актуальні питання: життя та смерті, правди та кривди, щастя і горя.

У творчому доробку авторки переплітається все: історія, містифікація, психологія, феміністичні погляди та багато інших тем і проблем. Фантастичний світ у романах «Зірка для тебе» та «Троян-зілля» проявляється через наділення звичайних людей надвластивостями. Феміністичний же аспект проявляється у жіночих долях головних та другорядних героїнь.

Наприклад, роман «Зірка для тебе» – один з небагатьох, у якому важко визначити форму, адже його можна назвати романом у притчах або романом у казках. Головна героїня Зоряна часто розповідає казки, легенди, притчі, які мають повчальний зміст. Всі її розповіді поєднуються в реалістичну оповідь про них, про головних героїв роману [2, с. 64].

Також не можна оминати роман «Троян-зілля», оскільки книга торкається актуальних та важливих тем навіть для сучасного світу. Авторка пише про те, що відбувається всередині дівчини, які почуття вона переживає та як намагається впоратись з власними думками. У першу

чергу – це роман, який націлений показати долю жінок, котрі стикаються з проблемами вагітності та втрати дитини.

На основі аналізу художніх творів письменниці чітко прослідковується індивідуальна авторська манера викладу тексту, стиль:

- 1) місце дії усіх романів – Львів;
- 2) в основі творів лежать міфологізм та прадавні вірування наших пращурів;
- 3) звернення до релігії, часто в романах є описи богів;
- 4) у кожному з її романів є тварина – справжній друг головного героя;
- 5) використання символів. Ними виступають ладанки, пір'я, зорі – в значенні оберегу від нечистої сили, зла. Птаха, крук, собака – символ дружби, відданості. І, звичайно, вода – символ народження, чистоти [2, с. 64].

Отже, Дара Корній письменниця, яка має неабиякий талант. Вона написала багато оповідань та романів. Авторка за короткий термін літературної роботи змогла досягти визнання серед звичайних читачів та була удостоєна багатьох премій та нагород. Творчий шлях письменниці почала відносно нещодавно, тому вона потребує більш детального вивчення літературознавцями та критиками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Є. Листи з провінції... «на деревню дедушке». *Кур'єр Кривбасу*. 2006. № 203. С. 195-197.
2. Корній Д. Троян-зілля. Харків : Vivat, 2022. 295 с.

СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ ЖАНРУ ХУДОЖНЬОГО РЕПОРТАЖУ В КНИЗІ ЄЛИЗАВЕТИ ГОНЧАРОВОЇ «ДЕСЬ ПОРУЧ ВІЙНА»

Прізвище авторки художніх репортажів Єлизавети Гончарової не надто відоме широкому місцевому загалу. Єлизавета – наша землячка з міста Бахмута, яка проживала в ньому до подій лютого 2022 року і відома насамперед своєю проукраїнською позицією та діяльністю, зокрема вона є співзасновницею спільноти «Бахмут український». До війни Є. Гончарова довгий час працювала журналісткою обласної газети «Донбас». На всеукраїнських теренах Є. Гончарова отримала визнання як активний автор матеріалів про наш край у журналі «Український тиждень». Її співпраця з цим виданням розпочалася ще в 2016 році, а репортажі завжди присвячені актуальним подіям сьогодення, на що вказують і заголовки, і зміст. Окрім того, вона є переможцем конкурсу художнього репортажу імені Майка Йогансена «Самовидець» і авторкою двох книг «Десь поруч війна» та «(Не)воля».

Так склалися обставини, що творчий доробок нашої землячки хоча й стосується в основному подій на Донеччині, але розголосу набув серед мешканців нашого краю лише завдяки авторським зустрічам із читачами, бо процес її становлення як журналістки і письменниці припав на часи російсько-української війни, коли місцеві паперові ЗМІ з різних причин замовкли. Її улюбленим жанром, як і багатьох українських авторів (М. Беспалов, Н. Гуменюк, О. Криштопа, О. Ливицька, М. Максимова, П. Стех, А. Чапай), став саме художній репортаж. Цей динамічний різновид публіцистичної творчості дуже популярний і в Україні, і за кордоном, зокрема в Європі. Художній репортаж стоїть десь на межі між журналістикою і власне літературою та поєднує в тексті обов'язковий набір фактів та емоційне авторське художнє бачення, тобто

інформативність, аналітичність і художність. Цей жанр, як стверджує Л. Шутяк, «акумуляє основні характеристики обох галузей» [5]: і журналістики, і літератури. Об'єктивний факт, без якого неможливий журналістський репортаж, подається в наскрізь суб'єктивному авторському сприйнятті.

Книжка художніх репортажів Єлизавети Гончарової «Десь поруч війна» була видана видавництвом «Темпора» 2017 року. У ній авторка прагнула показати життя тих, кого значна частина населення нашої країни протягом довгих років намагалася не чути, бо ці люди з 2014 року живуть поруч з війною. Це для них, мешканців прифронтових територій, як і для українських військових, війна розпочалася аж ніяк не 24 лютого 2022 року, а тягнеться вісім довгих і лихих літ, починаючи саме з 2014. В основу розповідей письменниці-журналістки лягли безпосередні зустрічі зі своїми персонажами, які й склали специфічну мозаїку людських, і не лише, історій.

Дійові особи з її книги – це абсолютно випадкові люди, яких авторці вдалося, так би мовити, розговорити. Вони мають різні соціальні статуси, симпатії чи антипатії, політичні погляди чи їх відсутність. На думку журналістки, говорити повинні всі (це як право голосу), бо всі вони так чи так є жертвами подій, які безпосередньо вплинули на їхнє мирне життя. Однак думати також потрібно завжди, «щоб потім не ховати, не голодувати чи не поневірятися. Чи не ставати жертвою, яку використовують для своїх страшних цілей цинічні агресори» [2, с. 118]. Перш за все, звертаєш увагу на якусь гіпертрофовану простоту викладу чи переказу: немає нічого зайвого. Тексти її художніх репортажів короткі, але дуже яскраві, ємні, насичені фактами, іноді й натуралістичними подробицями та емоціями. Авторка об'єднала їх тематично у сім частин, намагаючись надати розрізненим епізодам випадкових зустрічей якоїсь

структури чи архітектоніки. Найбільше вражають розділи, які розповідають про долі дітей на війні.

Насправді всі її оповіді різні, герої неоднозначні, їхні історії потребують незаангажованого погляду, а головне – простого людського співчуття. «Всі люди, про яких пише Єлизавета Гончарова, в певний – критичний – момент мали зробити вибір. Невідомо, правильний чи ні, але вирішальний. І всіх їх змінила війна: у кращий чи гірший бік» [3]. У центрі оповіді не автор, а персонажі. Журналістка теж є у текстах, але вона не заважає їм висловлюватися, наче перебуває поруч і демонструє своєрідне бачення збоку, навіть близьких людей. Разом із тим саме через неї та її роздуми читачеві пропонується правильне розуміння ситуації. «Залишатися пасивним спостерігачем було неможливо, війна наскрізь прошила все життя великих і маленьких міст. Вона стала головною особою» [2, с. 120]. На всі внутрішні болі і жалі люди реагують по-різному. Хтось малює, хтось пише музику, хтось зловживає алкоголем, хтось багато читає, тікаючи у віртуальні світи, а Єлизавета Гончарова писала.

Речі, які описує авторка, усі ці «домашні» негероїчні історії, наче й не претендують на щось особливе, але таке враження оманливе. Перед читачем розгортається яскраво виписана картина життя на грані, життя за межею життя, а іноді й смерті. Для вітчизняного обивателя, який усе ще вірить у російську «правду», що несуть у наші будинки супутникові тарілки, більшість текстів виявиться неприйнятною, бо порушить його звичне існування пристосуванця, вибудоване на пропагандистських антиукраїнських гаслах. Хоча журналістка не цурається давати слово і тим, кого прозвали влучним словом «ватники». Однак більшість її персонажів – це військові, цивільні, переселенці, волонтери, одним словом ті, хто зранку прокинувся патріотом, можливо навіть неочікувано для себе.

Ця книга писалася для тих, хто не знає, як там. Насправді лише тепер стало зрозуміло, що на Сході страшно, бо «люди, для яких десь поруч

війна, вчать жити українцями і під страхом смерті ідентифікувати себе саме з українською нацією» [1].

В інтерв'ю для Громадського радіо Єлизавета пояснює, що звернення до художнього репортажу як жанру для неї було не осмисленим, радше випадковим. На її думку художній репортаж – «це спосіб відійти від узагальнень та показати історію людини» [4]. Це можливо лише за умови безпосередньої присутності автора на місці події.

«Художній репортаж – це не просто «я їду, я бачу, я про це розповідаю». Це намагання знайти символи, тенденції, якісь важливі речі, що ховаються в деталях, персонажах, діалогах. Тому художній репортаж глибший, ніж просто розповідь» [4].

Отже, специфіка художнього репортажу в книзі Єлизавети Гончарової полягає в намаганні показати історії окремих людських життів, через які автор подає глибше бачення часу та подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галапач Ю. Деся поруч війна, або як бути східняком-націоналістом? URL: <https://bookforum.ua/p/des-poruch-vijna-abo-yak-buty-shidnyakom-natsionalistom> (дата звернення: 06.04.2023).
2. Гончарова Є. Деся поруч війна. Київ : Темпора, 2017. 168 с.
3. Колокольнікова Катерина. Три книжки про травму війни: Донбас, Сараєво, Волинь 1943-го. URL: <https://ms.detector.media/knigi-pro-media/post/21114/2018-05-08-try-knyzhky-pro-travmu-viyny-donbas-saraievo-volyn-1943-go/> (дата звернення: 06.04.2023).
4. Русіна О. Я пишу свої репортажі, щоб люди відчули, що таке жити у «червоній зоні» – журналістка з Донбасу. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/persona/ya-pyshu-svoyi-reportazhi-shchob-lyudy-vidchuly-shcho-take-zhyty-u-chervoniy-zoni-zhurnalistka-z-donbasu> (дата звернення: 06.04.2023).

5. Шутяк Л. Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру). URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2761/1/%D0%A8%D1%83%D1%82%D1%8F%D0%BA2.pdf> (дата звернення: 06.04.2023).

Бондаренко Ю. С.

**ОБРАЗ «НОВОЇ ЖІНКИ» У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ
В КОНТЕКСТІ ЗМІН В ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТ.**

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Ляшов Н.М.

Українська література завжди відображала зміни в суспільстві, зокрема тематикою, проблематикою й образами. Наприклад, у XVIII ст. і на початку ХІХ ст., у період національного гноблення і репресій «для громадянської теми, яка органічно постала з теми історичної, властиве було звернення до сфери громадянських інтересів – досягнень особистої й державної свободи, покращення соціальних умов життя» [6, с. 17]. Також розповсюдженими були характерні для романтизму тема кохання і традиційні образи з життя селянства. Зокрема, такі жіночі образи: турботлива мати (наприклад, у поемах Т. Шевченка «Сон» і «Марія»), слухняна дочка (у драмі «Наталка Полтавка» І. Котляревського, повісті «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка), жінка-покритка (у поемах Т. Шевченка «Катерина», «Наймичка») тощо.

Але в другій половині ХІХст. відбуваються важливі суспільно-історичні події: скасування кріпацтва, розгортання національно-визвольного і культурно-освітнього руху, в літературі починає набирати популярності новий європейський стиль – модернізм, а також нова проблематика й ідеї жіночої емансипації. За словами Соломії Павличко, «в українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а

разом з ним і феміністична ідея» [5, с. 71]. На зламі століть з'являється зовсім новий образ жінки, найбільш яскраво представлений у творчості Ольги Кобилянської.

Ольга Кобилянська ввійшла в історію української літератури як майстриня прози з глибоким психологізмом, учасниця жіночого руху, справжня патріотка й одна з найосвіченіших жінок свого часу. Вона ніколи не обмежувалася здобутими знаннями й такою самою вдачею нагородила своїх героїнь, «була феміністкою за переконаннями, феміністками виступають і її героїні» [1, с. 48]. Письменниця брала активну участь у діяльності «Товариства Руських жінок» у Чернівцях. У 1894 р. на зборах вона виголосила промову, в якій зазначила проблеми жінки в тогочасному міщанському середовищі: тоді вважалось, що повну освіту та професію мають здобувати лише чоловіки, а жінкам слід клопотатися тільки про те, щоб мати гарний вигляд та вдало вийти заміж. Також Ольга Кобилянська зазначала: ідея жіночого руху доводить, що «сучасне положення жінки середньої верстви, а головню жінки незамужньої, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних серць обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі» [2, с. 3].

Саме неприйняття та боротьбу проти такого суспільного устрою Ольга Кобилянська зображає в повісті «Людина». Олена Ляуфлер – «нова жінка», тому вважає, що має право, як брат і коханий, навчатися в університеті та вийти заміж за того, кого сама обере. Вона впевнено говорить: «Сама єсьм, тату! Сама, як птиця, як деревина в лісі. Маю сама право йти за собою або проти себе... Ніяка сила світу не стопче в мені мислячої самостійної людини...» [3, с. 33]. Їй доводиться боротися не тільки із власною сім'єю, але й з товаришками, які сперечаються з її поглядами: «Хто ж буде дома їсти варити, наколи жінка стане до уряду ходити? Хто буде порядкувати, прати, шити? Невже ж мужчина?» [3, с. 9].

У новелі «Valse melancholique» письменниця продемонструвала яким може бути злагоджене життя трьох «незамужніх жінок». Вони різні, але їх об'єднує прагнення до самовдосконалення й особистої незалежності. Особливо серед героїнь вирізняються Софія Дорошенко і Ганнуся. Вони – артистки, творчо обдаровані особистості, які розкривають себе завдяки мистецтву. Софія багато чого пережила, але знаходить спосіб виплеснути емоції та знайти душевну рівновагу в грі на фортепіано. Мрія всього її життя – навчатися в консерваторії. Ганна займається малярством і заробляє цим на поїздку до Італії. Вона – сильна та самодостатня особистість, яка впевнена, що гордість – «се одинока зброя жінки, якою вона справді може вдержатися на поверхні життя» [4, с. 387].

Отже, Ольга Кобилянська мала багато ідей щодо фемінізму та втілила їх в новому для української літератури ХІХ ст. образі «нової жінки-інтелігентки»: освіченої, рішучої людини, спроможної на одинокий виклик суспільству, творчої особистості, що прагне до самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко М. «... Бути собі ціллю!» (феміністична проблематика прози Ольги Кобилянської). *Слово і час*. 1997. № 5-6. С. 48–52.
2. Кобилянська О. Ю. Дещо про ідею жіночого руху / Відчит на зборах «Товариства руських жінок на Буковині», 1894. 11 с.
3. Кобилянська О. Людина: повісті. Харків : Фоліо, 2008. 283 с.
4. Кобилянська О. Вибрані твори. Київ : Держ. вид-во худож. літ., 1949. 401 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ, 1999. 491 с.
6. Українська література ХІХ століття : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2016. 237 с.

МОТИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІЗОЛЬОВАНОСТІ В ПРОЗІ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»

Феномен самотності – надзвичайно важливий у філософії, богослов'ї, соціології, психології та літературі [2, с. 206]. Проектуючи проблему самотності на українську історичну дійсність, знаходимо тісний взаємозв'язок між воєнними подіями на території країни та переживаннями патологічних емоційних і психологічних станів. Саме мілітарні фактори виступили рушійними силами цивілізаційних кризових процесів. У більшості країн Європи мілітарна свідомість виступила основою для формування нових культурних, комунікативних, моральних норм. Війна як соціокультурний феномен спричинила загострення проблеми маргіналізації національних ідентифікаційних параметрів у різних сферах життя (як стверджують І. Захарчук [1] і О. Харлан [3]).

Підтвердження деструктивної дії мілітарного чинника на суспільство взагалі та людську свідомість зокрема знаходимо в прозових творах українських письменників (В. Підмогильний, М. Хвильовий, А. Головка, Ю. Яновський) та представників зарубіжжя (Е. М. Ремарк). Німецький письменник мав на меті не лише звернути увагу на психологічні проблеми «камрадів», але й закликав до припинення військових дій, які призводять до людських жертв. На першому плані для нього не стільки внутрішній світ протагоніста, скільки ті умови, у яких він існував. Е. М. Ремарк привертав увагу тих, хто перебував в безпосередній близькості з «пропащими» й міг їм допомогти. Письменник акцентував, що кінцевий результат переживання психологічної кризи єдиний – самогубство.

Микола Хвильовий дав змогу зануритися в мінливе підсвідоме протагоністів його творів. Читач постійно перебуває на рівні думок персонажів, зрозумілих лише їм і самому авторові. М. Хвильовий створив

ілюзію, що в кожному з героїв оповідань або новел живуть його думки; що кожен наслідує авторову екзистенційну філософію. Об'єднує їх спільне почуття розгубленості й безпорадності в бурхливому світі, серед облич «непереможених хамів». Людина не знаходить того, заради чого варто існувати в комуністичному вимірі реальності, тому вважає суїцид єдино правильним рішенням.

Погляд Ю. Яновського на події революції відзначається гіперболізованою романтичністю, його твори насичені духом козаччини, але розв'язка життя спільна з меланхолійними героями М. Хвильового. Бурхлива діяльність залишається в минулому, натомість заступається сірою буденністю, з якої немає виходу в життя – лише в смерть, що не завжди фізична. Загибель духу стає набагато страшнішою для тих, хто був готовий скласти голову за батьківщину.

Для протагоніста оповідання «Можу» (А. Головка) навіть смерть стає життєвим викликом. Не знайшовши її на війні, але принісши звідти стійке відчуття зайвості й нікчемності, Гордій хоче самоствердитися хоча б у суїцидальному намірі. Хвороба лише посилює внутрішню боротьбу чоловіка: марними стають спроби відчутти себе необхідним хоча б для когось. Кидаючи виклик життю, головний персонаж оповідання обирає смерть.

Валеріан Підмогильний увів до галереї «пропавших» образів видатну історичну особу – Нестора Махна. Читач переконується, що не тільки рядовим доводиться нести важкий тягар самотності. Образ народного ватажка, звичайно дещо зромантизований та зідеалізований, допомагає зрозуміти психологію людини, призначеної для боротьби. Коли в житті не знаєш нічого, окрім запеклого бою, інший шлях стає неможливим.

Твори письменників можна одночасно визначити як мілітарні й антимілітарні. Вони містять безліч надто реалістичних побутових деталей,

подробиць фронтового життя, втім це якраз і привертає увагу до проблеми миру й війни, такою актуальною і сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарчук І. Війна і слово : Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2008. 406 с.
2. Помазова О. Самостійність як психологічний феномен. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. Острог : Вид-во Нац-го ун-ту «Острозька академія». 2013. Вип. 23. С. 206 – 214.
3. Харлан О. Дискурс катастрофізму в українській та польській прозі (1918–1939) : монографія. Київ : Стилос, 2008. 307 с.

Мірошниченко В. А.

МОТИВ НЕЗЛАМНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ДУХУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Ляшов Н. М.

Творчість Івана Багряного не перше десятиліття привертає увагу українських літературознавців. Феномен митця та його літературного доробку можна оцінити лише крізь призму часу. Головна помилка небайдужих до творів І. Багряного – сприймання видатних романів лише як перенесення подій, які відбувалися перед очима майстра пера. Вони вражають особливою «багрянівською» філософічністю, котра часто нівелювалася науковцями при рецепції творів і окресленні стильової палітри митця [1, с. 15]. Тому можна сміливо сказати, що твори письменника – вічний пласт літератури для українського народу і світової культури.

Іван Багрянний – неповторна особистість, політичний діяч, майстерний творець, суперечлива людина, досконалий публіцист. Він зміг гармонійно поєднати діяльність на політичному поприщі та написання творів, що назавжди залишаться у серцях багатьох громадян країни.

Письменник – вітчизняний митець-пророк, у творах якого поєднана національна свідомість і туга за Батьківщиною, переживання за рідний народ і боротьба за його волю та незалежність, пасторальне життя простої української родини й існування нескореної особистості в надзвичайних ситуаціях двобою за правду.

Основні твори письменника, які довгий час залишаються флагманами його літературного доробку, можна об'єднати під тематичною рубрикою «тюремно-гулагівська проза» [2, с. 14]. Видатні «Тигролови», драматична повість «Морітурі», романи «Людина біжить над прірвою» та «Сад Гетсиманський» – феноменальна літературна єдність, яка відображає реальні періоди тернистого шляху їхнього творця.

Незламність людського духу повною мірою відображається в образах головних героїв І. Багряного. Зосередження уваги автором на образах Григорія Многогрішного, Андрія Чумака та Максима Колота повністю нівелює другорядних персонажів [1, с. 16]. Незламний дух борців проти системи концентрує на собі увагу читачів та не дає апатії жодного шансу на перемогу.

Сама сутність боротьби проти цілого режиму визначає характерну рису для всіх образів І. Багряного. Головний персонаж обов'язково має відображати певний комплекс ідей цілого етносу, бути знаковою постаттю, кінцева мета якої – відобразити національний ідеал [1, с. 16]. У творі «Тигролови» Многогрішний обороняв свої переконання від російських священників, які намагалися зробити його зрадником. Григорій не відступив та показав свою незламність і готовність битися, незважаючи на те, що це могло призвести до його смерті.

Витривалість, про яку пересічна людина боїться подумати, легко знаходить себе в образах Колота, Чумака та Многогрішного. Боротьба на межі життя та смерті – звичайний стан героїв письменника, ніхто і подумати не може про слабкість.

Віра – невід’ємний елемент образів митця, те, що інколи перебуває за межами свідомості героїв, але залишається з ними протягом усього шляху та не покидає ні на хвилину. Віра у людську любов, дружбу й братерство, віра у надлюдську витривалість духу й тіла, віра, яка вищиться над матеріальним світом та може тріумфувати.

Письменник є великим прихильником головних героїв, але не жаліючи, накладає на них непосильну боротьбу з комуністичним устроєм. Комуністична ідеологія має характер насильницької, злочинної, геноцидної та позбавленої людяності системи. Саме ці риси ворога головних героїв підносять божественність незламних образів.

Отже, образи І. Багряного стали справжнім символом українського народу. Твори митця стали справжнім лікувальним джерелом для тих, хто бореться та вірить. Кожен може знайти себе на сторінках творів та окрилитися легендарними подвигами героїв. Визначною рисою є те, що автор вболіває за всіх українців, а не лише за своїх персонажів. Письменник виступає справжнім воїном, який на власному прикладі та на прикладі героїв творів показує силу народу – силу, яку ніхто не зможе зламати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головій О. М. Містика і реальність: сутність комуністичної епохи крізь призму творчості Івана Багряного. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 742. Серія Філологія. Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; редкол. : Безхутрий Ю. М. (відп. ред.) [та ін.]. Харків : ХНУ, 2006. Вип. 48. С. 13–23.

2. Колошук Н. Іван Багряний: домінанти творчості та проблеми вивчення : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 121 с.

3. Романи Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський»: за архівними матеріалами Юрія Лавріненка. *Слово і Час*. 2006. № 10. С. 21–31.

ЕВОЛЮЦІЯ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ, ЯКА ПОБУВАЛА В ЗОНІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

(ЗА РОМАНОМ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»)

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лисенко Н. В.

В анотації до роману, зазначивши «одного разу, прокинувшись, ти бачиш за вікном вогонь. Ти його не розпалював. Але гасити його доведеться й тобі...» [1, с. 4], Сергій Жадан змушує задуматись над призначенням кожного в цьому світі.

Головний герой роману «Інтернат» – Паша, звичайний учитель мови в міській школі. Він усе життя дотримувався принципу невтручання ні в які справи, бо це його не стосується: «Давайте без мене...» [1, с. 26]. Але обставини потроху починають розставляти всі крапки над «і» вже з перших сторінок роману.

Коли до невеликого станційного містечка (автор жодного разу не згадує назву – авт.), почали прибувати поранені, Паша продовжує сумлінно виконувати свою роботу й не замислюється над тим, щоб втрутитися в події, які відбуваються навколо нього. Живучи разом з батьком у маленькій квартирі, він спостерігає, як швидко наближається лінія фронту. Але десь там, у сусідньому місті, перебуває в інтернаті його племінник Сашко, чотирнадцятирічний «важкий» підліток.

Почуття відповідальності змушують Пашу вирушити в небезпечну путь за небожем, бо «з півдня, з боку міста, цілий день, від ранку, важкі одиночні вибухи» [1, с. 36], і вже не можна відсидітись, проігнорувати нескінченний потік поранених, які все прибувають і прибувають до станції.

Громадський транспорт не працює, на блокпостах ретельно перевіряють документи, люди налякані, але намагаються поводитися

спокійно, не панікувати. У місті залишилися тільки жінки, діти та старі, а вся молодь пішла воювати. Паша – інвалід, тому й не взяв зброї до рук, бо це законна причина залишитися осторонь, не брати участі в подіях, сенсу яких не розумієш або не хочеш розуміти.

Перетинаючи лінію зіткнення, чоловік ще не усвідомлює, через які небезпеки йому доведеться пройти, щоб урятуватися разом із племінником від чогось жахливого, «що стосується всіх» [1, с. 14], а «смерть стане ближчою на якийсь десяток кілометрів» [1, с. 17].

На перший погляд, події розгортаються для Паші передбачувано. Він інвалід, прописаний на станції, вже неодноразово перетинав блокпост, поки їхав на роботу. Але лінія зіткнення цього разу наблизилась дуже близько, місто захоплене ворожими військами, і необхідно визначитись, на чиєму ти боці, бо позиція «доки твоя країна вчергове переконається у твоїй законослухняності» [1, с. 16] припиняє діяти.

Паша їде за племінником, а для цього потрібно перетнути лінію фронту, і він її перетинає. На його очах гинуть люди, але він не може нічого з цим зробити. «А особливо страшно переїжджати міст, оскільки міст – об'єкт стратегічний ... викликає найперше бажання його підірвати» [1, с. 53]. Дібравшись до будівлі залізничної станції, Паша думає про свої справи, про себе й про проникнення до обложеного міста. І йому байдуже, що станеться з жінками й дітьми, які знайшли собі укриття від зимового дощу та кулеметних черг у холодному казенному приміщенні вокзалу. Тут же його безпідставно звинувачують у мародерстві й доводиться переконувати місцеве начальство в тому, що не винний. Він платить за перехід до міста й очікує, що зможе без перешкод до нього дістатися.

Психологічно важко цивільній людині бачити трупи на дорогах, відчай і безпорадність, хамство і розпусту. Та ще сильніше тисне на свідомість відчуття власної безпорадності й безсилля. Навіть безпритульний пес це відчуває: «...розраховувати він може не так на

чиюсь великодушність, як на слабкість. Мабуть, тому й вибрав безпомилково Пашу» [1, с. 76]. Треба рухатися вперед, але страшно. Повертатися назад не дає почуття відповідальності за близьку людину.

Щойно відчувши небезпеку, провідник кидає цілий натовп безпорадних утікачів, і Паша змушений допомагати зовсім незнайомим йому людям. Цього разу він робить усе неохоче, тільки через почуття відповідальності, яке зароджується в його душі через надзвичайні обставини.

Нелюдський біль можна відчути у словах військового, який бачив смерть, що забирала життя його братів та майже забрала його: «...місто здали, залишили разом з усіма, хто там живе, віддали в чужі руки, не втримали, відступили, вилізли з пастки. І добре тим, хто виліз, а як бути тим, хто залишився там, на розстріляних вулицях? Як бути з ними?» [1, с. 21].

Бойові дії залишають глибокі моральні шрами. Важко уявити жахливі речі, які спостерігали військові: знищення і руйнування, масові смерті цивільних, знаходження залишків своїх побратимів, а іноді й ворогів. Розумово багато чоловіків страждали від того, що лікарі називають «черепашкою» або посттравматичним стресовим розладом. Вони можуть потерпати від спогадів, і іноді це глибоко впливає на їхнє життя. Вони можуть стати агресивними або пригніченими.

Протягом усього роману ми спостерігаємо за Пашею – вчителем, який під обстрілами намагається забрати свого племінника. На перший погляд, відчайдушна та хоробра людина, але насправді його життєве кредо: «Кожен сам собі вирішує, що робити, з ким бути. Кожен – сам за себе» [1, с. 82]. Той, що не хоче ні за кого відповідати і, перш за все, за самого себе – саме так характеризує автор свого героя на початку роману: «... Ніби вас це не стосується. Хоча давно слід було визначитися, з якого ви боку. Звикли все життя ховатися. Звикли, що ви ні при чому, що за вас

завжди хтось усе вирішить, хтось усе порішає. А ось не вирішить, не порішає. Не цього разу. Тому що ви теж усе бачили й усе знали. Але мовчали і не говорили...» [1, с. 160].

Але війна змінює людину. Паша хоче, щоб його племінник Сашко відчував себе щасливим, у безпеці і, найбільше, нормальним. Біда в тому, що поняття «нормально» не існує для сьогоденних сімей. Поступово страх і честь впливають на думку вчителя про майбутнє. Він забере племінника, він мав би раніше це зробити, але боявся. Себе боявся. Захищаючи малого, він починає критично мислити. Ключовим моментом стає усвідомлення того, хто він у цій війні, хто ті військові, які стріляють у нього, хто з ним, а хто проти нього: «... Як же так сталось? Як я не помітив, що мої учні тепер воюють проти мене? Як я це пропустив?..» [1, с. 254].

Отже, на думку психологів, людська свідомість відкидає сам факт знищення людини, а моральні цінності залишаються в кожному незмінними, хоча й можуть по-різному інтерпретуватися. Тільки в надзвичайній ситуації розкриваються істинні мотиви вчинків, відбувається переосмислення сенсу буття, перерозподіл пріоритетів. Це зумовлено особистими якостями та тим смислом, який кожен із нас вкладає в поняття життя і смерті.

У Сергія Жадана герой на початку роману звичайний, байдужий, замкнений у власних проблемах та переконаннях. Пашу не обходили події, що розгорталися недалеко від його будинку. Він і племінника вирішив забрати з інтернату, бо відчував відповідальність за долю хлопця. Тільки опинившись на «розстріляних вулицях», чоловік побачив, що не можна завжди ховатися від проблем, їх треба вирішувати негайно. Світосприйняття свого героя письменник проводить через картини занепаду, розрухи, пошматованих тіл та паніки цивільних. Паша змушений відреагувати на все, що відбувається, і таким чином змінює своє ставлення до життя.

Таким чином, воєнний конфлікт здатний перевернути уявлення звичайної людини, зробивши її або героєм, або зрадником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан С. В. Інтернат. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.

Рогоза Є. О.

ПРОБЛЕМИ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Разживін В. М.

Діти – квіти життя, такі вразливі і тендітні. На кожному етапі свого розвитку вони отримують нові знання та досвід і сприймають це по-різному: хтось потребує підтримки, але вона не в повному обсязі їх задовольняє, дехто навпаки – не може допустити думки про те, що батьки мають їм допомогти пройти цей шлях і тим самим хочуть показати себе вже дорослими та досвідченими особистостями. Внесок батьків у виховання своїх дітей – це невід’ємна частина їхнього становлення. Коли батько-мати сварять своє чадо, вони забувають просту істину – що теж колись були дітьми, вередували, робили різні пакості та багато іншого, досліджуючи світ.

Особливо ця тема є болісною для підлітків. Народна мудрість стверджує: «Від малих дітей голова болить, а від великих – серце». І це дійсно так. Малі потребують багато уваги, вони досліджують світ примітивно, щось ламають, гризуть, кидають, розривають, інша справа – підлітки. Тут вже з’являються нові проблеми та потреби, перше кохання, погані звички, привертання уваги, особливо якщо в сім’ї є менша дитина, незалежність і самостійність. На цьому етапі підлітки потребують від батьків не меншої уваги, ніж на попередніх, але часто цього не розуміють.

Постає питання: що ж у цій ситуації робити дітям?

Читати художню літературу. Як би не було абсурдно, але це так. Художній текст може допомогти підліткам дослідити їхні проблеми. Література як мистецтво є засобом вираження та розуміння людських емоцій, думок та проблем. Під час читання підлітки можуть знайти персонажів, які переживають подібні до їхніх проблеми, і відшукати відповіді на свої запитання. Книги про підліткове життя надають молодій людині зрозуміти, що вона не самотня у своїх переживаннях і багато людей проходять через подібні ситуації. Окрім того, література допомагає розвинути емпатію та симпатію до інших людей, чого так не вистачає дітям.

Емоції не можуть бути лише в думках людини, тому письменники переносять їх на папір, розв'язуючи тим самим питання, які зараз турбують суспільство. Одним з питань, які розв'язує література, є проблема підлітків.

Так, український письменник Андрій Тужиков у повісті «Ще одна цегла на стіні» розкрив актуальні підліткові проблеми сьогодення. Твір написано для 11-річних читачів, проте більшість із них його не розуміють, бо автор оповідає про цікавий проміжок часу від лихих 90-их до початку 2000-их, який є незнайомим для цієї аудиторії. Актуальність – головний меседж повісті, бо описаний час і сьогодення тотожні в аспекті підліткових проблем. Соціальна та економічна нерівність, булінг, хабарі, корупція, зневага одних у ставленні до інших – ось те, що засуджує Тужиков. Автор намагається порівняти поведінку багатих та бідних: «На одному з форумів писали, що найчастіше зупиняються водії на дешевих автомобілях. Багаті рідко зупиняються, оскільки не хочуть, аби хтось бруднив їм салон їхньої дорогої машини, частіш за все мерседеса. Дивно, але те, що багатії не допомагають бідним, суперечить навіть законам природи. У природі все логічно. Тепло від гарячого тіла передається до холодного. Тобто сама

природа прагне рівноваги. А у людей навпаки – хто багатший – хоче ще більшого, а бідні вже якось самі діляться між собою» [1, с. 96].

Головні герої живуть безтурботним життям, повним юнацькими інтересами, протестами та внутрішньою силою. Водночас їхні переконання та світогляди формуються у родині та соціумі, і вже в підлітковому віці стає очевидним, які шляхи вони оберуть у майбутньому. Це цікава розповідь про становлення особистості і засудження суспільних вад, яка неодмінно допоможе підліткам розібратися в собі та зрозуміти світ.

Розглянемо іншу проблему, яка торкається складнощів життя людей з особливими потребами, адже вони стикаються з багатьма перешкодами, які здоровим можуть здатися непомітними. Вони змушені боротися зі своїми обмеженнями кожен день, щоб пристосуватися до світу, який їх оточує. Хоча іноді їхня життєва ситуація може здатися безнадійною, проте у них також є моменти щастя та радості, коли вони радіють дрібницям. Для людей, які не стикалися з подібними проблемами, може бути важко уявити, якою саме є їхня реальність.

У повісті «Метелики у крижаних панцирах» читачам пропонується спробувати поставити себе на місце головної героїні дівчинки-підлітка, яка проживає життя з інвалідним візком і стикається зі своїми власними перешкодами та викликами. Оксана Радущинська засуджує суспільство, яке зневажає людей з обмеженими можливостями: «Хворому немає місця серед здорових. От дивляться на неї, як на заразну, ніби можуть підхопити невиліковну хворобу... А вона... вона теж могла бути такою ж здоровою і веселою, якби тієї дощової ночі не сталося біди!» [2, с. 48-49] – саме ці рядки демонструють читачеві всю потворність такого суспільства.

У громадському транспорті можуть виникати неприємності, коли люди з особливими потребами стають об'єктом цькування та дискримінації з боку пасажирів. Це демонструє, наскільки низько людина може опуститись у своїх почуттях і діях. Такі ситуації спричиняють

душевний біль та страждання тим, кого це стосується. У таких випадках дуже важко знайти внутрішній стрижень, який дозволить протистояти цькуванню, та знайти сильних людей, які допоможуть змінити ситуацію. Кожен з нас може бути свідком такого та повинен вирішити, як він буде діяти в цій ситуації: приєднатися до кривдників, залишитися байдужим чи заступитися за ображеного.

Ця книга надзвичайно цікава, оскільки має багато сцен, які можна розуміти на різних рівнях, залежно від того, наскільки глибоко здатний читач зрозуміти психологію персонажів. Але найбільш вражаючим у творі є те, що дива можливі, якщо поруч є люди, котрі бачать внутрішню красу, допомагають і люблять за добре серце. Це допомагає читачам краще зрозуміти психологію людей з особливими потребами і навчає нас людяності та відповідальності. На наш погляд, що це одна з кращих книжок сучасності, яка зможе допомогти людям зрозуміти важливість бути співчутливими та допомагати іншим.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що сучасні українські письменники своїми творами не тільки занурюють нас у мальовничі пейзажі, захоплюючий сюжет, а й висвітлюють вади суспільства та допомагають підліткам зрозуміти себе та оточення. Твори Андрія Тужикова та Оксани Радусевської, цікаві та потрібні кожному, не тільки підлітку, а й дорослому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радусинська Оксана. Метелики у крижаних панцирах. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 160 с.
2. Тужиков Андрій. Ще одна цегла в стіні. Чернівці : Чорні Вівці, 2016. 110 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМАЛЮВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ «ПАРАЛЕЛЬНИХ» СВІТІВ

Повільний струмочок, який рухає розвиток людства та технологій змінюється на стрімкий водоспад думок, які стають частиною інновацій у сучасному світі. Література ж, навпаки, невпинно та стрімко піднімається по сходинках, підкорюючи нові вершини. Культурний бек-граунд став підґрунтям для творів письменників нової епохи. З часом полотно, на якому творили нові літератори, почало згасати через «старі фарби», тобто рекурсію, завдяки якій сучасні письменники вичерпують все ще старі паростки думок.

Сучасне суспільство генерує попит на нові думки та інтерпретації історії. Люди починають звертати увагу на місце, де відбуваються події твору, яке наповнення цього уявного світу. Чомусь більшість авторів залишають лише загальні нариси всесвіту, з яким знайомляться читачі. Через це на думку спадають слова Івана Карпенка-Карого: «Талант – це вигадка. Немає кращих – ти будеш гарним» [2]. На жаль, більшість українських письменників сучасної формації не є чимось унікальним, але вони намагаються відповідати рівню вибагливості читача.

Українська література пускає корені глибоко у ґрунт історії, і кожен шар відповідає своєму періоду та течії. Так само і тема паралельних усесвітів бере свій початок ще від стародавніх часів. У міфах різних народів описуються світи духів та божественних створінь, прикладами таких може слугувати Рай, Пекло, Вальгалла тощо. Окремі світи, які співіснують із нашим, невидимі для звичайних людей. У них зображені речі, які мали вагоме значення для людини. Часто герої міфів вирушають до інших світів для того, щоб здобути чудесні предмети або знайти річ, яка допоможе його народові.

Перші філософсько-наукові згадки про проблему паралельних світів сягають ще праць грецьких і римських філософів стародавнього періоду. Коліщатко часу рухало історію і ця тема обростала новими поглядами та думками. Свого активного розвитку гіпотеза про існування інших світів закріпилася у фантастиці завдяки англійському теологу Едвіну Ебботту. У 1884 році світ побачила «Флатландія: роман у багатьох вимірах».

У ній розумний Квадрат подорожував по світах із різною кількістю вимірів. Завдяки змалюванню пригод геометричної фігури автор робить рекурсію на те, що світогляд змінюється в залежності від простору, який на оточує.

Активного ж розвитку тема почала набувати у другій половині ХХ ст. Європейські та американські письменники планомірно наповнювали науковий простір своїми думками та поглядами на існування паралельних світів.

Паралельний світ – це, зазвичай, інший світ, який або розташований поряд з нашим, або простір, недоступний органам чуття звичайної людини.

У художніх творах автори часто зосереджуються на описі подій у паралельних Землях, які перебувають у своїх усесвітах. Також завдяки використанню «нового світу» письменники розкривали різні проблеми: від мук вибору до почуттів, кохання або повноцінно розвивали питання нової віхи історії. Здебільшого сучасні фентезійні твори спираються на науково-фантастичне пояснення – місце дії в яких – паралельний світ. Тобто, він реально існує, але його зазвичай неможливо спостерігати.

Українські майстри слова вписували «цеглинки» – певні деталі, без яких не можна уявити сучасні тексти, де використовується тема паралельних світів.

У творі «Енеїда» Івана Котляревського Еней опиняється у пеклі. У творі письменник використовує засіб опису цього світу. Певними деталями він схожий на реальність, але при цьому має речі, які відрізняють його від

нашого. І. Котляревський малює пекло приземленим, схожим на наш світ: *«Бо в пекло стежки він не знав. Ішов, ішов, аж з русих кудрів / В три ряди капав піт на ніс, / Як ось забачив щось і уздрів, / Густий пройшовши дуже ліс. На ніжці курячій стояла / То хатка дуже обветшала, / І вся вертілася кругом; / Він, до тії прийшовши хати, / Хазяїна став викликати, / Прищурившись під вікном»* [3, с. 330 – 331]. Але водночас «Пекло» наче існує у паралельній реальності, яка частково спирається на будову нашого світу та відрізняється наповненням.

Зовсім по-іншому «той світ» змальовується в народній казці «Котигорошко». У ній виділяємо момент, коли слід приводить до ями, в яку Вернигора, Вернидуб і Крутивус бояться спуститися. Вони в'яжуть мотузки, на яких Котигорошко і спускається. На дні виявляється палац і царівна. Можна сказати, це мікро-світ, де перебуває пані – це теж одна з частин, без яких не можна уявити паралельний світ.

Зазвичай, для того, щоб потрапити у «новий світ – усесвіти», потрібно виконати певну процедуру (хоча читач може просто розгорнути книгу і зануритись у терени пригод разом із героєм). Наприклад, Аля з твору Г. Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» переживає стрибок у паралельний світ, при цьому виконуючи певне правило: *«Аля заніміла. А чоловічок поважно вийняв з однієї кишені окуляри, з другої – якогось папірця і почав уважно читати, водячи по рядках вказівним пальцем.*

– Так, так, усе правильно! – задоволено мовив він. – Сьогодні ця дівчинка не завершила соту справу. Якраз стільки, скільки потрібно, щоб...

Раптом щось підхопило Алю, і вона миттю вилетіла у розчинене вікно... » [1, с. 4]. Тобто рушійною силою переходу в іншу реальність стало не виконання певних дій чи справ, а точніше їхнє точно відраховане нагромадження.

У творі письменниці повноцінно розкривається тема паралельного світу, який існує поруч із нашим, але має свої особливості: *«Сиділа вона біля ставка. Але якого ставка! У ньому зовсім не було води! ... Великі і маленькі риби пішки походжали по його дну, наче прогулювались»* [1, с. 5]. Також особливими були, зокрема, сонце та ромашки: *«Неподалік білів у траві цілий острівець ромашок. ... Придивившись, вона побачила, що лежали вони просто на землі. У них не було ні стебел, ні листя, ні коріння. ... Там сяяло не кругле сонце, а рівнесенько відрізана його половина.»* [1, с. 5].

Описуючи паралельні світи письменники люблять використовувати хронологічну точку зміни історії, яка де-факто його й створює. Такою альтернативною історією є «Східний вал» М. Беспалова, в якій письменник описує події, які відбулися після завершення Другої світової війни. На світовій мапі знову відбулися «ігри» з лініями, але при цьому демаркація ніколи не звертає увагу на долі звичайних людей. Приблизно через чверть століття мешканці міста Дніпро та Січеслав – колись єдиного, а тепер розділеного річкою, долаючи життєві історії, зустрічаються на стадіоні. Футбольний матч має вирішити, чи стануть вони частиною історії, чи, навпаки, стануть рушійною силою, яка докорінно все змінить.

Паралельні світи були актуальними завжди, але водночас не виблискували занадто яскраво на зоряному небі літератури. В останнє століття ця тема завоювала свою нішу, як у світовій літературі, так і в українській. Майстри слова використовують деталі, властиві паралельним світам, створеним до них, а також описують власні, вже нові, які в разі успішності твору також популяризуються і починають використовуватися іншим. Культурний простір в Україні зараз є справді чудовим моментом для підкорення літературних теренів, висвітлення старих та нових проблем під іншим кутом. Наші письменники роблять упевнені кроки у цьому

напрямку – М. Беспалов, Г. Малик, М. Кідрук, Д. Корній, Н. Гуменюк... Й незабаром будуть, сподіваємося, конкурувати з найвідомішими світовим письменниками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малик Г. М. Незвичайні пригоди Алі. А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. 2015. 224 с.
2. І.Карпенко-Карий Житейське море. Суєта: п'єси. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2021. 184 с.
3. І. Котляревський «Енеїда». Харків : Фоліо. 2012. 440 с.

Модало А. О., Нестелєєв М. А.

ДЕКАДЕНТСЬКА ОБРАЗНІСТЬ У ПРОЗІ МИХАЙЛА ЯЦКОВА

Михайло Яцків – це одна з найяскравіших постатей українського літературно-мистецького життя перших десятиліть ХХ століття. Разом з появою нових творів М. Яцкова, що були нелегкими для розуміння й сприйняття українським читачем, вихованим на тенденційній етнографічно-побутовій літературі, з'являлася й низка критичних висловлювань, що коливалася від захвату (М. Євшан, М. Данько, М. Сріблянський), через невизначеність (М. Рудницький) і аж до повного заперечення (С. Єфремов). Проте різне ставлення критиків та колег до творчості галицького белетриста не завадило їм майже одноголосно відзначити її модерний стиль, основою якого є декадентський світогляд.

Декаданс – це перш за все умонастрій, що виник унаслідок суспільно-історичної ситуації, яка склалася на межі ХІХ та ХХ століть у Європі [3, с. 45]. Основним проявом занепадництва в літературі стали індивідуалізація особистості та сакралізація буття у творчості молодшої інтелігенції на рівні змістоформи, тобто на рівні тематики, тональності, мотивів. Атеїзм, зневіра у власних силах, розчарування у влаштуванні

світу, еротизм та естетизм зла – ось основні настрої європейської й української декадантської літератури, як стверджує Р. Ткаченко [4, с. 12]. Спільним був і потяг до містицизму, поєднання раціоналізму й ірраціоналізму, боротьба проти позитивізму та академізму. Єдине, що суттєво різнить французький декаданс та український – це наявність в останньому потужного фольклорного джерела.

Проза письменника – явище неоднорідне. А згадуючи наведене раніше розуміння декадансу як літературного пазлу, що складається з ознак різних напрямів та течій, можемо стверджувати про її приналежність до декадансу. Проаналізовані стильові особливості творчості М. Яцкова яскраво засвідчують її модерністсько-занепадницький характер. Кожна новела й оповідання письменника сповнені художніми деталями, що мають антропоморфічне, релігійне, фольклористичне, природниче, побутове, історичне, соціальне або міфологічне коріння.

Серед образів його творчості переважають антропоморфні (батько, син, мати-мачуха, подружжя), які нерідко мають соціальне підґрунтя. Іншою провідною групою образів у творчості М. Яцкова, як і у творчості багатьох інших авторів, є образи природи (земля, гори, долини). Адже саме елементи всемогутньої природи-матері здатні суголосно передати найінтимніші переживання людини, найпотаємніші її бажання та страхи, неоднозначність світу та людської душі.

Символи, використані ним, за класифікаційною ознакою походження, майже повністю відповідають групам вище розібраних образів, тобто наявна антропоморфічна, соціологічна, історична, релігійна, міфологічна, природнича, фольклористична та побутова символіка, проте додаються групи символів стану та кольору.

Пріоритетними серед зазначеного різновиду художніх деталей у малій прозі белетриста є природні символи, серед яких перше місце посідають зооморфні образи, як зауважує О. Мельник [2, с. 115].

У своїх творах М. Яцків використовує й кольорову символіку. Так, у провідній для збірки новелі «Дівчина на чорному коні» письменник аби підсилити образ дівчини-музи навмисно обирає саме такий колір тварини. Чорний одразу викликає в читача передчуття чогось містичного, таємничого, оповитого магією, пов'язаного зі смертю фізичною чи духовною, про що докладніше пише А. Матусяк [1].

Отож, декаданс – це не тільки назва літературного напрямку кінця XIX – початку XX століть, а й характеристика загального настрою порубіжжя у світі. Михайло Яцків використовує різноманітні художні засоби, серед яких чільне місце посідають характерні для літератури декадансу образи та символи. У своїй творчості він не раз поруч із прямим зображенням речей використовував мистецтво «натяку», «навіювання», закріплюючи таким чином творчу практику західних письменників-декадентів на українській літературній ниві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матусяк А. Химерний Яцків : Модерністський дискурс у прозі Михайла Яцкова. Вроцлав ; Львів : ЛА «Піраміда», 2010. 224 с.
2. Мельник О. Модерністський феномен М. Яцкова : канон та інтерпретація. Київ : Наукова думка, 2011. 293 с.
3. Наливайко Д. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму». *Слово і час*. 1997. № 11 – 12. С. 44 – 48.
4. Ткаченко Р. Поклик химери : декаданс в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Київ : «Книга», 2011. 136 с.

ПОМСТА ЯК ВИКЛИК БУЛЕРАМ У ТВОРАХ М. КІДРУКА ТА Ю. ЧЕРНІЄНКО

У численних творах про булінг більшість булерів залишаються без належного покарання. Вони начебто усвідомлюють скоєні злочини й перепрошують свої жертви. Письменники реалістично жорстоко зображують знущання, але для кінця твору обирають хепі-енд. Натякаючи на те, що проблему розв'язано й винуватці усвідомили свої вчинки й зробили відповідні висновки. Проте, як показує практика, тема цькування залишається актуальною у шкільному середовищі.

У романі М. Кідрука «Не озирайся і мовчи» Віктор Грозан вибудовує цілий план покарання Артема Бродового на прізвисько Центнер. Не так давно цей хлопець, відчуваючи свою фізичну перевагу перед однокласниками, знущався над його сином, бо гроші його батька вже неодноразово позбавляли хлопця відповідної кари. Тому Віктор чинить самосуд: *«Він зламав Центнерові ніс, вибив вісім передніх зубів, перетворивши рот на криваву діру, і розтрощив надколінники, подбавши, щоб переросток більше ніколи не вийшов на баскетбольний майданчик»* [1, с. 496].

Чи можемо ми звинувачувати автора в надмірній жорстокості? Чи це демонстративно показове покарання й застереження одночасно – проти однієї сили завжди знайдеться інша, більш дієва. А тому, перш ніж завдати комусь болю, варто замислитися над тим, що він може повернутися: *«Основною метою було показати підліткові, що світ завжди подбає про відплату, загнати глибоко під шкіру знання про те, що жодна кривда не мине просто так, і за кожен учинок раніше чи пізніше доведеться розплачуватися»* [1, с. 499].

А щоб Артем не забував про цю істину, Віктор періодично нагадує йому про неї зі створеного фейкового акаунту однією із десяти зроблених фотографій на місці «екзекуції».

У повісті Ю. Чернієнко «Помста» головна героїня Міра, яка тривалий час потерпала від психологічного та фізичного терору своїх однокласників, ще вчора *«несмілива і мовчазна»*, наважується покінчити життя самогубством разом зі своїми кривдниками. Напередодні випускного вечора дівчина збирає всіх у класній кімнаті й за допомогою саморобної вибухівки нарешті насмілюється висказати присутнім все, що до цього часу приховувала й у такий спосіб відновити справедливість: *«І куди поділася ваша сміливість, з якою так довго гнобили мене?»* [2, с. 11].

Всі приречені *«тридцять душ»* боялися смерті, боялися пекла, на яке свідомо перетворили її життя. Проте вину кожного з них вона аргументує й пропонує пояснити причини їхньої поведінки. Показовий відкритий суд проти роками прихованих і безпідставних знущань: *«Такі знайомі обличчя... і такі чужі. В них – ненависть до мене. Хотіла б знати – чому»* [2, с. 15]. Міра Ігнатенко, на відміну від героя з попереднього твору, розуміє, що жорстокістю жорстокість не викоринити. Та безжальність з боку однокласників переходить межі дозволеного, тому дівчина не бачить не тільки свого майбутнього, але не залишає шансу і на здійснення їхніх мрій.

Письменниця пропонує два варіанти закінчення цієї історії. Кожен із них показує різновиди розправи над однокласниками, проте незмінним залишається почуття провини з боку Міри. Жорстокість не змогла зруйнувати її світлу душу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кідрук М. Не озирайся і мовчи: Роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 512 с.
2. Чернієнко Ю. Помста : повість. Київ : ВЦ «Академія», 2019. 160 с.

РОЛЬ НАПАРНИКА У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДЕТЕКТИВІВ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Тендітна Н.М.

Сюжетна схема дитячого варіанту детективу, як і у класичному вияві цього жанру, ґрунтується на двох елементах – таємниці (злочин) та її розкриття. Але розслідування, зазвичай, набувають не тільки з'ясування суті секретів, боротьби між добром та злом, а й зануренням читачів у буденні перипетії слідчого, його побут, товариські та родинні стосунки і, звичайно ж, захоплюючі пригоди.

У класичних детективах вагому роль у розслідуваннях відіграє образ детективного напарника, тому і в детективах для дітей Леся Воронина не відходить від цієї традиції. Так, детективний сюжет повісті «Суперагент 000. Таємниця золотого кенгуру» авторка доповнила змалюванням ліній кохання та сімейних стосунків, побуту героя, ввела до сюжету твору героїв-помічників із надприродними здібностями.

Зав'язка першої детективної історії «Неймовірна» під доволі інтригуючою назвою «У пащі крокодила» поєднала відразу перше детективне розслідування та знайомство з майбутніми соратниками та сім'єю суперагента Гриця. Авторка свою повість робить гостросюжетною ще на початку історії та насичує буденне життя суперагента Гриця Мамає знайомством із блондинкою неймовірної вроди – Зореславою, яка прийшла за допомогою.

Ця повість розрахована на читачів підліткового віку, тому Л. Воронина приділила значну увагу сцені кохання з першого погляду, яке відбулося між Грицем і Зореславою: «...у його серці розквітає квітка палкого кохання до незнайомої блондинки» [1, с. 8]. Авторка в тексті

підтвердила, що їхні почуття є взаємними через думки героїв, наприклад: *«Отак би все життя йти рука в руці», – подумав Гриць...»* [1, с. 8].

Інтригуючою на фоні злочинних подій та пригод між Суперагентом та Зореславою починає вимальовуватися лінія кохання, яка потім детально буде описана у їхніх сімейних стосунках: *«Отак би тягти й тягти тата за ногу, аби бути поруч з цим мужнім і скромним юнаком»* [1, с. 8]. Якщо проводити паралелі з класичними детективами, то можна навести приклад з класичних пар – Холмс і Ватсон («Пригоди Шерлока Холмса»), Томас Бересфорд та Пруденс Коулі («Таємничий суперник»).

Підлітки, читаючи твір, захоплюються образами суперагента та його друзів вже з перших сторінок, де одна за однією стрімко відбуваються приголомшливі пригоди: спасіння чарівної блондинки неймовірної вроди, майбутньої жінки Гриця – Зореслави – та батька-ученого професора Байди від бабусі-ніндзі та її спільників.

Леся Воронина поступово заглиблює юних читачів у звичний побут: описує закоханість двох героїв, створення родини детективів, побут та повсякденну обстановку сім'ї Мамаїв, надзвичайних тварин, які також згодом стануть не тільки членами їхньої родини, а й помічниками у розслідуваннях – усе для того, щоб підлітки занурювались у типову атмосферу: *«Але було зрозуміло одне: віднині Суперагент 000, прекрасна Зореслава та професор Байда йтимуть по життю разом»* [1, с. 8].

Тому вже надалі знайти злочинців та дійти до розгадки змови головному герою допомагають його віддана дружина Зореслава, а починаючи з другої історії, і їхній син-вундеркінд Яромир. Другорядні герої, так само як і Гриць, наділені надприродними здібностями, про що свідчать численні приклади у творі: *«Щойно невидимий Яромир проник до підземної кімнати...»* [1, с. 28].

Друзями та вірними соратниками суперагента є й тварини з надприродними здібностями, яких створив професор Байда: кіт Шніцель, який розмовляє мовою есперанто та вміє літати зі швидкістю

міжконтинентальної ракети, крокодил Кирило, тарган Едік, які неодноразово допомагали ловити злочинців за допомогою перевтілень. У детективній повісті простежується й неабияка здатність напарників вчасно потрапляти в потрібні місця. А їхні надприродні можливості маскуванню дозволяли Грицю бути на крок попереду зловмисників та працювати під прикриттям. Вони завжди готові прийти на допомогу членам родини суперагента: *«Я не міг покинути тебе напризволяще! – продзижчав шляхетний тарган і згорнувши крильця, сів на плече хлопчика»* [1, с.15].

Гриць Мамай довіряв своїм «помічникам» дуже відповідальні задачі. Так, наприклад коту Шніцелю дав наказ розібратися зі злочинницею після затримання: *«Займіться, будь ласка, цією нещасною старою жінкою. Її місце у притулку для колишніх карних злочинців...»* [1, с. 8].

Леся Воронина, як автор дитячих творів, написала сюжет повісті за канонами дитячої літератури, яка ґрунтується на розвитку естетичної свідомості дитини, на формування її світогляду, тож у творі до головної детективної лінії сюжету органічно додається змалювання побуту, сімейного кола, вірних друзів-напарників. Авторка за основу взяла образ не тільки напарників Зореслави та сина Яромира, а ще й «чотирилапих службовців», які допомагають розслідувати справжні злочини. Оскільки повість зорієнтована на дитячу аудиторію, то класичного хвостатого помічника було б банально просто зобразити, тому вона для цієї ролі обрала інших «екзотичних» героїв, таких як крокодил та тарган. Саме тому основні надприродні якості друзів-тварин неодноразово допомагали суперагенту розкрити злочин по гарячих слідах, виявляти вибухівку, зброю, виконувати завдання, які не під силу людині, а також неодноразово рятували Гриця та його родину від смерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронина Л. Суперагент 000. Харків : Вид-во: «Ранок», 2019. 224 с.

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ НА ҐРУНТІ КОХАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗБІРЦІ Оповідань О. Сайко «НОВЕНЬКА»

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Тендітна Н. М.

У процесі формування особистості особливого значення набуває підлітковий вік, який характеризується кардинальними змінами зовнішності, конфліктними ситуаціями, пов'язаними з однолітками, батьками, небажанням навчатися і проявами першого кохання. Художня література дає унікальний матеріал для дослідження й осмислення цього феномену, зокрема й у збірці О. Сайко «Новенька».

Про протистояння підлітка дворовій компанії заради симпатії до дівчини йдеться в оповіданні «У дворі». Лише одна фраза дівчини: «Вибачте, а ви хто?», змушує Артема по-новому поглянути на «*мамусину донечку-тюхтійку*», яких Руслан, що був авторитетом для всіх довколишніх хлопців, називає «*нецікавими занудами*». Просто Артем із жахом розуміє, що його сусідка сліпа. За час короткого спілкування з Олесею, хлопець відчуває до неї приязнь. І це не тому, що він жаліє її, а тому що вона виявляється цікавою співрозмовницею, яка заново відкриває зміст звичних для нього речей та явищ. Описуючи на прохання Олесі двір, хлопець, який ще кілька хвилин намагався видати з себе дорослого і «брутального», раптово виявляється в душі романтиком: «*Тут багато дерев, зараз на гілках пробиваються бруньки. Коли вони цвітуть, то ніби зодягнуті у вінки чи в капелюхи, а коли відцвітають, на землі багато білого цвіту, як снігу...*» [1].

Несподівано навіть для себе Артем розкривається перед Олесею. Ніби давньому знайомому він розповідає їй про свої захоплення та хлопчачі розваги. Адже вона вміє слухати й не насміхається з нього. І

навіть на її нагадування про його невдалу вчорашню спробу «сонечка» на гойдалці хлопець не ображається.

За кілька хвилин спілкування в Артема відбувається переоцінка цінностей. Він з радістю погоджується на пропозицію Олесі завітати в гості. Але письменниця ставить свого героя перед вибором: прийти до Олесі чи долучитися до компанії Руслана. Хлопець вперше наважується йти Руслану наперекір, хоча й прекрасно розуміє про втрату його прихильності. Артем сподівається, що колись Руслан, коли і сам закохається, його зрозуміє.

Перше кохання суттєво змінює й героїню оповідання «Катька». Ще з молодших класів вона виступає об'єктом для безкінечних знущань. Сенсацією для двох однокласниць стає повідомлення про те, що ця дівчина закохана у Ваську Клименка. Знайомлячи читача з Ваською, письменниця описує його як найсильнішого в класі, який подобався багатьом дівчатам, але жодна з них не наважувалася проявити симпатію, бо він або *«засміє»*, або *«відразу відшме»*.

Василь – авторитет класу, який тримається на силі, а тому ніхто йому не перечив. До всього цього, хлопець був *«дотепний і гострий на язик»* [1]. Лише одна Катька зі стійкістю витримувала його глузування, посміхаючись і знизуючи плечами у відповідь. Дівчата висувають припущення, що ж могло так зацікавити її в особі Василя: *«Було справді важко збагнути, як це вона могла закохатися в того, хто так часто з неї глузував?»* [1].

Як і в попередніх творах, письменниця ставить головну героїню перед випробуванням. Захищаючи Василя, дівчина бере на себе відповідальність за розбите вікно під час гри у футбол. Вчинок Катьки стає шоком для всього класу. І в першу чергу для самого хлопця.

За зовнішньою байдужістю Катьки письменниця приховує цілу гамму почуттів, бо дівчина прекрасно розуміє, що саме цим викрила своє

ставлення до хлопця. А тому з притаманною їй байдужістю виправдовується: *«Усі ж і так звикли, що зі мною відбуваються всілякі неприємності»* [1].

Але цей випадок розкриває по-новому і самого Василя. Нехай спочатку він вибухає притаманною йому грубістю: *«Хотіла принизити мене перед усіма?.. Який дозволить, щоб якимось дівчисько за нього віддувалося? Так?»* [1]. Та водночас і розуміє, що вона єдина, хто наважився стати на його захист, незважаючи на «різні вагові категорії». Тому його слова, сказані ніби найкращому другові Андрію, були адресовані для всього класу: *«Стули патякало, бо я тебе стулю!»* [45]. Це означало, що дівчина з цього моменту переходить під негласний захист Клименка.

Про ревності, симпатію та заздрість йдеться в оповіданні «Дівчача дружба». Самовпевненість Марини у «вищості» над подругою і певна дистанційність проявляється відтоді, коли вона заявляє, що у неї закоханий їхній однокласник Микитенко Сергій. Хоча з першого класу ці дівчата були *«подругами-нерозливвода»* і ніхто їх *«і увити не міг зосібна»* [1].

Традиційно для своєї художньої манери, письменниця гіперболізує предмет «обожнювання»: *«... він був найкращим спортсменом у нашому класі, гордістю усієї школи... а крім того, Сергій грав на гітарі та й взагалі був дуже симпатичним хлопцем»* [1].

Подруга хоча дещо й заздрить Марині, проте не проявляє до неї агресії чи зневаги. Вона щиро радіє за подругу. Їй цікавий розвиток подальших стосунків, адже у неї самої ніколи не було хлопця й вона ще жодного разу не закохувалася. Проте Маринка абсолютно не переймається цим питанням і абсолютно байдужа до поведінки хлопця. Її просто розважає той факт, що саме Сергій звернув на неї увагу.

Оповідачка ж підсвідомо для себе поступово закохується в Микитенка. Її цікавість переростає в симпатію, а потім і кохання. Про цей

факт випадково дізнається не тільки читач, але й сама героїня. Тижнева відсутність Сергія в школі викликає в неї меланхолійний настрій та нудьгу. Письменниця описує традиційний «симптом» закоханої: *«Не бачити його стільки часу виявилось для мене просто нестерпно»* [1].

Замріяний стан та неухважність на уроках помічає Марина й змушує подругу в усьому зізнатися. Коли ж дізнається про її закоханість, а також про написаного вірша про Сергія, то вибухає гнівом: *«Закохатися?.. У хлопця, який закоханий в мене?»* [1]. З цього моменту письменниця акцентує увагу на поведінці Марини. На відміну від своєї подруги, вона починає всіляко насміхатися над дівчиною. Марина не закохана, тому їй важко зрозуміти її стан та почуття. Нею керують заздрість та зневага. А найвищої точки напруги стосунки набувають тоді, коли за її сприяння Петро Мацюк декламував перед усім класом вірш, написаний для Сергія.

Дружба не витримує випробування коханням, натомість справжні почуття вже не потрібно приховувати. Сергій зізнається у щирості своїх почуттів: *«Принаймні, тепер я все знаю. А я думав, що ти на мене жодної уваги не звертаєш...»* [1].

Про розчарування від кохання йдеться і в оповіданні «Справжня леді». Надміру ідеалізований образ Олі Петрушенко письменниця змальовує для того, щоб показати кількість зусиль, які потрібно було докласти Сашкові для першого побачення. Адже, як констатує сам оповідач, у неї були закохані майже всі хлопці класу. Та непомірна увага з боку чоловічої статі призводить до того, що Оля ставить занадто високі вимоги до своїх «кавалерів». Сашко, незважаючи на сильну конкуренцію, не полишає спроб завоювати прихильність дівчини. Він згоден на будь-які безглузді вчинки, аби вона звернула на нього увагу. Бо за переконанням Юлі, хлопець, який не здатний на подвиг, не вартий уваги.

Зустріти вчителя математики, стоячи на голові, виявилось достатньо для того, щоб Юля достойно оцінила вигадку Сашка. Та лише через кілька

тижнів дівчина дає згоду на побачення в обмін на ще один «подвиг» – розв’язані завдання з алгебри на кожній контрольній. Письменниця детально не змальовує збори ні Сашка, ні Юлі. За «кадром» залишився й емоційний стан хлопця. Заради цього побачення він здатний витримати будь-що. Навіть зайві пів години очікування хлопець виправдовує тим, що «справжні» леді мають завжди затримуватися.

Проте ореол «святості» Олі зникає в одну мить. Сашко спантеличений ставленням дівчини до власної бабусі. Виявляється, що сучасним підліткам ще притаманні такі почуття, як гуманність, доброта, піклування та співчуття. І їхня відсутність у протилежної статі може викликати різку антипатію. Тому Сашко відмовляється від такої довгоочікуваної прогулянки з дівчиною.

Оксана Сайко на прикладі героїв цього оповідання показує, що кохання не завжди «сліпе», це не тільки приваблива зовнішність, але й цікаве й змістовне наповнення. А тому Сашко зважується на те, щоб у вічі сказати Юлі про її справжню сутність: *«байдужу та егоїстичну внучку, таку «справжню леді», яка дбає тільки про себе!»* [1].

Не дивно, що сказані слова сильно вразили Юлю. І хоча вона надалі вдавала з себе ображену та байдужу, хлопець помітив різкі зміни у її поведінці. І саме цим, на нашу думку, вона знову завойовує його прихильність. І повертає звання «справжньої леді».

Перша симпатія і перше кохання у підлітковому віці – це не тільки круті пригоди, поцілунки, побачення, запрошення до кафе чи кінотеатру, квіти та цукерки. Але й досить часто – це відповідальність, каверзні іспити, переживання, підлість, ревності, зрада та заздрість, перешкоди, які влаштовують найближчі друзі. Та незважаючи на численні перешкоди, підлітки все ж знаходять можливості протистояти і шкідливому впливу оточення, і знуцанням однокласників, і власним амбіціям.

Історії про перше кохання підлітків О. Сайко – це не тільки цікаві розповіді, а й повчальні оповіді про те, як варто і не варто поводитися. Вони написані не за суворими педагогічними вказівками, а на основі пригод та подій, які мають почасти реальне підґрунтя та конкретних прототипів і які відбуваються в містах та селах сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сайко О. Новенька та інші історії. URL: <https://moreknig.org/reader/45096/>

Калугіна Ю. С., Тендітна Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ПЕРШОГО КОХАННЯ В РОМАНІ А. НІКУЛІНОЇ «СІЛЬ ДЛЯ МОРЯ, АБО БІЛИЙ КИТ»

Що ми розуміємо під словом кохання? Кохання – це основа життя. Кохання – це енергія. Кохання – це єдине почуття, яке як залежить від багатьох чинників. Кохання допомагає подолати будь-які труднощі, але водночас створює чимало перешкод. Так, всі ці твердження є дійсними, але жодне з них не розкриває це питання повністю.

Перше ж кохання – це особливий стан, почуття якого залишаються з людиною впродовж її життя. Бо воно володіє ніби таємничим «гачком», яким чіпляє людину й змушує її ідеалізувати представника протилежної статі. Про цю спробу стосунків багато говорять, знімають фільми, складають пісні та описують у творах художньої літератури. Та, на жаль, не завжди воно приносить щастя закоханим...

Цікавим у цьому плані є роман-буря сучасної української письменниці Анастасії Нікуліної «Сіль для моря, або Білий Кит». Авторка протиставляє перше кохання двох пар – Анна + Дмитро та Ліза + Макс.

Ліза потерпає від знущань своїх однокласників, проте протистояти їм вона спроможна лише завдяки коханню до «віртуального» незнайомця,

який називає себе Білим Китом. На відміну від тих, із ким вона навчається, цей хлопець чуйний, уважний, спостережливий до неї та її проблем: «Він умів слухати й чути» [1, с. 71]. Адже й сам, за його словами, зазнає цькувань від однолітків та батька. А ще Кит вміє робити шикарні компліменти, які дівчина неодноразово згадує в скрутні для себе хвилини.

Письменниця створює ситуацію ідеальних стосунків, які змушують пересічного читача навіть дещо заздрити цим підліткам, котрі, незважаючи на перешкоди, зуміли знайти одне одного. А також щиро співчуває цим закоханим, які вирішують назавжди залишитися разом, як не у цьому житті, так у потойбічному.

Через те справжнім шоком не тільки для героїні, але й для читача стає звістка про те, ким же ж насправді виявиться Білий Кит. Це звучить ніби засторогою багатьом сучасним підліткам, які обирають для себе не тільки спілкування, але й кохання «онлайн». Ліза робить для себе висновок: «Кит виявився фальшивкою. А всі почуття до нього – несправжніми, віртуальними. Боже, яка ж дурна вона була! Вирішила, що він – її доля, тоді як поруч було справжнє щастя» [1, с. 209].

«Справжнім щастям» виявився однокласник дівчини – Макс. Стосунки між ними були іншими, ніж із Китом, адже він «був живий і реальний» [1, с. 209]. Крім того, хлопець неодноразово доводить героїні, що на нього можна розраховувати у найнебезпечніших ситуаціях: «Знаєш, я добряче злякався... Я вперше боявся не за себе, а за когось. Дивні відчуття, якщо чесно. Спочатку, коли побачив, що ти йдеш назустріч шторму. Потім – коли цей божевільний почав тягнути тебе в море. От як ми з ним боролися і він топив мене не пам'ятаю, хоч убий! Але, коли подумаю, – мурахи по шкірі: а якби я не встиг?» [1, с. 211]. Бо кохання для нього – це не просто красиві слова, а в першу чергу – відповідальність.

Своє несподіване захоплення Лізою Макс намагається пояснити не тільки дівчині, але й собі: «– Я не знаю, Ліз, – хлопець знизав плечима. –

Не можу пояснити. Я не хотів впускати нікого в свій світ. Але тоді, коли побачив тебе у морі... Ти була дівчина з іншого світу... Можеш не вірити, але ти мене зачепила...» [1, с. 205]. Адже справжнє почуття симпатії до нього приходить вперше. Тому він природньо хвилюється за її життя: «А коли той маніяк стріляв у тебе, я зрозумів, що не хочу втратити тебе... я хочу, щоб ти була в моєму житті» [1, с. 205]. І ці слова звучать освідченням у коханні, на яке так чекала Ліза.

Порівнюючи свою «закоханість» у Кита й Макса, Ліза на набутому досвіді вже розуміє різницю між реальним життям та «віртуальним», хоча й залишає місце для романтики. Зокрема, ось так їй уявлявся перший поцілунок, про який вона стільки мріяла: «Стояти в променях сонця, яке заходить. Так, що видно тільки тіні, і підняти ногу догори...» [1, с. 205].

Зовсім інша історія стосунків в іншій парі. На заваді кохання між Анею та Дмитром стоять батьки з обох сторін та друзі. Справа в тому, що між цими двома існувала різниця у віці. Письменниця не вказує точну кількість років, але нескладні підрахунки дозволяють визначити цифру шість. На перший погляд, нічого протиприродного, але старшою була Анна. Спрацьовує стародавній стереотип, який робить неможливим подальші стосунки.

Спочатку були листи Дмитра до Ані. Дуже багато листів, у яких він висловлював свої почуття: «... я задихаюся без тебе...» [1, с. 213]; «я пам'ятаю кожну нашу зустріч, ти мені снишся! Щоночі бачу твоє обличчя» [1, с. 214]. Та поступово тональність написаного змінюється. Саме тут проявляється, на нашу думку, справжня сутність Дмитра. Він починає звинувачувати її у тій ситуації, яка склалася між ними, хоча й не знав, що Аня все ж таки наважилася на самогубство, яке вони запланували здійснити разом, але воно виявилось невдалим і вона назавжди залишилася прикутою до інвалідного візка: «Це ти у всьому винна! Ти все придумала! Я просто погодився, пішов за тобою, як сліпий цуцик» [1, с. 214]. Та

насправді ідея одночасного суїциду належала саме Дмитрові, про яку він неодноразово згадує, але одночасно й перекладає провину на неї: «... це була моя ідея, але якби ти мене не послухала одразу – нічого не було б» [1, с. 215].

Аня згодом зрозуміє несправжність його почуттів: «Буває так, що люди розуміють це надто пізно. А як зрозуміти відразу...» [1, с. 74], тому не хоче бути йому баластом й обирає мовчання, бо кохання з її боку було тим самим, єдиним: «Вона пробачила йому. Попри те, що він зламав їй життя, – вона його пробачила» [1, с. 218]. Під час розмови з Лізою, вона ні про що не жалкує, бо колись пережила найщасливіші миті: «Від справжнього кохання в тебе може перехопити дух від одного погляду. Це дуже сильні емоції. Гадаю, сильніші за все інше» [1, с. 74].

І лише наприкінці твору читач дізнається про те, що під ніком Білий Кит виступав вже сорокарічний Дмитро. Письменниця не випадково протиставляє йому як суперника у боротьбі за життя Лізи шістнадцятилітнього Макса. Саме стільки років було Дмитрові, коли він зустрічався свого часу з Анею. І якщо Макс незадумуючись кидається на порятунок за своє кохання проти дорослого чоловіка, то Діма у листі до Ані саме цей вік вважає ще не гідним того, щоб бути здатним на серйозні вчинки: «Скільки мені тоді було? Шістнадцять? Хіба в шістнадцять ми можемо відповідати за свої вчинки!» [1, с. 215]. Дмитро ще неодноразово згадує цей вік: «Боже, яким дурнем він був! Нічого дивного – адже йому виповнилося лише шістнадцять. Тут або увесь світ до ніг, або ти проти всього світу» [1, с. 134], намагаючись не брати на себе відповідальність.

І якщо Макс готовий був загинути за Лізу, то Дмитро був протилежної думки: «Що змінилося б, якби я тоді прийшов на цей бісів дах? Що дало б те, коли б ми стрибнули разом? Сіль для моря – це тільки звучало романтично. Ми були б мертвими зараз, Аню, розумієш? Невже ти досі нічого не зрозуміла?» [1, с. 215].

Отже, роман А. Нікуліної – це історія про довіру та зневіру, які породжує перше кохання. Своєю відвертістю вона торкається кожного небайдужого серця. Вона про кожного з нас – дорослих і ще зовсім юних романтиків. Будь-хто може потрапити «під її вплив», незалежно від віку. Але перше кохання формує особистість, визначає її сутність: воно є головним випробуванням у житті людини й робить її щасливою або нещасною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нікуліна А. Сіль для моря, або Білий Кит : роман-буря. Харків : Віват, 2019. 224 с.

Кондрашенок І. М., Тендітна Н. М.

РОЛЬ І МІСЦЕ ВАРЕНИКІВ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Важливим аспектом художньої літератури є їжа, яка присутня майже в усіх жанрах. Моду на цю тему С. Філоненко пояснює «формуванням масової літератури та поступовим заповненням усіх її без винятку ніш – від дамського роману й бойовика до non-fiction» [4, с. 142].

Харчування української нації нерозривно пов'язане з її ставленням як до окремих продуктів, рецептів і кулінарних секретів, так і до конкретних страв. Особливе місце посідають, зокрема, вареники. Письменники, описуючи цю страву у своїх творах, проводять паралелі між яскравими картинами їхнього споживання та відтворенням зовнішнього зображення і розкриттям емоційного стану персонажів під час куштування. Ця страва стає також допоміжним матеріалом для портретотворення колоритних образів, увиразнюючи їхні почуття, настрої, ставлення не тільки один до одного, але й до себе, а також дозволяють прочитати навіть приховані думки.

Під пильне око митців потрапляє технологія приготування вареників, місця та умови споживання, зберігання, способи подачі та поїдання, температурні та смакові характеристики. А за допомогою розгорнутих картин пригощання варениками письменники виражають власне неопосередковане ставлення до персонажів, демонструють їхню обізнаність із названими процесами, формами приготування їх з урахуванням традицій та особистих смаків і пріоритетів.

Через колоритні описи готових вареників, відтворених авторами, вдало подразнюються смакові рецептори читачів, розширюючи систему їхніх знань про життя та побут українського народу. Осібно виділяється святкова функція вареників, яка передається через гостинність та розкіш накритого столу.

У творах «Вареники-вареники!» С. Руданського та «Москаль-чарівник» І. Котляревського вони виступають символом національної ідентичності українців. Так, І. Котляревський виразно змальовує цей момент у ситуації, коли солдат-москаль заходить на постій до української хати, й вимагає їжі у господарів: *«Солдат (напідпитку, входить до хати й кричить). Здравствуй, хозяин. Я – твой постоялец. Давай угол, да на ужин курицу, да нет ли и лавреников?»* [1, с. 6]. На що господар йому крізь сміх і відповідає: *«Лавреників! Який то у вас, москалів, язик лубяний! Скільки між нами вештаєтесь, а й досі не вимовили: ва-ре-ни-ків»* [2, с. 19]. Подібну ситуацію спостерігаємо й у творі С. Руданського, коли москаль хоче отримати від жінки вареників, але не може згадати, як вони називаються: *«Сидить москаль на прилавку, / Прищурює очі... Так і знати: москалина Вареників хоче. / Хочє бідний вареників, / То й ніщо питати! Та тільки їх по-нашому / Не вмєє назвати»* [3, с. 1]. У наведених прикладах бачимо, що «кулінарний гумор» втілює в собі узагальнення свідомості українців, допомагає розкрити національний менталітет.

Через вареники письменники розкривають і низький рівень достатку своїх героїв. Такий момент спостерігаємо у соціально-психологічному романі І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», коли Кайдашиха приїздить на оглядини до Балашів. Спочатку вона спостерігала за тим, як Мелашка ліпила вареники: «Кайдашиха не зводила з неї очей та все скося поглядала на чорні, неначе житні вареники на ситі» [2, с. 78]. А потім, коли страва була готова, повиїдала лише начинку, залишивши тісто, висловлюючи таким чином свою неповагу та зверхність до господарів цього дому.

Письменники відзначають також важливість вареників і в духовній культурі українців, їхнього використання в різних обрядах та ритуалах як вагомого складника. Як, наприклад, у творі «Мертвецький великдень» Г. Квітки-Основ'яненка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Котляревський І. Енеїда. Наталка Полтавка. Москаль-чарівник. Київ : Видавництво БАО, 2011. 384 с.
2. Нечуй-Левицький І. Збірка перлини української класики. Харків : Видавництво клуб сімейного дозвілля, 2015. 797 с.
3. Руданський С. Усі твори в одному томі. Київ. Видавництво Перун, 2007. 520 с.
4. Філоненко С. Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. № 1. С. 141–151.

Кононова К. Д., Лапушкіна Н. П.

ПОБУДОВА ПРОСТОРУ У ТВОРАХ КАЗКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО ЖАНРУ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО РІЗНИХ КУЛЬТУР

Питання організації простору в художньому тексті у зв'язку з розвитком нових напрямів у літературі та нових форм організації

хронотопу залишаються актуальними й сьогодні. У загальному розумінні, художній дискурс – це своєрідний розгорнутий діалог між автором, читачем і текстом. Авторські інтерпретації дійсності стають основою для можливих реакцій читача і твору. Кожен художній текст формує своєрідний можливий світ, через який автор розкриває устрій навколишньої дійсності, людські стосунки та природу добра і зла. «Літературний твір вибудовує новий світ, який чітко окреслюється самобутніми часово-просторовими вимірами (хронотопом). Цей світ існує тільки у творі, поза текстом його немає. Він складається з витворених уявою та фантазією реалій, має свою історію, географію, топоніміку, заселений вигаданими людьми з вигаданими іменами» [1, с. 9]. Важливою складовою для потрактування твору є те, у якій країні написано текст і читач якої культури вступає у такий художній дискурс. У результаті взаємодії автора, тексту і читача, накладених на зміни, які залежно від часу прочитання відбуваються у свідомості останнього, кожного разу твориться новий текст – як результат дискурсу. Саме читач робить текст завершеним, реконструюючи ту його частину, яка не виражена в тексті безпосередньо, але вважається відомою читачеві та представлена йому в процесі створення художнього тексту.

Якщо ж представники різних культур беруться за спільний мотив одночасно чи з певною часовою відстанню, то це не означає, що тексти будуть значно відрізнятися в їхньому сприйнятті читачем. Адже читач осмислює обидва сюжети з позиції сучасної інтерпретації простору, маючи вже культурний досвід. Крім того, популярна сьогодні інтертекстуальність, наявна у більшості сучасних творів, при побудові нового простору створює ефект гри з читачем, що відсилає його до першоджерела. Таким способом виникають мисленнєві зв'язки між творами, написаними у різний час, у різних культурах, різними авторами, але зі спільним мотивом, сюжетом, героями чи проблемами. Саме через інтертекстуальність проявляється

культурний аспект дискурсивного простору. Переплетення певних культурних кодів, кліше та уявлень про соціальну реальність є тією сполучною силою, яка об'єднує твори фантазії в єдиному дискурсі та забезпечує їхнє адекватне сприйняття та розуміння.

Якщо тексти належать до одного жанру, то при побудові художнього простору це спонукає авторів звертатися до подібних художніх прийомів. Створюючи казково-фантастичні повісті, автори керуються обов'язковими для таких текстів законами в побудові хронотопу: середній розмір, однолінійність, наявність великої кількості другорядних героїв, їх опис та характеристики, наявність кількох світів, чарівні елементи, зв'язок з народною казкою [2, с. 133]. Наприклад, звертаючись до аналізу казкових повістей Льюїса Керрола та Галини Малик, які написано в різний час та у різних культурах, проте за спільним мотивом – фантастична подорож дівчинки у казкову країну – можемо спостерігати цікаві збіги в підходах до побудови художнього простору. Автори використовують, наприклад, спільний хронотоп лабіринту, коли героїні прагнуть потрапити до фантастичного світу (Аліса змушена пройти трансформацію, то зменшуючись, то зростаючи) чи здобути якусь річ з іншого виміру (Аля силою власної фантазії вигадує й відчиняє двері до кімнати Недочеревика). В обох творах основна сюжетна лінія представлена у вигляді своєрідного квесту, який належить пройти героїням у казковій країні. Вторинні світи та їхній опис є характерною рисою творів казково-фантастичного жанру. За словами М. Стефана, «вторинний світ – це світ, створений введенням магії, по суті (надприродної) нової, а потім доданий до правдоподібного світу, знайомого читачеві» [3, с. 7]. Автори переважно детально описують «вторинний світ» і психологічний хронотоп, роблячи акцент на тому, як фантастична подорож впливає на внутрішній світ героїнь.

Художній дискурс, будучи безпосередньо пов'язаним із культурою, утворює особливий дискурсивний простір. Казково-фантастичний жанр

виявляє багатовимірність свідомості у сучасному сприйнятті художнього твору, коли враховується філософія, міфологія, фольклор, культурні та генетичні особливості. Так, міфологізація у художній літературі зумовлена тим, що міф часто розуміється як спосіб переживання людьми історичної реальності, спосіб уникнення труднощів у світі ілюзій, де герой як міфологічний персонаж допомагає їм справлятися із соціальними проблемами. Створюючи власний авторський міф у фантастичному творі та використовуючи культурну пам'ять, автори трансформують свідомість героїв. Новостворений міф пояснює незрозумілі події, вказує на конкретного ворога і дає надію на зміни.

Генетична спорідненість казки з міфом визначає структуру наративу. Наприклад, твір казково-фантастичного жанру розкриває такі елементи міфу: блукання чарівною країною, особливий вид головного героя, світ іншої реальності, битви з неймовірними чудовиськами, мудрі старці, фантастичні істоти, різні магичні предмети, винагорода за подвиги, багато подій, всілякі перетворення, «композиція кільця», символічні елементи.

Однією з важливих характеристик казково-фантастичного жанру є високий ступінь національно-особливого, зумовленого особливостями історичних змін жанру (витоки казково-фантастичного жанру простежуються в давніх легендах, національному фольклорі).

У літературній казці включено реалії сучасної авторові дійсності, тому в казково-фантастичних жанрах можна спостерігати відбиття культури того народу, до якого належить твір. Так, створюючи реальний і вигаданий простори, автори закодовують у них символи і знаки реального матеріального світу. Наприклад, у творі Л. Керрола відбилися традиції Англії «вікторіанської» доби: обов'язкове вечірнє чаювання о 17:00, любов до гри в крокет, важливість вишуканості та охайності в зовнішньому вигляді (опис Білого кролика в рукавичках) тощо. Твір Г. Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії» стає відображенням

культурних традицій України кінця ХХ століття: звичай збиратися на дні народження великою родиною, любов до української вишивки, важливість думки оточення. В описі самої казкової країни Недоладії теж вгадується Україна (варто лише звернути увагу на опис сусідів цієї країни). У деяких епізодах вгадується політична система за радянських часів (винесення вироку без суду за клепом, запис у книзі недороблених справ усіх за номерами (Справа номер...)). Обумовленість порівняння спільних за сюжетом творів, які належать до різних культур, підтверджується якраз національною специфікою. І майстерність автора полягає у створенні на основі відомого сюжету нового часопростору, який може бути впізнаним читачем як такий, що стає відображенням тієї чи іншої культури.

Враховуючи культурологічні чинники утворення і сприйняття художнього твору, можна зробити висновок, що, незалежно від часу написання та авторства, тексти казково-фантастичного жанру об'єднує відбиття ідей, досвіду, цінностей, які зумовлені культурно та соціально.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус Р. Поняття «Простір літератури» у сучасному літературознавстві. Літературний процес: методологія, імена, тенденції. 2015. №5. С. 3 – 9.
2. Овдійчук Л. М., Примич Г. М. Сучасна авторська казка як жанр у контексті шкільної літературної освіти. Псих.-пед. основи гуманізації навч.-вихов. процесу в школі та ВНЗ. 2019. Вип. 2 (22). С. 129–137.
3. Stephan M. Do you believe in magic? The Potency of the Fantasy Genre. *Coolabah*. 2016. No.18. P. 3 – 15.

ЖАНР РІЗДВЯНОГО ОПОВІДАННЯ У ТВОРАХ ЗАРУБІЖНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Жижченко Л. Б.

До жанру різдвяного оповідання зверталися письменники як у зарубіжній, так і в українській літературі: Ч. Діккенс «Різдвяна пісня в прозі» М. Коцюбинський «Ялинка», В. Стефаник «Святий вечір», О. Пчілка «Збентежена вечеря» (Різдвяна пригода), «Забавний вечір» та ін.

Різдвяне оповідання – це жанр календарної словесності, що визначається календарним періодом і пов'язаний із ним змістовно й сюжетно. Традиція різдвяного оповідання бере свій початок в середньовічних містеріях. Переважно в драмах на біблійські теми. Саме з містерії в авторське різдвяне оповідання перейшла трирівнева організація простору (пекло – земля – рай) й загальна чудесна атмосфера зміни світу чи героя, що проходить в сюжеті оповідання через всі три рівні світобудови.

Як зразок середньовічних західноєвропейських містерій в Україні побутувала вертепна драма, яка складалася з двох частин: різдвяної драми за мотивами євангельських оповідань про народження Ісуса Христа та сатирично-побутової інтермедії. Перша частина вертепу більш-менш стійка, і в народі називалась «святою», а друга – «народна», яка змінювалася залежно від місцевих умов та історичних періодів. Простота сюжетних мотивів, релігійний характер різдвяних текстів з часом визначили й головну складову новоствореного жанроутворення: моральність і повчальність.

До типологічних жанрових ознак різдвяного оповідання зараховують такі: дія відбувається у різдвяні свята, мотив дива, моральне переродження,

поєднання реалістичного і фантастичного, своєрідна просторово-часова організація композиції, щасливий фінал твору.

Засновником жанру різдвяного оповідання вважають Чарльза Діккенса, котрий започаткував «різдвяну філософію», в основі якої ідеал родини, цінність людської душі, любов до «людини в гріху», тема пам'яті і забуття тощо. У середині XIX століття Чарльз Діккенс написав кілька різдвяних повістей і об'єднав їх під заголовком «Різдвяні книги: «Різдвяна пісня у прозі», «Дзвони: Розповідь про Духів церковних годин», «Цвіркун за вогнищем: казка про сімейне щастя», «Битва життя: повість про кохання» та ін. З часом означений жанровий різновид остаточно утверджується й набуває широкої популярності в літературі.

Чарльз Діккенс був відомим письменником, коли створив свої життєствердуючі історії до Різдва. Тема дива трансформувалася в моральну настанову: допомоги нужденним та скривдженим. Добрий вчинок стане чудом для когось. У світовій літературній традиції фінал різдвяного оповідання – перемога добра над злом, тобто щаслива розв'язка, є обов'язковою. В українській же літературі можливий драматичний, а іноді й трагічний фінал. Оповідання Діккенса «Цвіркун домашнього вогнища» в підзаголовку визначається як казка про сімейне щастя. Джон Зиркбінкль (у тексті ще й Візник) задоволений своїм шлюбом. Його дружина Мері Зиркбінкль (Крихітка) – втілення всіх чеснот. Вона наповнює дім радістю вже однією своєю присутністю. Візник і Крихітка щирі в стосунках. Проте Струмент (торговець іграшками) постійно втручається в життя подружжя своїми прискіпливими підозрами. Він прагне переконати Джона в тому, що дружина його щиро не любить й живе з ним лише з обов'язку. Струмент зовсім нікому не довіряє, й у мирній справі виробництва дитячих іграшок він перетворився на домашнє Чудовисько. Метою його життя стало задоволення власних потреб і примноження капіталу. Навіть про день свого свого весілля Струмент

повідомляє, брязкаючи одночасно грішми в кишенях. Своє одруження він сприймає по-своєму: *«Заманулося мені взяти молоденьку й гарненьку жіночку... Я спроможний задовольнити цю мою забаганку, і я її задовольняю. Це моя примха»* [1, с. 212]. Проте за законами жанру різдвяного оповідання плани Зловмисника не здійснюються, а справедливість торжествує. Наречена Струмента Мей в останню мить виходить заміж за Едварда, якого давно вважали загиблим. Диво, що чоловік повертається напередодні вінчання Мей. Джон Зиркбінкль підозрює свою Крихітку в зраді. Проте конфлікт намагається вирішувати за законами благочестя. Він прощає дружину за щасливі години сімейного життя й має намір відвезти її до батьків. Але непорозуміння з'ясовується, а Візник і Крихітка знову щасливі. Переосмислює своє життя й Струмент, розуміючи, що без щирого товариства життя позбавлене сенсу. Щасливий фінал має й оповідання О'Генрі «Дари волхвів». Молода сімейна пара має скромні достатки, а вже зовсім скоро настане Різдво. Делла зворушена, бо не може купити коханому чоловікові подарунок. За багато місяців вона змогла заощадити всього долар вісімдесят вісім центів. Жінка зважується продати шикарне волосся, щоб подарувати чоловікові ланцюжок для його коштовного годиника. Чоловік, який ввечері побачив свою дружину, здається, дуже засмутився. Адже він продав свій золотий годинник, щоб подарувати дружині гребінці для її розкішного волосся, на які вона задивлялася кілька місяців. Здається, Різдво не вдалося. Але читач розуміє, що ці двоє плакали не від печалі, а від любові один до одного. Втративши матеріальне, герої знаходять цінніше – впевненість у щирості почуттів одне до одного, їхнє кохання здатне здолати будь-які життєві негаразди. Читач у фіналі твору разом з героями усвідомлює важливість саме цього скарбу.

В українській літературі різдвяні оповідання мають дещо іншу площину. Вони забарвлені соціально-психологічним змістом. Так,

оповідання Олени Пчілки «Збентежена вечеря» має підзаголовок «Різдвяна вечеря». Початок оповідання традиційний: *«Був святий вечір. У хаті Хведора Павленка вже повечеряли»* [3, с. 194]. Оксеня – жінка Хведора радить їхньому синові віднести вечерю до хрещеної матері, яка була багатую панею. З різдвяною радістю вона лагодить у кошик горщечки з кутею. Омелько був гідним хлопчиком, бо вдома батьки ставилися до нього з повагою. Конфліктна ситуація виникає через приниження, якого зазнав хлопчик у домі хрещеної. Олена Пчілка про різдвяну гостину розповідає через сприйняття хлопчика. Контрастом до простої вечері в сім'ї Омелька є стіл з різноманітними стравами в домі хрещеної, до якої хлопчик відчуває повагу. Але панство з презирством спостерігає за дитиною. Господар дому дав хлопчикові п'ятак, щоб той якнайшвидше покинув їхнє товариство. Сталося так, що Омелько почув, як осуджувало товариство його хрещену, коли та намагалася скуштувати просту пшеничну кутю, яку приготувала його мама: *«Боже мій! – покликнула бабушка. – Та не давайте ж хоч сієї пакості!»* [3, с. 205]. Фінал оповідання несподіваний. Розгніваний Омелько жбурнув п'ятака у відчинену квартиру. Коли вдома мама втішала сина й просила вибачити панство, Омелько зауважив, що ще й битиме їх, коли стане дорослим. Але мамині слова все ж таки переконали хлопця в тому, що колись настане правда на світі. Отже, національний варіант різдвяного оповідання відрізняється від традиційної жанрової структури такого типу творів. Започаткована у ХІХ столітті англійським письменником Чарльзом Діккенсом різдвяна тематика зазнала жанрової модифікації в українській літературі

В сучасній українській літературі з'являється все більше нових книг українських авторів, які також пишуть на тему Різдва. Наприклад, книга «13 Різдвяних історій», до якої увійшли коротенькі оповідання тринадцяти сучасних українських авторів. Вони веселі, прості та сакральні. Тут

поєднуються реальне з містичним, смішне із сумним і філософське із сатиричним. Автори пишуть доступно, охоплюючи всі можливі підтеми Різдва – підготовку, власне святкування, любов і ненависть до цього свята та навіть бізнес, який побудували на його основі. Проте твори «13 різдвяних історій» розширюють коло жанрових модифікацій різдвяного оповідання, а отже, додають нових рис і ознак до жанру «різдвяне оповідання».

ЛІТЕРАТУРА

1. Діккенс Ч. Різдвяні повісті. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан; Київ : Веселка, 2007. 464 с. Бібліотека світової літератури для дітей у 100 томах «Світовид»).
2. «13 різдвяних оповідань (упорядник Мар'яна Савка). Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. 175 с.
3. Пчілка Олена. Твори. Київ : Дніпро, 1995. 256 с.
4. Лисюк Н. А. Міфологічний хронотоп: Матеріали до курсів «Міфологія», «Міфологія слов'янська і світова». Київ : Український фітосоціологічний центр, 2006. 198 с.

Гозбенко О. О., Лапушкіна Н. П.

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У МАЛІЙ ПРОЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУР НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ ТА О. ГЕНРІ

Порівняння засобів творення комічного в прозі О. Генрі та Остапа Вишні становить науковий інтерес з позиції виокремлення схожих та відмінних рис крізь призму української та американської культури. Робимо спробу довести, що незважаючи на різноманітність менталітетів та культур, є такі засоби комічного, які будуть спільними для двох непов'язаних між

собою культур, а також такі, які можуть зрозуміти тільки представники певного культурного виховання.

У гумористичних творах будь-яких жанрів для створення комічного ефекту автори переважно користуються загальноприйнятими в літературознавстві прийомами та засобами. Але проблема полягає в тому, що класифікація цих прийомів і засобів вкрай складна, тому що вони дуже різні й часто являють собою явища різних порядків, тому для порівняння засобів творення комічного письменників різних культур слід перш за все виділити спільні, найчастіше вживані прийоми.

Обидва митці досить часто вдаються до порівняння (цей троп вживається як засіб комічного), порівнюючи непорівнюване, що й призводить до комічного ефекту. О. Генрі надає перевагу уособленню, яке має комічний потенціал у поєднанні з прийомом персоніфікації людей і поширеного порівняння їх із тваринами, птахами, комахами та неживими предметами, що за своєю природою має спільні риси з карикатурою [2]. Наприклад: *The town seemed to be called Floresville, and Nature had not contaminated it with many railroads, fleas or Eastern tourists.* Переклад: *Це містечко, здавалось, мало назву Флоресвілл, і Природа не забруднила його багатьма залізницями, блохами чи Східними туристами* [1, с. 186].

Остап Вишня також вдається до комічного образного порівняння. Наприклад, в усмішці «Вальдшнеп» закоханий парубок, який поспішає на весняне побачення порівнюється із селезнем: *прекрасний, як казка, в своєму весняному вбранні, як писанка, всіма кольорами розмальований* [5, с. 67].

Також спільним для творчості О. Генрі та Остапа Вишні є звернення до фразеологізмів та стійких виразів. О. Генрі досить часто вкладає в уста своїх героїв гумористичні сленгові фразеологізми, серед яких: *a crack on the head* – давати ляпаса, *to be about to die* – помирати, *to trot off* – «змиватися», *hubbard squash* – казанок (голова), *to snap one's fingers* – показати дулю тощо.

Остап Вишня вдається до комічних фразеологізмів для порівняння, гіперболізації та літоти тих чи інших описів та явищ: *конем не наздоженеш, лиха личина, собака-шукач не наздожене* тощо. Вживання фразеологізмів під час описів та в мові героїв творів допомагає оживити їхнє мовлення, наблизити до реальних людей, що у свою чергу має насмішити читача, бо є близьким для його сприйняття.

Спільним для творчості О. Генрі та Остапа Вишні є використання сказових форм оповіді. Ґрунтом для розвитку дій у прозі обох митців досить часто стає протиріччя між словами героя-оповідача й дійсними подіями твору, що й створює комічний ефект. До цього прийому письменники вдаються для того, щоб завуалювати власне ставлення до подій під “маскою крутія” (у творах О. Генрі) або “простака” (у випадку Остапа Вишні), аби тримати дистанцію від оповіді-пародії на конкретні суспільні явища, надаючи останній статусу об’єктивного дослідження [3].

Твори О. Генрі відгукаються в серцях американців завдяки тому, що він змальовує буденні проблеми «пересічного американця, що живе у складному й жорсткому світі, щоденно виборюючи право залишатися людиною» [2].

Творчість Остапа Вишні є яскравим прикладом того, що комічне в буденному є найбільш близьким українському читачеві, тому деякі його твори смішать українців й у наші часи. Беручи за основу наболілі проблеми дійсності та спираючись на народнопоетичні традиції українського гумору, письменнику вдалося знайти ті теми й підходи, які підкорили читача. У своїх усмішках О. Вишня вдається до описів людей праці, з їхніми щирими, добродушними серцями, змальовує українізацію та патріотичний обов’язок українця крізь призму гумору. Ці болючі для українського народу проблеми, які подаються із присмаком комізму, і є успіхом прозаїка на літературній арені, тому й відгукуються в серцях українських читачів.

Отже, незважаючи на віддаленість одна від одної американської та української культури, засоби творення комічного можуть бути спільними для письменників (Остапа Вишні та О. Генрі). Обидва прозаїки вдаються до вживання порівнянь, фразеологізмів та сказових форм як засобів творення комічного. Відмінною рисою є змалювання рідного народу та розкриття його проблем. Остап Вишня крізь призму комічного змальовує як побутові буденні проблеми людей, так і глобальні, політичні, серед яких – українізація та почуття патріотичного обов'язку. О. Генрі у свою чергу не торкається глобальних політичних проблем, змальовуючи життя середньостатистичних американців та їхні власні емоційні переживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коловорот життя / О. Генрі; пер. з англ. Ю. Іванов, О. Логвиненко, М. Дмитренко, В. Мусієнко, М. Рябова, М. Тупайло, Т. Тихонова. Київ : Молодь, 1983. 224 с.

2. Лисенко Л. О. Новела О. Генрі в американській літературній традиції (до 150-річчя з дня народження видатного американського письменника). *Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (літературознавство)* / ред.: Г. Д. Клочек, В. В. Лучик, В. П. Марко. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 111. С. 131 – 136.

3. Лотоцька, О. Елементи сказових форм оповіді у творах О. Генрі та Остапа Вишні / О. Лотоцька // *Studia Methodologica* : [науковий збірник] / гол. ред. Р. Гром'як ; відп. ред. Ю. Завадський ; редкол.: О. Куца, М. Любащук, Н. Поплавська [та ін.]. Тернопіль : ТНПУ, 2011. Вип. 31. С. 161-166.

4. Монастирська Х. Р. Засоби творення комічного у творах української та англійської художньої літератури. *Науковий журнал львівського державного університету життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. Львів, 2018. №3. С.171 – 174

5. Остап Вишня. Вишневі усмішки. Заборонені твори. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 2016. 416 с.

«БУСТАН» СААДІ ЯК ДИДАКТИЧНА ПОЕМА СХІДНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Середньовічна персько-таджицька література, на відміну від європейської, де виділяють епос, лірику та драму, ділиться на прозу та поезію. Проза, яка почала розвиватися з XI ст., представлена творами документального та дидактичного характеру. У поезії розрізняються дві великі групи текстів – ліричні та епічні. Жанрові форми лірики були значною мірою арабського походження, а епічна поезія свої витoki бере в іранській культурній традиції доісламської доби.

Основною жанровою формою епічної поезії є месневі (маснаві) – велика поема, всі бейти якої мають суміжне римування: АА, ББ, ВВ, ГГ...

Вирізняють такі основні різновиди месневи:

- 1) філософсько-дидактична безсюжетна поема («Книга хвастоців» Абу Шакура Балхі, «Скарбниця таємниць» Нізамі);
- 2) героїчна поема («Шах-наме» Фірдоусі);
- 3) любовно-романтична поема («Лейлі та Меджнун» Нізамі; великі уривки з «Шах-наме» з казковими та легендарними сюжетами, а також романтичні поеми Нізамі, які іноді називають дастанами) тощо.

Месневі є в доробку багатьох поетів Східного Відродження: Фірдоусі, Румі, Атгара, Сенаї, Хосрова, Джамі, Нізамі, Навої та ін. Віддав данину цьому жанру й відомий перський поет Абу-Мухамед Мусліх ад-Дін ибн Абд Аллах Ширазі, більше відомий за своїм псевдонімом Сааді (1203/1208 – 1292).

Найяскравіше майстерність Сааді як лірика розкривається у його «суфійських» газелях. У них частково відображені суфійські ідеї, проте багато з них за своїм настроєм, образами, безпосередністю почуття змальовують земні радощі та страждання людини. Причиною

всезагального визнання Сааді як видатного ліричного поета є саме глибокий загальнолюдський зміст його віршів.

Сааді визнає розум єдиним мудрим керівником людини у її вчинках. Розум у поєднанні зі знаннями дає людині можливість правильно оцінювати свої дії, керувати іншими людьми.

Найзнаменитішими і, безперечно, найзначнішими книгами Сааді є «Гулістан» та «Бустан».

«Гулістан» («Квітник») – повчальне для життя керівництво, мораль і повчання якого повинні впливати з більш-менш цікавих (і часто далеко не повчальних) оповідань, розподілених по восьми розділах, написаний гранично організованою, часто римованою прозою впереміж з віршами.

«Бустан» («Плодовий сад»), написаний одним роком раніше за «Гулістан», – це трактат про правила поведінки, в якому суто дидактична сторона займає незрівнянно більше місця, ніж у «Гулістан». Ця поема складається з понад 8000 віршів, розділених на десять розділів: про справедливість і правила світовладдя, про благодійність, про кохання, про смиренність і скромність, про покірність, про помірність і вдоволення долею, про виховання, про подяку богу, про покаяння. Останній, десятий розділ містить молитви і висновки книги.

У перській літературі «Бустан» є яскравим і типовим пам'ятником жанру дидактичної поеми, що демонструє кодекс життєвої моралі свого часу. Ця життєва дидактика «Бустана» подана майже в чистому вигляді:

*Щоб ти не жив заради свого блага,
На бідних теж звертай свою увагу.*

*Ніколи в тебе спокою не буде,
Якщо страждатимуть навколо люде.*

Також у поемі викладена суфійська філософія та етика.

Якщо відволіктися від дивовижної для середньовічного світорозуміння віротерпимості, від деяких розумних правил виховання і

взагалі всього того, що підносить Сааді як геніального письменника над середнім рівнем його сучасників, то мораль «Бустана» зрештою зведеться до порад: смирно сидіти у своєму кутку, підкорятися силі, пристосовуватися до обставин і задовольнятися своєю долею, хоч би як скромною вона була. Часто згадуються суфійські старці й подвижники, розповіді про яких запозичені з великого репертуару на той час досить розвиненої житійної літератури.

Так, розділ III поеми трактує про «містичне кохання». Тут Сааді безумовно віддає данину модним у той час суфійським захопленням, як і, взагалі, не цурається модної суфійської фразеології. Описуючи любов, Сааді показує її обмеженість, оскільки предметом кохання є лише людина, «яка сотворена, як ти, з води і глини». Істинна ж любов, «духовна любов», за словами поета, може бути лише до Бога.

Релігійний елемент, на перший погляд, дуже сильний у «Бустані». По-перше, загальновідомий факт: майже всі ідеологічні течії середньовіччя укладені так чи інакше в релігійну оболонку (*«Щоб сила не взяла тебе ворожа, Йди прямо й чесно – це дорога божжа», «Не тих, що у вожді рядяться, – бійся, А тих, що Бога не бояться, – бійся»*). По-друге, слід мати на увазі, що поема писалася в старості і тому в усіх покаючих і зверненнях до Бога цілком природно вбачати елементи релігійності, досить звичайні для авторів, що перебувають «на схилі життя»:

Усі владки зникнуть і престоли,

Лиш царство Боже не зника ніколи.

Релігійність Сааді, в переважній більшості, чисто традиційна й ортодоксальна. Але патетика і пафос твору досить помірковані і не можуть іти в жодне порівняння не тільки з майже сучасною «Бустану» поемою (так зв. «Месневі») Джелаль-ед-Діна Румі, але навіть з попередніми суфійськими поемами Аттара і Сенаї. У «Бустані» нема ні містичних «одкровенень», ні релігійного проповідництва, ні пропаганди будь-яких ідей

і доктрин, ні послідовного викладу будь-якого вчення, – тобто нічого, чим сповнені містико-дидактичні поеми попередньої епохи.

У поемах містичних і віровчальних (Сенаї, Аттар) дидактика витримується в проповідницькому або високо патетичному тоні, з частим застосуванням апострофи, риторичних вигуків і питань. У «Бустані», орієнтованому на життєву мораль, дидактичні частини мають значною мірою інший характер. Тут переважають сентенція, вислови та афоризми, що будуються, головним чином, на розгорнутих порівняннях, паралелізмах та антитезах:

*Не будь поспішним з ворогом підступним,
А будь розважним, чесним, непідкупним;*

або

*Великий, не знущайся над малим:
Із цього світу йдуть шляхом одним.*

Ці стислі, укладені в зручну для запам'ятовування форму, афоризми і максими складаються, загалом, на кшталт народних приказок і прислів'їв, у які вони, входячи в ужиток, зрештою, і перетворюються. Використання вже існуючих прислів'їв і приказок у дидактиці сталого стилю, звичайно, також знаходить широке застосування, превалює стиль проповіді та патетичного пророцтва. Отже, композиційно подібний до попередніх поем дидактичного жанру, «Бустан» відрізняється від них своєю цільовою установкою і стилем своєї дидактики.

Поема Сааді – кодекс життєвої практичної моралі, з її протиріччями і проблемами. Ця практична, резонерська установка значно відрізняє «Бустан» від дидактичних поем попередньої епохи (XII ст.) і швидше зближує цей твір з таким пам'ятником перської прози, як «Кабус-Наме», або ж з власним твором Сааді «Гулістан».

«Бустан» приніс багато нового у літературу, збагативши її традиції. Сааді вперше у практиці дидактичного жанру часто використовував факти власного життя. З вервиці цих оповідей створюється його біографія,

біографія головного героя – втомленого мандрівника, мулли-проповідника, учасника ученого диспуту з дамаськими богословами, полоненого хрестоносців тощо. У такому розмаїтті становищ і станів проявляється характерна риса ренесансної літератури – змалювання людини, за висловом С. Микульського, «в усій її життєвій рухливості та мінливості».

Широта тематики, багатство змісту і високі художні цінності забезпечили дидактиці Сааді нечувану популярність на Близькому та Середньому Сході.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сааді Ширазі. Бустан: поема / Переклав Микола Ільницький; Наукова підготовка тексту, передмова, примітки та коментарі Романа Гамади. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. 528 с. (Серія «Скарби Сходу»).

Маторіна Н. М.

ПОПУЛЯРИЗАТОРИ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

БРУНО ШУЛЬЦА В УКРАЇНІ

Згідно з ідеологією гетьманців ... Бруно Шульц, який усе життя прожив у Дрогобичі (...), мав би бути українцем, хоч писав по-польськи і не був ані греко-католиком, ані православним. Але не в тому річ, щоб тягнути силоміць у якусь націю чоловіка, що насправді був громадянином видуманої самим собою «республіки мрій». ... Як чехи вважали своїм культурним обов'язком засвоїти в своїй мові те, що написав на їхній землі по-німецьки Ф. Кафка, так і українцям годиться почати хоч би перше ознайомлення з Шульцом.

Богдан Струмінський¹

Шульц нарешті став «українською справою». А не лише справою поляків чи євреїв. Шульц став справою і Альфреда Шраєра, і Дори Канцельсон, і Леоніда Гольберга з

---

¹ Цит. за: [2, с. 28].

Богдан Струмінський (1930 – 1998), автор висловлювання, яке взято епіграфом публікації, – український, польський та американський лінгвіст, перекладач, педагог, доктор філології; знаний дослідник ранніх сучасних українських текстів; перший перекладач з польської мови українською опублікованих творів Бруно Шульца³. Щоправда, дослідник переклав лише окремі фрагменти з новели «Весна», які було представлено в 1985 р. на сторінках українського товариства закордонних студій «Сучасність» у Мюнхені [5]. Вочевидь, від часів написання знаним науковцем цієї короткої нотатки до тексту Шульца українською мовою в листопаді 1985 р. в місячнику літератури, мистецтва, суспільного життя «Сучасність» пройшло багато часу. Нині багатогранну творчість яскравого представника галицького літературного пограниччя першої половини ХХ ст. Бруно Шульца знають в усьому світі, вона має високе поцінування визначних майстрів художнього слова. Але мусимо констатувати, що Україна наразі все ще перебуває на початковому етапі цього процесу⁴. Усесвітньо відомий митець тільки-но починає повертатися на Батьківщину, зокрема й завдяки невтомним популяризаторам творчості Бруно Шульца в Україні.

---

² Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів, 2012. С. 54.

³ Прозові твори Бруно Шульца – це дилогія оповідань «Цинамонові крамниці» (пол. «Sklepy sułanowe») (15 новел) та «Санаторій під Клепсидрою» (пол. «Sanatorium Pod Klepsydrą») (13 новел), 4 т. зв. «розпорошені» новели, які не опубліковані в першодруках цих збірок [8], а також нещодавно віднайдена новела «Ундуля» [7].

⁴ Порівняйте: перший переклад творів Бруно Шульца українською (уривки) з'явився лише в 1985 р., до того ж у Німеччині; на Заході першим був переклад «Мертвого сезону» французькою Алена Коско у 1959 р., а у 1961 р. одночасно з'явилися ще три книжкові видання прози Бруно Шульца → у Франції *Traité des Mannequins* в перекладах Сюзани Арле, Алена Каско, Єжи Лісовського і Жоржа Сідра; у Західній Німеччині *Die Zimtläden* у перекладі Йозефа Гана; в Югославії *Prodarnice cimetove boje* в перекладі Стояна Суботіна [4, с. 47].

Очевидно, що очолюють потужний колектив популяризаторів творчої спадщини митця тлумачі. «Хвилі перекладацької шульцогенези підносилися щодвадцять років – у 1960-х, 1980-х, 2000-х роках⁵; у кожному новому поколінні завжди знаходилися якісь поетичні натури, що відкривали для себе незглибність польськомовного Шульца і робили все, що було в їхніх силах, аби ввести його у власну літературу достойно, як свого», – слушно зауважує відома перекладачка Марія Габлевич [2, с. 27–28]. Українською мовою прозові твори Бруно Шульца перекладали Юрій Андрухович, Андрій Бондар, Світлана Бреславська, Ольга Бунда, Тарас Возняк (зокрема під псевдонімом Тарас Матіїв), Лесь Герасимчук, Іван Гнатюк, Тетяна Думан, Віра Меньок, Андрій Павлишин (зокрема під псевдонімом Андрюс Вишняускас), Лев Скоп, Богдан Струмінський, Андрій Шкраб'юк, Микола Яковина. Кожен із них на високому рівні володіє польською мовою, є професійним перекладачем, оригінальним мислителем із власним прочитанням Бруно Шульца. Наявність значної кількості українськомовних перекладів художніх творів Бруно Шульца сьогодні засвідчує їх затребуваність і важливу роль як неодмінного чинника популяризації творчості найвідомішого польсько-єврейського письменника-дрогобичанина Бруно Шульца в Україні.

Без сумнівів, центром шульцознавства в Україні був і залишається Дрогобич, а чи не найголовнішою популяризаторкою непересічної творчості Бруно Шульца є Віра Володимирівна Меньок, теоретикиня

---

⁵ Доповнимо, продовжуючи цей перелік: у 2022 р. у харківському видавництві «Фоліо» побачив світ перший том двотомника – ще один український переклад збірки шульцівських оповідань «Цинамонові крамниці» під назвою «Корицеві крамниці» Лесь Герасимчука [6], українського літератора, письменника, поета, філолога, культуролога, журналіста; члена Національної спілки письменників України. Книжкова новинка з'явилася на книжкових полицях у ювілейний шульцівський рік і відразу активно долучилася до українськомовного читацького дискурсу, про що свідчать зокрема й обсяги продажу книжки. Праця є свідченням про прагнення перекладача вшанувати пам'ять знаного митця, а також вагомим внеском у розвиток сучасної української культури.

літератури, полоністка, шульцознавиця, перекладачка. А ще – керівниця Полоністичного науково-інформаційного центру Дрогобицького державного педагогічного університету, ініціаторка, організаторка й директорка Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі (2004 – 2022); членкиня редакційних рад польських наукових часописів «Schulz/Forum», «Tekstualia», «Konteksty»; членкиня польської Спілки авторів ZAiKS.

19 листопада 2003 року в колишньому вчительському кабінеті всесвітньо відомого письменника й художника (колишня гімназія, нині Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка) за ініціативи Полоністичного науково-інформаційного центру імені Ігоря Менька Дрогобицького педагогічного університету відкрито перший у світі музей-кімнату Бруно Шульца. Тут у гімназії Бруно Шульц навчався в 1902 – 1910 рр., а впродовж 1924 – 1939 рр. працював учителем малювання та ручної праці.

Кілька років поспіль однією з основних подій Дрогобича є літературно-мистецький фестиваль «Друга Осінь», присвячений пам'яті визначного письменника та художника Бруно Шульца (організатори – Полоністичний науково-інформаційний центр, Благодійний Фонд «Музей та Фестиваль Бруно Шульца» та Товариство «Фестиваль Бруно Шульца» (Люблін)).

Від 2004 р. в Україні проходить найбільш масштабний науково-культурно-мистецько-літературний захід – Міжнародний фестиваль Бруно Шульца у Дрогобичі, який став непересічною культурною подією Галичини. Це єдиний у світі систематичний захід, присвячений видатному дрогобичанинові Бруно Шульцу. Від часу заснування дотепер Фестиваль відбувається незмінно кожних два роки за будь-яких обставин. Сьогодні Фестиваль сприймається як взірець співпраці та довгострокового партнерства світової, європейської (насамперед польської) і української

шульцівської спільноти, свого роду «двигун» реалізації євроінтеграційних прагнень української інтелектуальної еліти у форматі багатогранної мистецької, культурологічної, науково-дослідної, освітянської, інформаційної, просвітницької тощо роботи з широкими верствами населення. Саме тут – на Міжнародному Шульцівському фестивалі – уже майже 20 років поспіль Бруно Шульц об'єднує фахівців із різних мистецьких та наукових галузей, а також звичайних шанувальників спадщини митця й пересічних любителів мистецтва, «для яких справа і доля автора «Цинамонових крамниць» стає джерелом творчого натхнення, можливістю спілкування позанаціонального і позаполітичного» [3, online]. Завдяки Шульцівському фестивалеві Дрогобич став світовим центром досліджень творчості Бруно Шульца, найважливішим місцем постійних зустрічей світової шульцівської спільноти. Вочевидь, з-поміж популяризаторів творчої спадщини Бруно Шульца в Україні почесне місце належить активним учасникам програм усіх Шульцівських Фестивалів.

Невтомним популяризатором творчості Бруно Шульца в Україні, без жодних сумнівів, є знаний шульцознавець, український журналіст, редактор, громадський діяч, історик, перекладач, дослідник польсько-українських стосунків і перекладів інтелектуальної літератури з польської на українську мову Андрій Павлишин. Науковцеві належать численні біографічні есеї, розвідки й публікації документальних матеріалів тощо про Бруно Шульца, які є спробою повернення доброї пам'яті про непересічну, яскраву особистість, котра не з власної волі й цілком незаслужено «випадала» на певний час із колективної свідомості модерної української нації.

Окреме місце серед видатних поширювачів творчої спадщини Бруно Шульца поміж українства займає музикант, діяч польської культури, учасник українсько-польсько-єврейського діалогу Альфред Шраєр, учителем праці та малювання якого був Бруно Шульц. Усе своє життя

Альфред Шраєр (1922–2015) зберігав пам'ять про Бруно Шульца, пропагував спадщину видатного художника та письменника в Україні і світі, його спогади були використані в багатьох публікаціях та фільмах.

Зважаючи на «регламент» обсягу матеріалів конференції, сьогодні призупинимо презентацію відомих в Україні пошановувачів творчої спадщини Бруно Шульца. Але дослідження продовжується: авторка наукової розвідки має надію скласти колективний просопографічний портрет популяризаторів творчості Бруно Шульца на українських теренах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів, 2012. 210 с.
2. Габлевич М. Текст як життя, життя як текст. *Шульц Б. Весна [уривок оповідання]* / переклали українською мовою Андрій Павлишин, Андрій Бондар, Віра Меньок // Bruno Schulz: Wiosna, 12 przekładów / pod redakcją Wiery Meniok. Drogobycz – Lublin: Polonistyczne Centrum Naukowo-Informacyjne im. Igora Menioka Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki, Stowarzyszenie Festiwal Brunona Schulca w Lublinie, 2008. С. 27–28.
3. Гольберг Л. Віра Меньок: «Шульц – свідчення європейськості України». *Збруч*. 26.05.2014. URL: <https://zbruc.eu/node/22727>.
4. Павлішин А. «Нам і далі загрожує вічність». Київ: Дух і Літера, 2021. Вид. 2-ге. 352 с.
5. Шульц Б. Весна (фрагменти) / переклад з польської Богдан Струмінський. *Сучасність: література, мистецтво, суспільне життя*. [Мюнхен]. 1985. Листопад. Число 11 (295). С. 8–14.
6. Шульц Б. Корицеві крамниці / переклад з польської Леся Герасимчука. Харків: Фоліо, 2022. 189 с.: іл. (Зібрання творів).
7. Шульц Б. Ундуля / переклад з польської С. Бреславська. *Збруч*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940>.

8. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.

Андрейчук Є. Є.

ПРОБЛЕМА КРИЗИ ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В АНТИУТОПІЇ О. ГАКСЛІ «ДИВНИЙ НОВИЙ СВІТ»

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Жижченко Л. Б.

Двадцять століття кардинально змінило соціально-політичну і філософсько-культурну парадигму розвитку європейської цивілізації. На це гостро реагує і мистецтво. Уже на початку 1900-х рр. відбувається «згасання» широко популярних раніше утопій з їхньою традиційною структурою, що тяжіє до архаїчних жанрових форм міфології та фольклору, «всеосяжним» зображенням дійсності, ритуалізацією подій, умовним сюжетом, упорядкованим діалогом. Важливою особливістю, що характеризує жанровий потенціал утопічного твору, є можливість перетворення утопічної ідеї на свою протилежність. Це знаходить вияв у жанрі антиутопії, який відіграє важливу роль у літературному процесі ХХ ст.

«Антиутопія, або Негативна утопія, – зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, часто припадних соціальних ідеалів. А може трактуватись і як заперечення утопічних прожектів, якими захоплювалися Т. Мор, Ф. Бекон, Т. Кампанелла та ін.» [1, с. 48].

Уперше терміни «антиутопія», «антиутопіст» (англ. «Dystopian») як протилежність «утопіста» («utopian») ужив англійський учений Джон Стюарт Мілль 1868 року під час парламентської промови, характеризуючи авторів полемічних і прогностичних творів. Сам термін «антиутопія» як

назву літературного жанру використали Гленн Негл і Макс Патрік у складеній ними антології утопій «У пошуках утопії» («Quest for Utopia», 1952) [2, с. 80].

Потужний сплеск антиутопічних настроїв у сучасній літературі і зростання інтересу до творів цього жанру можна пояснити співвідносністю антиутопічної моделі суспільства з реальними історичними подіями. Уже на початку ХХ століття представники європейської інтелектуальної еліти усвідомили, що науково-технічний прогрес може призвести до дегуманізації людської особистості, кризи її самосвідомості. Антиутопія відобразила трагічне світовідчуття людини нашого часу, попереджаючи про реальні небезпеки сучасності та прогнозуючи негативні наслідки деструктивної діяльності індивіда і соціуму: екологічні лиха, атомний апокаліпсис та інші невідворотні катастрофи епохи, причиною яких стали не тільки сліпі сили природи, але й сама людина, безпорадна щодо небезпечних породжень власного розуму.

Концептуальною сутністю антиутопії є заперечення існування аксіологічної системи утопії як реально можливої, що виявляється у формальному спотворенні та іронічному пародіюванні утопічних атрибутів у художніх текстах: простір острова трансформується в обгороджену стіною в'язницю, загальна рівність виявляється ілюзією, кохання перетворюється на тваринний інстинкт до продовження роду, а влада обертається насильством над особистістю. Дискутивний характер філософсько-світоглядного та художньо-образного діалогу з утопією є однією з найважливіших жанрових особливостей антиутопії.

У середині ХХ. ст. у світовій літературі з'являються класичні зразки антиутопії (творчість В. Винниченка, Дж. Оруелла, О. Гакслі та ін.). Остаточно формується проблемно-тематичне коло, ідейно-філософське наповнення та поетика жанру. Можна визначити такі художні параметри антиутопії, які притаманні всім творам цього жанру: 1) специфічний

хронотоп: неісторичність часу, позачасовий вимір існування; обмежений, ізольований простір; 2) місце дії – тоталітарна держава, що сформувалася унаслідок потужних соціально-політичних перетворень (війни, революції, глобальної катастрофи); 3) основний конфлікт – конфлікт людини та соціуму, держави, Системи; 4) наявність героя-бунтаря, що є рушійною силою сюжету; 5) використання фантастики як прийому для створення переконливого образу майбутнього; 6) проникнення ідеології у сферу лексики, неконструктивні експерименти з мовою; 7) псевдокарнавал (руйнація «ідеально-утопічного світовідчуття»).

Усі вищеназвані компоненти жанрової матриці антиутопії щоразу актуалізуються в текстах сучасних творів. Але найяскравіше втілення вони знайшли в класичній антиутопії англійської літератури ХХ ст.

Видатним класиком жанру антиутопії у світовій літературі є англійський письменник О. Гакслі. Досліджуючи проблему трансформації суспільства на слухняний механізм безумовного виконання волі вождів, звернемося до роману-антиутопії О. Гакслі «Прекрасний новий світ», написаному 1932 р., напередодні приходу Гітлера до влади в Німеччині. Місце дії роману – Світова Держава – вже ставить проблему відсутності будь-якої альтернативи для особистості. Час дії – 632 рік Ери Форда. Підсумованим виразом ідеології, що лежить в основі світопорядку згідно з ідеєю Гакслі, є державний девіз «Спільність, однаковість, стабільність», де чільне місце посідає чинник стабільності, що досягається за допомогою взаємодії двох інших складових. Через зображення технологічної революції, пов'язаної із штучним вирощуванням людей та модифікацією їх поведінки, Гакслі намагався зазирнути у майбутнє, яке готує тоталітарна держава. Доля людини та її соціальне становище в дорослому житті визначається вже в ембріональному стані; при цьому кастовість системи підтримується медичними засобами (на відміну від всесвіту роману Дж. Оруелла «1984», де «однаковість» досягається психологічною обробкою,

змішаною з насильством). Держава оголошує ідеалом всезагальне щастя не тільки декларативно, як і зазвичай відбувається в тоталітарному режимі, а й планомірно втілює цю ідею в життя. Але проблема в тому, що щастя тут зводиться до задоволення примітивних потреб, а людина – до рівня розумної тварини, яка перебуває в стані моральної та інтелектуальної деградації, адже чим нерозвиненіша жива істота, тим менше їй потрібно для щастя. Тоталітарну владу, побудовану на придушенні, насильстві над особистістю, набагато легше скинути, ніж таку, що базується на тваринному щасті цілого суспільства в межах земної кулі.

Утопічні ідеї про привабливі перспективи життя людини і велич панівної верхівки знаходять у О. Гакслі своє критичне осмислення. На думку американського вченого Ф. Фукуями, «найсерйозніша загроза, створювана сучасною біотехнологією, – це можливість зміни природи людини і через те – переходу до постлюдської фази історії» [3]. Сама природа людська важлива як джерело цінностей та її порушення чи видозміни здатні призвести до глибокого зла. Футуролог звертає увагу на те, що О. Гакслі дуже добре висвітлив найбільш типові загрози, породжені біотехнологіями. «У багатьох випадках, – зазначає Ф. Фукуяма, – медична техніка пропонує нам угоду з дияволом; продовження життя – але зі зниженням розумових здібностей; порятунок не тільки від депресії – а й від творчої сили духу; медикаментозна терапія, що стирає межу між тим, чого ми досягаємо самі – і чого досягаємо за допомогою хімікатів, що впливають на мозок» [3].

Олдос Гакслі засвідчує, що перемога техногенної цивілізації, утвердження її повної влади на Землі неминуче означає поразку людей, знищення в них всього людського, перетворення в результаті на расу бабуїнів, жалюгідних рабів своїх пороків, біологічних організмів, позбавлених внутрішньої свободи і права вибору власного шляху в житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 2007. 750 с.
2. Іванова А. О. Жанрові особливості антиутопії: теоретичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*, 2020. Вип. 13. Т. 3. С. 77 – 81.
3. Френсіс Фукуяма Напостлюдське майбутнє. URL: <https://grk45.ru/uk/biotehnologicheskaya-revolyuciya-gryadet-biotehnologicheskaya-revolyuciya>

Ковальова К. Д., Лисенко Н. В., Рябініна І. М.

БІНАРНИЙ ПІДХІД ПРИ АНАЛІЗІ ТВОРУ

З оповідання американського письменника Роберта Шеклі «Запах думки» ми дізнаємося про декілька епізодів із життя «маленької людини», міжзоряного поштаря Лероя Кліві на невідомій та ніким ще не дослідженій планеті 3-M-22. Автор, концентруючи весь «космос» навколо долі головного героя, показує надзвичайні інтелектуальні можливості людини, котра здатна протистояти злу в усіх його проявах з однією метою: знайти відповіді на найболючіші соціально-філософські й морально-етичні питання XXI століття (у якому співвідношенні перебувають такі категорії, як «науково-технічний прогрес» і «людина», «науково-технічний прогрес» і «цивілізація», «науково-технічний прогрес» і «природа» – авт.).

Роберт Шеклі широко застосовує і в назві, і в тексті твору яскраві слова-символи. Уже сама назва оповідання «Запах думки» являє собою образ-символ, який письменник створює за допомогою поєднання протилежних за змістом контрастних понять. Автор використовує літературно-поетичний прийом – оксюморон (із грецької *oksymoron* – дотепно-безглузде), який полягає в поєднанні логічно суперечливих понять, несумісних ознак, що спільно створюють новий образ або уявлення.

Розглянемо окремо поняття «запах» і «думка». За тлумачним словником, «*запах* – це особливе відчуття присутності деяких легких речовин у повітрі, що здійснюються хімічними рецепторами нюху, що знаходяться в носовій порожнині людини або тварин» [1]. Із цим словом асоціюються такі поняття: аромат (застаріле), присмак, душок (особливо неприємний), репутація, слава. На нашу думку, цей образ-символ несе в собі авторське посилення про те, що за допомогою нюху можна отримувати багато інформації та об'єктивно її оцінювати, і людині необхідно цьому вчитися.

Слово *думка* означає «те, що з'явилося внаслідок міркування, продукт мислення, припущення, передбачення, намір, замисел, задум» [1]. Думка – це результат процесу мислення, вона не є матеріальною, однак письменник своєю назвою матеріалізує думку, звертаючи увагу на її силу. Аналізуючи цей образ-символ, доречно навести слова Луїзи Хей, американської письменниці, авторки мотиваційних книг, яка стверджує: «Кожна наша думка буквально творить наше майбутнє. Кожен створює події в житті за допомогою думок і почуттів. Думки, які ми думаємо, буквально створюють усе те, що ми відчуваємо в житті» [2, с. 16].

Думка не має запаху, але на планеті 3-M-22 розноситься за допомогою телепатії. Роберт Шеклі, використовуючи принцип «відповідностей», досліджує думки героя, що рухають поведінку тварин. Він описує екстремальні ситуації, під час яких Лерой Кліві поступово навчається керувати своїми думками, уникати паніки, оволодіває телепатією, намагається побороти страх. Звертаючись до мозкового штурму, Лерой подумки уявляє себе то пантерою, то вовчицею, то змією з гострими отруйними зубами, то птахом, то кущем, то навіть мерцем, щоб відволікти лісових мешканців від своєї присутності й заспокоїти їх. Різноманітні розумові операції Лероя допомагають йому деякий час перебувати в небезпеці, хоча не обходиться й без помилок.

Аналізуючи образи-символи твору, ми звернули увагу на цифри, які використовуються Робертом Шеклі в оповіданні. Насамперед, планета – 22. Це число уособлює собою вищий Розум і глибоку мудрість, що носить завершальний кінцевий характер. Звідси випливає висновок про те, що Кліві потрапив на цю планету не випадково, враховуючи те, що тварини наділені здатністю читати думки живих істот, а людина наділена самим Господом розумом. Перед нами розігрується боротьба: хто кого – людина або істоти без вух і очей. На боротьбу за життя Роберт Шеклі відводить своєму герою всього три дні. За цей час він повинен випробувати: боротьбу зі страхом; боротьбу з болем; боротьбу з напругою і невідомістю. Цифра «три» є втіленням минулого, сьогодення і майбутнього, є знаком триєдності. Цей знак також трактують як число, яке підкреслює відданість вірі і Богові, святість і зречення від гріха.

Перед героєм постають куці в шість футів. Виявляється, що шість – число союзу та рівноваги, а іноді – символ людської душі, символ-заклик до співчуття та прощення.

Саме на куц сїдає пташка, яка спочатку клюнула Кліві в шию один раз. Одиниця уособлює в усіх релігіях Бога, отже, Спасителя. Це число – символ сонця, здоров'я, багатства та безпеки. Воно приносить удачу в нових підприємствах, зосереджує фокус на досягненні цілей та дій. Таким чином, перший удар пташки був сигналом до дії, за яким натяк щодо здоров'я і безпеки. І щоб герой не зволікав та почав діяти швидше, вона почала «довбати шию Кліві» [3], але коли пташка дійшла до п'ятнадцятого удару, «Кліві не витримав: він згріб пташку та шпурнув її в пантеру» [3]. Знову певне число – п'ятнадцять. І не дарма п'ятнадцять. Адже воно – число духовних вознесінь, таємничо пов'язане з проблемою добра і зла, це вибір шляхів, що приводять до ідеї споконвічного вибору, який допоміг Кліві знайти правильний вихід та врятуватися в екстремальній ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/onlajn> (дата звернення: 25.03.2023).
2. Хей Л. Цілюща сила думки. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. 304 с.
3. Шеклі Р. Запах думки. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=22> (дата звернення: 25.03.2023).

Калмикова М. В.

**РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У
ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ СЛОВ'ЯНСЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ**

Сучасна політична ситуація в Україні є каталізатором багатьох процесів у суспільстві, сприяє переосмисленню народом давно відомих філософських категорій, формуванню нового світогляду особистості, коли йде зміна її цінностей та ціннісних орієнтацій.

Українська література як навчальний предмет має необмежені можливості для здійснення національно-патріотичного, морального, громадянського виховання учнів, розвитку цілісних світоглядних уявлень і усвідомлених переконань, культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості, долучення через літературну творчість до культурних надбань українського народу й людства загалом, поцінування української мови як державної, усвідомлення її як чинника національної ідентичності засобами позаурочної діяльності.

У педагогічному ліцеї національно-патріотичне виховання на уроках літератури здійснюється на основі проблемного вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем

національного відродження; їхньої системності, де домінантою є настанови до національного відродження.

Наші ліцеїсти – активні учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції МАН. Результатом цієї роботи є значна кількість учнів-переможців у конкурсі-захисті науково-дослідних робіт у МАН України у секціях «Українська мова», «Українська література», «Фольклористика», «Літературна творчість».

Фольклористичні дослідження: «Трансформація фольклору Слов'янщини з другої половини ХІХ століття до початку ХХІ століття (за матеріалами польових досліджень І. Манжури та сучасних польових досліджень)», «Дитячий фольклор Слов'янщини», «Жартівливі народні пісні Слов'янщини», «Життєпис сіл Слов'янщини в історичних переказах і народних оповіданнях першої половини ХХ століття».

Комплексне фольклорно-етнографічне дослідження: «Трансформація поховальних пісень бойків унаслідок депортації 1951 р.»

Історико-краєзнавчі дослідження: «Хроніка виселення бойків із західноукраїнських земель на Донеччину 1951 р. у спогадах очевидців», «Життя і творчість Григорія Сковороди на Харківщині: краєзнавчий аспект».

Українська мова: «Формальна (когезія) та смислова (когерентність) зв'язність художнього тексту (на прикладі творчості сучасних письменників)», «Лінгвокультурні та гендерні особливості української мовної картини світу», «Роль "людського чинника" в антропоцентричній лінгвістиці».

Українська література: «Образ дисидента Олекси Тихого у творчості Володимира Півня», «Роздуми над проблемами апокаліпсису як складова філософія В. Стуса», «Астрономічні образи-символи у збірці «Палімпсести» В. Стуса», «Поетична збірка Поліни Пилипенко», де юна поетеса виголошує ідеї, думки щодо того, хто є патріотами рідного краю:

*Патріотами зуться не ті, хто весь час
Про політику лиш розмовляє,
Ніби іншої теми немає у нас,
І проблем у державі немає.
Патріотам є той, хто шанує родину,
Ясне сонце, і місяць, і зорі...
І планету Земля, і свою Батьківщину,
Чисте небо і річки прозорі.*

В основу мотивів збірки покладена дієва ідея національної свободи, символ боротьби та прагнення до волі, що є прикладом духовної сили, впевненості, наполегливості та патріотизму.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості. Ліцеїсти беруть активну участь у таких заходах: у круглому столі, присвяченому Голодомору 1932-1933 рр., «Біль серця України»; у проєкті «Відомі українці»; у фестивалі «Шевченко в колі сучасної молоді», у щорічному конкурсі «Шевченківські читання» на базі Донбаського державного педагогічного університету.

Ліцеїсти Д. Тараненко і Н. Патратій посіли 3 місце в обласному конкурсі «Люди свободи»; Д. Тараненко посів II місце у творчому конкурсі есе, організованого в рамках проєкту «Голоси Мирних. Один день».

Учні ліцею стали активними учасниками обласних заходів з нагоди відзначення 150-річчя з дня народження Лесі Українки: Г.Новакова перемогла у всеукраїнській мережі бібліотечної акції у виразному читанні «Вірші Лесі Українки – джерело мудрості та незламності сили духу», Н.Патратій презентував збірку поезій «Дорога додому» у конкурсі «Створи шедевр»; А.Капустіна перемогла у конкурсі мультимедійних учнівських проєктів «Я служила Україні».

Н.Мазурік, Г.Новакова, Д.Тараненко отримали сертифікат за активну участь у круглому столі «Василь Стус у минулому і сьогодні», що відбувся у межах III Міжнародної наукової конференції для студентів та молодих вчених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія».

Наші першокурсники стали учасниками Всеукраїнського літературного конкурсу імені Олени Теліги та Олега Ольжича «Тільки тим дана перемога, хто у болі сміється зміг!», де була представлена поетична збірка патріотичної лірики «Як хочеться повернутись у рідне місто Слов'янськ!» Ярослави та Владислави Гавриш. Назва глибоко символічна, бо понад усе – Батьківщина, маленька Батьківщина – рідне місто, перемога, воля. Понад усе – народ як родина, сім'я, діти... Понад усе – любов.

*Мій улюблений Слов'янськ
Мій любий Слов'янськ – моє рідне місто!
Як скучила я за тобою!
Все миле в тобі, все наповнено змістом,
А згадки про тебе – журбою...*

До збірки ввійшли патріотичні вірші про війну, що точиться зараз на теренах нашої Батьківщини, сповнені жаги до перемоги над агресором. У них тривога, біль і туга, що не залишає байдужим... Але не розпач, а віра і надія переповнюють ці рядки. Ця робота – перша спроба презентувати свою поетичну творчість.

Виховання національної самосвідомості на уроках літератури та позакласній роботі сприяє збагаченню духовного світогляду школярів, формує усвідомлення особистістю себе як часточки українського народу з власною національною гідністю. Виховуючи в учнях любов до рідного краю, свого народу, своєї землі, ми формуємо гідне майбутнє нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.
URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/ (дата звернення 24.03.2023).
2. Ушакова Т. Національно-патріотичне спрямування розвитку творчості обдарованих учнів у позаурочній роботі з української мови та літератури. Дидактика: теорія і практика. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 190–196.
3. Жадан М.Н. Виховуємо патріотів художнім словом. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2012. №15.
4. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монограф. / [за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської]. Київ : Педагогічна думка, 2015. 288 с.

Черенкова Н. А.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В 5-6 КЛАСАХ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лисенко Н. В.

Головна сила в людині – це сила духу

Леся Українка – визначна постать в українській літературі. Талановита письменниця, поетеса, феміністка, перекладачка, співзасновниця літературного гуртка «Плеяда» та групи Українська соціал-демократія. Лариса Косач зростала в патріотичній, дворянській, за походженням, родині. Її мати – Олена Пчілка, активістка жіночого українського руху та талановита письменниця. Батько – освічений поміщик, який дуже любив літературу та живопис. Зростаючи в атмосфері науки та літератури, письменниця ввібрала в себе любов до творчості та самовдосконалення.

Авторка багатьох прозових творів та поем, наприклад, збірки поезій «На крилах пісень» (1893), «Думи і мрії» (1899), «Відгуки» (1902), поеми «Давня казка» (1893), «Одно слово» (1903), драми-поеми «Кассандра» (1901 – 1907), «В катакомбах» (1905), «Лісова пісня» (1911), «Камінний господар» (1912), «Бояриня» (1913).

Досить часто життя та творчість Лесі Українки літературознавці розглядають у контексті історії, політичної діяльності, феміністичного дискурсу [1].

Художні твори видатної письменниці включені у шкільну програму. Цінність робіт Лесі Українки для молоді в тому, що вона, незважаючи на тяжку хворобу, була сильною особистістю. У її творах розповіді про культуру нашої країни тісно сплітаються з історією, фольклором різних народів світу, любов'ю до Батьківщини та рідного слова, сильною жагою до життя.

У новій українській школі біографію та твори Лесі України починають вивчати з п'ятого класу. Дидактико-методичний потенціал модельної навчальної програми забезпечує можливість формування у процесі вивчення творів української літератури ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (2020) [2].

Хоча з життям та творчістю Лесі Українки учні починають знайомитися ще в початковій школі, але вчителі середньої ланки за діючою програмою НУШ [2] і виданим підручником «Українська література. 5 клас. Яценко» [3] розпочинають роботу із вивчення твору «Лелія» в п'ятому класі.

Для закріплення знань із твору Т. Яценко використовує багато методів. Спочатку автор пропонує учням поміркувати про події та героїв у «Лелії», що дає змогу перевірити, наскільки діти уважно читали твір. Ці завдання спрямовані на розвиток критичного мислення. Далі школярі

мають змогу згадати свої знання і з української мови. Їм пропонують знайти в тексті лексику, яку використовує головний герой, та згадати, що таке прикметники, знайти їх у «Лелії». Потім йде закріплення знань про твори Лесі Українки, які вивчалися в початковій школі, та біографію письменниці.

Автор підручника використовує новітні методи і прийоми роботи, наприклад QR-код, щоб діти могли ще раз прослухати твір та відповісти на запитання. Навчитися висловлювати свої думки послідовно та грамотно дозволяють завдання мовної скарбнички. Така вправа допоможе у майбутньому краще написати твір-роздум, який є невід'ємною частиною оцінювання умінь та навичок учнів. Велика увага приділяється словниковій роботі, де учні вивчають нові терміни та поняття. Для всебічного розвитку учнів пропонується розповісти про квіти, які згадуються у творі. П'ятикласники повинні знайти інформацію про ці квіти та, використовуючи світлини, зробити презентацію або фотоколаж.

Закінчується перший розділ низкою запитань, які поєднують у собі факти про твір та його зв'язок з іншими видами мистецтва.

Автор підручника Т. Яценко, як ми можемо побачити, спочатку дає учням твір, а вже потім – біографію автора. Зрештою, і така, і протилежна побудова розділу підручника (коли спочатку дається інформація про автора, а вже потім сам твір) мають право на існування. Проте ми вважаємо, що краще надати коротку біографію про автора, твір якого діти будуть читати, щоб вони зрозуміли коло її інтересів, життєву позицію, психологічні особливості, які мали вплив на написання того чи іншого твору.

Після роботи з твором «Лілея» діти вивчають твір «Тиша морська». За вибором учителя пропонується вивчити напам'ять вірші «Мрії» або «Як дитиною, бувало...».

Поки немає підручників за державним стандартом НУШ для 6 класів, тому за основу ми візьмемо підручник «Українська література, 6 клас Коваленко» (2014) [4].

Вивчення творчості Лесі України починається з пригадування вже вивченого та порівняння відповідей одного учня з відповідями інших, що дозволяє розвивати групову роботу. Потім іде біографія та світлини уривків листів, що допомагають більше зрозуміти життєвий шлях письменниці. Після цього пропонуються питання за біографією. Надалі ми бачимо поезії. Автор підручника використовує різноманітні методи і прийоми.

Але, порівнюючи підручник НУШ (2020 р.) з підручником 2014 року видання, вважаємо, що за новою українською програмою дітям пропонується більше завдань різних типів та різних рівнів складності.

Також більше уваги приділяється мультимедійним завданням. Це дозволяє не тільки збільшити зацікавлення предметом, особистістю Лесі Українки та її творчістю, а ще й покращить їхні технічні навички.

Отже, вивченню творчості Лесі Українки надається велике значення. У 5-му класі вже діє програма НУШ. На нашу думку, найцікавіше та найпродуктивніше вивчати творчість Лесі Українки за нею. Крім того, зміни відбулися не тільки в методах викладання, а ще й в кількості годин. Програма нової української школи дозволяє розвивати більше компетентностей, зокрема, вивчати творчість письменників у мультимедійному форматі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Найвідоміші жінки давньої та сучасної України.
<https://web.archive.org/web/20170903093603/http://www.uaua.world/1531/>
(дата звернення: 10.03.2023).

2. Модельна навчальна програма «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Качак Т. Б.,

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А.). <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83087/> (дата звернення: 10.03.2023)

3. «Українська література. 5 клас. Яценко». https://pidruchnyk.com.ua/1678-5_ukrlit_yacenko.html (дата звернення: 10.03.2023)

4. «Українська література, 6 клас» Коваленко (2014). https://pidruchnyk.com.ua/6klas/ukr_literatura6/ (дата звернення: 10.03.2023)

Тендітна Н. М.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА

Давно доведено, що ігрові ситуації на уроках сприяють кращому запам'ятовуванню та сприйняттю інформації. Сучасний учитель має можливість отримати достатню кількість різноманітних вправ на сторінках освітніх сайтів. Водночас, при вивченні літератури рідного краю вчителі мають самостійно добирати відповідні вправи, враховуючи специфіку творчості представників конкретних регіонів.

Пропонуємо варіанти ігрового матеріалу під час вивчення творчості поета-земляка М. Петренка.

Гра «Знайди запахи у творах М. Петренка»

Наприклад: квіти пахучі...

Гра «Співвіднеси емоцію з віршем»

Співвіднеси емоцію з віршем

Заллється сльозою

До сліз нехотя і доведе

І тьохка серце у мене

В душі моїй так зразу сумтно

З іншими жартує — Жалю завдає.

Тяжке горе

Слов'янськ

Без радощів

Взяв би я бандуру...

Вечір

Серце підорве жуброю

З жалю завмирає

В'янув, плакав нишком, вздихав

Забилось серденько в грудях

Гра «З'єднай цитату» з твору М. Петренка «Небо»

З'єднай цитату

Шукать собі долі

Я б землю покинув

Од світу втонув!

Здаюся не любий

Коли б мені крилля

І в хмарах навіки

Чужий я у долі

Далекеє небо —

Привіту не знаю

І думка далеко

Бо долі ще змалу

Високо літа

На горе привіту

Орлячі ті крилля

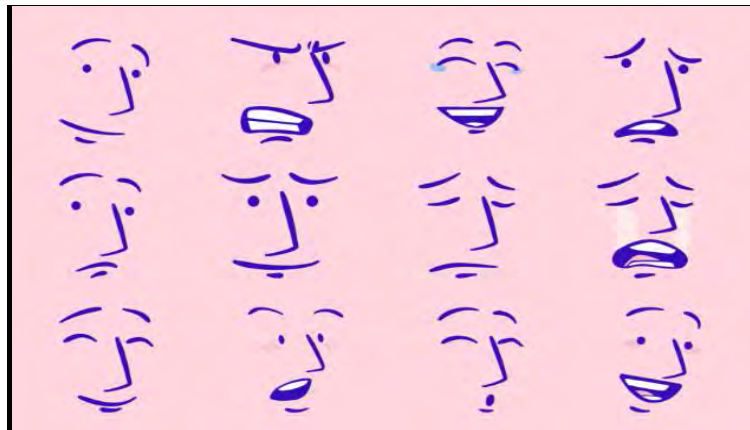
Чужий у людей

Моя сторона

Кохаюся лихом

І в небо злітав!

Гра «Емоції до твору»

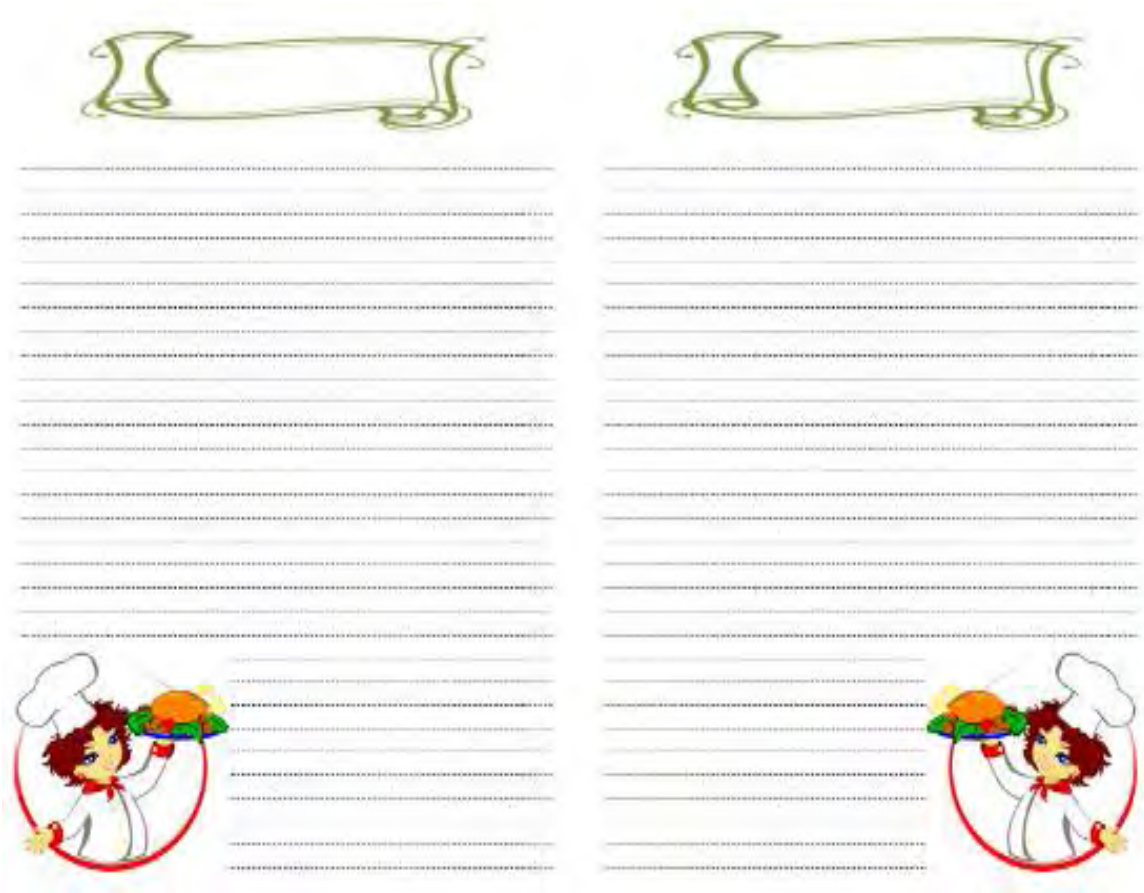
Спробуйте виразом обличчя показати сутність емоцій із творів М. Петренка «Скучно мені, сумно мені»; «Іду, горюючи, іду»; «Там очі висушу мої»; «І так би плакав, так тужив»; «Поплакати дуже-дуже гірко»; «У мене серденько болить, а сльози нижуться на віі!».

Створіть комікси за творами М. Петренка

(виконала Поліна Тендітна, учениця 11 класу Лиманської ЗОШ I – III ст. № 3)

Користуючись поданим шаблоном, запишіть рецепти страв, які могли бути наявними в раціоні М. Петренка, а потім оформіть їх у кук-бук (книгу для запису кулінарних рецептів).

The image shows a template for a recipe book. It consists of two columns. Each column has a decorative header, followed by several horizontal lines for writing, and a small illustration of a chef holding a tray of food at the bottom.

Намалюйте уявний портрет коханої дівчини поета

(виконала Поліна Тендітна, учениця 11 класу Лиманської ЗОШ І – III ст. № 3)

Намалюйте представників тваринного світу у творах М. Петренка

(виконала Поліна Тендітна, учениця 11 класу Лиманської ЗОШ І – ІІІ ст. № 3)

Гра «Машина часу»

Уяви М. Петренка нашим сучасником. За допомогою поданих малюнків опиши одну з пригод, які б могли відбутися з поетом, якби він потрапив до нашого часу.

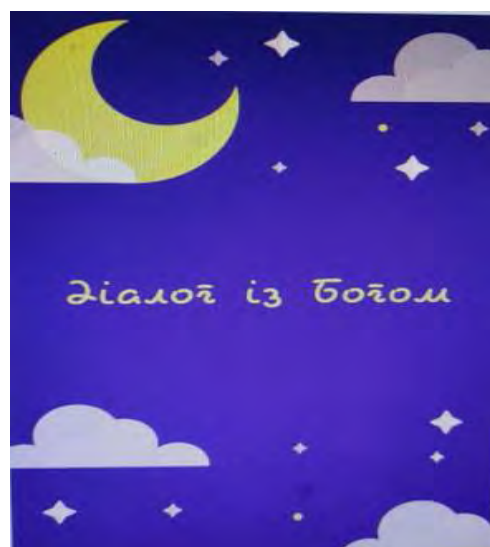

Напиши на лініях десять слів, які найбільше характеризують героя. На мольберті намалюйте один із символів твору.

(виконала Поліна Тендітна, учениця 11 класу Лиманської ЗОШ I – III ст. № 3)

Пофантазуйте і напишіть передісторію героя з вірша «Небо».

Звичайно, що поданим матеріалом не обмежується спектр завдань до вивчення творчості М. Петренка. Сучасний креативний вчитель завжди має в арсеналі чимало цікавинок.

**ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО:
ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ**

Бабенко О. А.

**ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНДРІВНОГО ЖИТТЯ
ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ХАРКІВЩИНІ**

З-поміж видатних особистостей XVIII ст. виокремлюється постать Г. С. Сковороди, який увійшов в історію України як видатний просвітитель, педагог, мандрівний філософ, поет, байкар, музикант, співак, поліглот, людина універсальних знань і здібностей, автор першого підручника з етики, творець унікальної філософії серця (кордоцентризму), патріот, який присвятив своє життя пошукам істини. У різні часи його називали «українським Сократом», «українським Горацієм», «мандрівною академією», «патріархом Правди», «учителем Вічності», «Патріархом Любомудрості», «Людиною серця», «філософом духу», «Великим Старцем», «досконалою Божою людиною», «ноосферним генієм духу й думки», однією з найосвіченіших постатей того часу.

Саме сьогодні, коли виповнилося 300 років від дня народження видатного мислителя, як ніколи важливо долучитися до вивчення його безсмертної спадщини й створити вичерпний літопис перебування Сковороди на Харківщині – нашій рідній землі – колись *Слобідсько-Українській губернії*, яка в XIX столітті дістала назву *Харківської*, до складу якої входив і Слов'янськ.

Обравши долю мандрівного філософа, «...із саквою за плечима та флейтою в руці пройшов він шляхами й роздоріжжями рідного краю, а думкою вимірював простори всесвіту...» [3, с. 3-4]. З прожитих 72 років він віддав філософській роботі лише останні 25 років свого життя. Тільки в 70-80-х роках XVIII ст. він почав створювати філософські діалоги,

трактати, притчі і, мандруючи Україною, став проповідувати своє філософське вчення. А попередні роки були лише підготовкою до цієї подорожі в образі «старця» – мандрівного філософа-наставника.

Узагальнення історико-краєзнавчих досліджень Д. Багалія, К. Балабухи, А. Гавриленка, П. Гомона, Г.Данилевського, Д. Дудки, М. Ковалинського, П. Кононенка, А. Ніженець, І. Овчаренка, І. Пільгука, П. Попова, Н. Путиловської, П. Сапухіна, І. Семенова, М. Сумцова, В. Терещенка, Л. Ушкалова та інших про перебування Григорія Сковороди на Харківщині уможливило цілісне сприйняття розрізнених до сьогодні відомостей (спогадів, переказів про мандрівне життя мислителя Харківщиною); встановити основні місця перебування під час мандрівних подорожей Г.С.Сковороди на території Харківської губернії XVIII ст. (*м. Харків, Святогірський монастир, с. Бабаї, с. Гусинка, с. Великий Бурлук, с. Пан-Іванівка (нині Сковородинівка)*); упорядкувати інформацію про твори, написані в період цих мандрівок.

Актуальним у розрізі краєзнавчих досліджень «малої Батьківщини» – Слов'янщини – є розвідки А. Ніженець [1], І. Овчаренка [2], В. Терещенка [4] про перебування Г.С.Сковороди у Святих горах, куди відбулися перші мандрівні подорожі мислителя орієнтовно 1765-1766 рр. Тут відбулося кілька зустрічей філософа з його товаришем *Григорієм Кордетом* – талановитим педагогом, блискучим оратором, котрий був настоятелем Святогірського монастиря з 1765 року. Відтоді мислитель навідувався у Святі Гори часто.

Як зауважує В. Терещенко, мандрівний філософ, користуючись гостинністю і особистою дружбою з настоятелем, мав можливість читати в бібліотеці монастиря рукописи Синодіка за 1710 рік, Євангеліє XVII століття та інші рідкісні твори. Монастирська пасіка, що розташовувалася західніше від придінцівського лісу, була основним робочим місцем або спостережним пунктом для Григорія Савича. Вільний

від служби час Лаврентій Кордет і Григорій Сковорода проводили в бесідах, прогулюючись монастирським садом, липовою алеєю чи дубовим гаєм.

У 1785 році під час відвідин Л. Кордета у Святих Горах, як пише у своїй розвідці В. Терещенко, Г. Сковорода зустрівся з Г. Потьомкіним. Останній передав Григорію Савичу листа-запрошення від імператриці Катерини II на переїзд до царського двору. Після тривалих розмов із Потьомкіним Г.Сковорода подякував за запрошення і передав імператриці листа-відповідь, де написав: «Мне жизнь в народе и с народом слаще жизни при дворе» [4, с. 13].

Безумовно, зазначимо, що достовірність окремих фактів, викладених краєзнавцями, перевірити на сьогодні неможливо, але незаперечним є факт перебування Г. С. Сковорода в зазначених вище населених пунктах, що підтверджено записами його учня й біографа М. Ковалинського, листами й дописами до творів.

Переконані, що на сьогодні важко переоцінити той виховний і націєутворювальний вплив, який здійснюють подібні краєзнавчі розвідки на молоде покоління української держави. Краєзнавча діяльність у час великого виклику для всього українського народу має величезне значення для формування в молоді образу малої батьківщини, що, безперечно, сприяє вихованню громадянина-патріота нашої держави.

Проте це дослідження висвітлило глибокі проблеми, що стосуються збереження й відновлення історичних пам'яток, пов'язаних з іменем Г. Сковорода на Харківщині:

1. Через недбалість і неповагу суспільства до історичних пам'яток руйнуються дві садиби, де перебував Григорій Сковорода: будинок П. Щербиніна у селищі Бабаї й будинок Якова Донець-Захаржевського в селі Великий Бурлук, який узагалі не має власника...

2. На сьогодні відсутня меморіальна дошка про перебування філософа у Святогірській Свято-Успенській лаврі; нам відомо, що група ентузіастів на чолі з М. Шакіним працювала над її розробкою, але планам завадила війна.

3. Унаслідок російської агресії зруйновано Національний музей Григорія Сковороди у Золочівському районі Харківської області, що потребує нині термінових заходів із консервації будівлі й збереження експонатів.

Це зумовлює проведення подальшої краєзнавчої роботи в напрямку збереження й популяризації місць, пов'язаних із життєвим і творчим шляхом видатного мислителя Г.С.Сковороди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніженець А. М. Г. С. Сковорода. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000017261>.

2. Овчаренко І. М. Літературне Придінців'я: письменники в нашому краї. Донецьк: РВП «Лебідь», 1994. 123 с [не перевидавалася].

3. Пільгук І. Григорій Сковорода (художній життєпис). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printizip.php?tid=4601>.

4. Терещенко В. Т. Золото у кожного в душі. Донецьк: Східний видавничий дім, 2010. 296 с.

Охтир'яко А. В.

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО ДОНЕЧЧИНИ

Любов до рідної землі, патріотизм ґрунтуються на вивченні історії, культури та літературної спадщини свого народу. Важливою частиною гуманітарної освіти сучасних учнів є літературне краєзнавство. В Українській літературній енциклопедії це поняття описується як «один із видів краєзнавства й особлива галузь літературознавства, що займається

вивченням літературного процесу в певному регіоні, місцевості». Проблеми літературного краєзнавства вивчали Н. Волошина, В. Неділько, Б. Степанишин, О. Лисенко та ін. Впровадження в освітній процес літературного краєзнавства є актуальною проблемою.

Наша Донеччина – це регіон із заводами, териконами, шахтами, сіллю, вугіллям. Складна і цікава історія нашого краю. За стародавніх часів його називали Диким полем. Саме тут, на широких степах, від Азовського моря до Сіверського Дінця, від Самари до Дону, багато віків спалахували битви наших предків із завойовниками. Саме тут відбувались події, описані у «Слові о полку Ігоревім». А вже у XIV–XVIII століттях наш край згадується у думах, переказах, піснях і легендах.

Літературне життя на Донбасі почало розвиватись у другій половині XIX сторіччя. Першим поетом, який народився і деякий час мешкав і працював на Донбасі, був Михайло Петренко, автор слів відомої пісні «Дивлюсь я на небо». У донецьких степах почали свій літературний шлях відомий грецький поет Л. Хонагбей, письменник і педагог В. Коховський, поети М. Чернявський та В. Сосюра. Наприкінці XX століття у Бахмуті розпочинається друкарська діяльність. У 1898 році виходить поетична збірка М. Чернявського «Донецькі сонети». Є припущення, що це перша художня книга, надрукована в Донбасі.

На початку XX століття у літературі нашого краю з'являються пролетарські поети. До Бахмуту приїздить Микола Хвильовий, який працює кочегаром на заводі, вантажником на коксових печах. Він згадує про Донбас у своїй збірці новел «Сині етюди». Події революції 1917-1921 років вплинули на літературне життя Донбасу, адже письменники були свідками та учасниками цих подій. Так, наприклад, Володимир Сосюра служив у війську Симона Петлюри, потім став червоноармійцем і вступив у більшовицьку партію. А у 1920 році була надрукована його поетична збірка «Червона зима», з якою Володимир Сосюра увійшов у літературу.

У 20-ті роки ХХ ст. в Бахмуті активізується літературне життя. Починає працювати видавництво «Донбас», виходить перший номер журналу «Забой». У журналі друкувались здебільшого твори російських письменників. Але журнал ставив перед собою завдання – плекати свої письменницькі кадри, і, невдовзі, на його сторінках заблищали імена В.Сосюри, П.Байдебури, Б.Горбатова, П.Чебаліна. Серед письменників Донбасу зростає тенденція до написання творів українською мовою. Навіть російськомовні письменники почали творити українською. Протягом десяти років журнал «Забой» друкувався українською мовою. На той час (1920-1933 роки) у Донбасі працювали Б.Горбатов, П.Безпощадний, О.Авдеєнко, Л.Жаріков, В.Торін, П.Чебалін. У цей період з'являються грецькі письменники: Г.Костоправ, А.Шапурма, Л.Кір'яков, А.Дімітріу.

Наприкінці 1932 року обласним центром Донецької області стає місто Сталіно (Донецьк). Сюди переїхала редакція журналу «Забой», який пізніше отримав назву «Літературний Донбас». Розпочалось активне впровадження російської мови. У 1934 році організовується Донецьке відділення Спілки письменників України, а журнал «Літературний Донбас» почав виходити російською мовою. У 1934-1937 роках було репресовано багато талановитих письменників Донеччини.

На початку 1941 року Донецьке відділення Спілки письменників України налічувало сім членів та два кандидати. Майже всі вони загинули на фронтах Другої світової війни. Багато літераторів працювали фронтovими кореспондентами, серед яких і Борис Горбатов, який у 1943 році надіслав до газети «Правда» перші статті зі звільнених міст – Маріуполя та Донецька. У 1944 році на Донеччину приїхали письменник Павло Байдебура та критик Андрій Клочья. У 50-60-их роках тут працювали: П. Байдебура, М. Лісовська, Г. Кривда, М. Берілов, К. Тесленко, Г. Бойко. У цей період українська література розвивалася під знаком шістдесятників: Василя Стуса, Олекси Тихого, Івана Дзюби та інших. На початку 60-их років почалось відродження румейської

літератури греків Надазов'я. А.Шапурма і Л.Кір'яков продовжували справу свого вчителя Г. Костоправа. У 70-их роках на Донеччині з'являються молоді письменники – А. Кравченко, О. Лаврентьєва, В. Логачов, П. Бессонов, Б. Ластовенко.

Після проголошення незалежності України літературний процес Донеччини набув нового змісту. Так, у журналі «Донбас» письменники розкривають теми патріотизму, відданості українській землі, Україні. Відбувається у 1990-2000 роках оновлення творчості Г. Кривди, І. Білого, С. Жуковського, П. Бондарчука. А окремі письменники, наприклад, А. Кравченко, В. Руденко, І. Костиря починають писати українською мовою.

З початку 90-их років активізується письменництво приазовських греків. Грецькі періодичні видання «Логос», «Хронос», «Елліни України» мали літературну рубрику, яка знайомила з творчістю грецьких поетів і прозаїків.

На Донеччині виходять друком нові літературні альманахи «Євшан-зілля», «Дике поле», «Скіф», «Лад». Письменники Донеччини беруть участь у діяльності мовно-культурних осередків. Посилюється увага до літературного життя Донбасу і в шкільній літературній освіті. До навчальних шкільних програм вводяться уроки літератури рідного краю, а у вишах Донеччини створюються кафедри української літератури, української філології та української культурології.

Сьогодні, коли продовжується страшна загарбницька війна, письменники продовжують працювати. Серед них і ті, хто пише про події на Донбасі, а також – літератори Донеччини, які пишуть про сучасні події рідного краю. Отже, тема війни на Донбасі відображена у багатьох творах українських письменників. А пережитий досвід бойових дій на сході України стає творчим поштовхом для учасників цих подій. Наприклад, у романі Артема Чеха «Хто ти такий?» розповідається про долю Тимофія, який виховувався в тіні досвіду чужої війни. «Фуга 119» Ігоря

Михайлишина – книга про ворожий полон, куди потрапили добровольці батальйону «Донбас» після Іловайська. «Congo – Донбас. Гвинтокрилі флешбеки» Василя Муліка – це книга про українських вертольотчиків під час війни на сході України та в миротворчій місії в Конго. «Шахта. Ранкове зведення» – документальний роман Валерія Пузіка, події якого відбуваються влітку 2015 року. Розповідається про бійців Добровольчого українського корпусу, який виїхав на передову в район шахти «Бутівка». «Життя після 16:30» – збірка нотатків Олександра Терещенка – внутрішній монолог сильної, мужньої і мудрої людини. Ці та багато інших літературних творів розповідають про війну, яка зараз нищить нашу Україну. Історії з передової, особисті історії: такі різні, але такі, що торкаються глибинних струн душі, це те, що потрібно сьогодні вивчати, те, про що треба говорити з молоддю, бо лише тим, хто захищає наш спокій там, на нулях, відома справжня ціна цього спокою. Вони пишуть історію незалежної України власним життям і здоров'ям, тривогами, сльозами, хвилюванням своїх рідних та близьких людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безуглий М. Овіяний подихом степів. *Вітчизна*, 1984. №7. С.202-205.
2. Волошко Е. Литературный пласт. Донбасс: писатель и время: Лит.-крит. очерки / Сост. И вступ. Статья Е.М. Волошко. Донецк : Донбас, 1979. С.3-65.
3. З порога смерті: Письменники України – жертви сталінських репресій. Київ : Рад. письменник, 1991.
4. Єненко Ю. Промінь добра (Про Б. Грінченка). Луганськ, 1994.
5. Історія української літератури у VIII ст. К.: Наукова думка, тт. VI (1970); VII (1971); VIII(1971).
6. Лазоренко А. «Донбас» – рік за роком. *Донбас*, 1993. №8. С.118-124.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Колган О. В., Колган Т. В., Ревуцький Д. А.

ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ МЕТОД У ЗВО

Освіта ХХІ століття надає великі можливості для застосування різних прийомів і методів навчання, зокрема під час освітньої діяльності на філологічному факультеті ЗВО, що позитивно впливає на результати навчання та на сформованість як загальних, так і спеціальних компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Поза сумнівом, події після 24 лютого 2022 року вплинули не лише на соціально-економічний та політичний розвиток країни, а й на ступінь мотивації здобувачів до вивчення як державної, так і польської мови. Ураховуючи те, що польську мову у ЗВО України викладають як іноземну, це змушує молодь з острахом ставитись до засвоєння навчального матеріалу в процесі вивчення мови іншої країни. Велику роль у попередженні такої проблеми в здобувачів відіграє викладач, який має знання як з української, так і польської мов, типології, старослов'янської мови та історичної граматики цих мов тощо, може подати матеріал, послуговуючись знаннями з обох мов, удаючись до їх порівняння чи акцентуючи увагу на відмінностях мовних процесів.

На цей час у методиці викладання польської мови як іноземної зосереджено велику увагу на навчанні українців, ураховуючи подібність двох слов'янських мов. Наприклад, існують онлайн-школи для українців віком від 6 до 18 років, зокрема «Language Supp.ua» [2], де організаторами вже розроблено лекції, методичні рекомендації для навчання польської мови саме українських учнів.

В Україні є велика кількість науково-методичної літератури, автори яких подають навчальний матеріал, спираючись на базову (українську) освіту, лінгвістичну компетентність учнів та студентів. Так, Віта Мاستиляк у праці «Польська мова. Таблиці та схеми. Початковий і середній рівні» подає навчальний матеріал, орієнтуючись на аналогії з українською мовою. Наприклад, «Носові *a, ę* пишуть у тих словах, українські відповідники яких містять літери *у, ю, я*: *kąt* - *кут*, *dąb* - *дуб*, *czytają* - *читаютъ*, *śpią* - *сплятъ*» [1, с.6]. Відповідно, інтегроване заняття з польської та української мов може бути проведено під час вивчення зокрема орфографії польської мови. Або: авторка слушно зауважує, що «*Ó* пишуть тоді, коли в українській мові [о, і, е]: *ósemka, ówczesny, królik, król, róža*» [1, с.8]. Отже, інтегроване заняття можна провести під час вивчення теми з правопису/чергування голосних української мови.

Досвід навчання здобувачів вищої освіти польській мові в Донбаському державному педагогічному університеті переконує, що інтегровані заняття є продуктивним методом, який підвищує загальний рівень знань молоді. Такі види занять можуть бути з усіх розділів сучасного мовознавства й тем. Наприклад, під час вивчення інтонації, можна наповнити заняття вправами, які міститимуть пошук слів, що мають однаковий наголос в обох мовах. Чи в процесі вивчення лексики розробити вправи з уживанням міжмовних омонімів, пошуком синонімічних пар у польській та українській мовах. Під час вивчення іноземної (польської) мови окрему увагу варто приділити завданням, які дозволять засвоїти навчальний матеріал щодо запозичень з польської/української мови.

Безперечно, таке навчання, яке спрямовано на формування в студентів лінгвістичної, іншомовної комунікативної компетентності через інтегровані заняття чи їх елементи на заняттях з польської чи української мови, вимагають від філолога творчого підходу до методики викладання цих навчальних дисциплін, але така форма пошукової діяльності має

велику мотивацію для здобувачів, котрі охоче самі починають створювати «лайфаки» для українців, які вивчають польську мову, аби полегшити одноліткам процес засвоєння нового матеріалу на основі подібності з рідною мовою. Відповідно, студенти займаються самоосвітою, увесь час підвищуючи свій рівень знань з обох мов.

Отже, інтегроване навчання в процесі вивчення української та польської мови має велике практичне значення й потребує детального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Польська мова. Таблиці та схеми. Початковий і середній рівні)/ В. Мастиляк. Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. – 64 с.
2. <https://www.languagesupp.org/>

ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ

Швидкий С. М., Швидка Н. В.

АСТРОНОМІЧНІ ОБ'ЄКТИ У СВИТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕННЯХ СЛОБОЖАН

За віруваннями українців, і слобожан зокрема, Всесвіт побудовано з трьох частин: неба, землі й підземного світу. Народній астрономії притаманні уявлення про верхній, небесний світ.

Особливо шанували мешканці Слобідської України Місяць. Відповідно до його фаз у календарному місяці виокремлювали чотири періоди: *молодик (настаттє), перша чверть (подповня), повня, старії дні*: «*Настаттє, а тоді вже перша чверть, тоді повня – повний місяць. А уже після повні місяць так якби старіє днє. До то молодії дні, десь там перша чверть, десь там десять днів, а тоді вже старіє дні в кінці місяця. Тьма – то воно там сутки буває*» (Мороз Г. А., 1930 р. н., с. Бурбулатове, Харківська обл.). Період повної відсутності Місяця називали *зорник, тьма, міжа*. Цей час, як зазначають слобожани, впливає на долю новонародженої дитини, зокрема на її безплідність. «*Ото той зорник, то такий вредний, шо як попадеши на той зорник, то вже воно не вдасться. Детей не буде. Це то вже переконане. Хто родився в цей день, є такі у нас люде у селі. Саме тії матері кажуть, шо родилася на той зорник. То прожила вік і нема дітей*» (Пономаренко М. І., 1920 р. н., с. Пасічне, Донецька обл.). Спостерігали слобожани і за впливом Місяця на господарське життя. «*Капусти не можна квасити на тьму*» (Парахотіна Д. А., 1926р. н., с. Новопавлівка, Харківська обл.); «*В колєндар подивись, сьогодні нема місяця, зілля порубай – пропаде*» (Валуєва Є. П., 1926 р. н.,

с. Званівка, Донецька обл.). *«На зорник не можна чіпати дерева, бо дерево посохне»* (Корнієнко Ф. У., 1922 р. н., с. Прелесне, Донецька обл.).

Слобожани вважали, що Місяць володіє дивною силою. Супутник Землі, з наукової точки зору, у період народження спричиняє коливання рівня води у водоймах, впливає на тиск повітря на земну поверхню тощо. Тому, за народними прикметами, Місяць має певний вплив як на явища погоди, так і на людський організм. Тож поява молодика і його перше споглядання супроводжувалося християнськими молитвами, магічними проханнями-замовляннями. Загальноукраїнське поширення мають звернення до молодика для замовляння зубного болю: *«Молодик як бичок, тобі на сповні, а мені – на здоров'я»* [2, с. 405]; *«Місяць-місячок, в тебе золотий рогачок. Іванові зуби не болять. Іди Іванові зуби одмовлять. Од білої кості до красної крові, щоб жив. І знов починаю «Отче наш» молитися»* (Долгорука А. В., 1934 р. н., с. Кленівка, Донецька обл.). Імовірно, постійне оновлення Місяця спонукало жителів краю, особливо молодь, до замовляння молодості, краси. *«Місяцю, місяцю, тобі старіти, а мені молодіти, тобі на старість, мені на радість, тобі гострі рожки, а мені бистрі ручки»* (Панова З. О., 1947 р. н., с. Полтавка, Донецька обл.).

Кожна з фаз Місяця по-особливому впливає на людський організм, на стан природи, тому за фазами пильно спостерігали, аби орієнтуватися в ефективному господарюванні. *«Хату білити більше на старих днях місяця. Колодязя виливають, хату білять. Як хоч щоб тверда [капуста] була, така щоб не вгризти, то на старих днях криши, а як хочеш, щоб сохранилася добре і мнягка була варити, то як ото міжа і од теї пише в колєндарі новий місяць, то третього дня криши, то буде сохранитися добре і варити. Я на старих днях не кришила, бо я її не вгризу»* (Кужіль Т. А., 1924 р. н., с. Гусарівка, Харківська обл.). Вплив фази Місяця на поведінку людей пояснювали так: *«Як хто з ким свариться, то*

кажуть, наче повня. Або, о, настаттє, то вже свараться» (Мороз Г. А., 1930 р. н., с. Бурлатове, Харківська обл.).

Давніми віруваннями є уявлення жителів Слобожанщини про плями на Місяці. Зафіксовані матеріали ілюструють, що там *«брат брата заколов вилами»*, *«два брати, один одного коле»*. Іноді під впливом християнства згадують біблійні сюжети про Каїна та Авеля: *«То все так люди колись казали, то ознака як Каїн Авеля вбиває»* (Пономаренко М. І., 1920 р. н., с. Пасічне, Донецька обл.).

Сонце, яке українці так само шанували, посіло особливе місце у відповідних світоглядних уявленнях. Значного поширення в слобожан набули такі метафори: *сонце грає* або *сонце купається*. Інформанти зазначають, що самі були свідками цього явища в день Благовіщення, Великодня, Юрія, Петра, на Івана Купала. *«Сонце грає разными кольорами. На місці не стоїть, а тако іде колесом. Це на Паску грає сонце»* (Руденко Л. І., 1929 р. н., с. Кіровськ, Донецька обл.). Саме за сонцем визначали сторони світу. *«Сходить сонце, то схід, південь он напротів, а туди захід. То це то ясно. А там вже північ. Тоді определяли так»* (Долгорука А. В., 1934 р. н., с. Кленівка, Донецька обл.).

Зафіксовані назви сузір'їв оприявлюють життєві реалії слобожан, що мають вияв в одночасному існуванні як народних, так і наукових їх назв: *Косарі/Косаре, Віз/Виз, Возик, Курочка, Ведмедиця, Богородіца, Полоса*. Такі номінації є спільнослов'янськими за походженням і стосуються переважно землеробства. У слов'янській народній астрономії сузір'я номінували за різноманітними знаряддями праці, предметами, вони мали антропонімне походження чи мотивовані назвами свійських птахів або тварин [1, с.119]. Слобожанани вважають, що кожна людина має на небі власну зірку. *«Скільки на небі зірочок, стільки на земля людей»* (Корнієнко Ф. У., 1922 р. н., с. Прелесне, Донецька обл.). Таке вірування засвідчує в народних уявленнях неабияку роль небесних світил у зв'язку

земного й потойбічного життя, адже смерть людини супроводжується падінням зірки. *«Людина вмирає, то і зоря та впадає»* (Корнієнко Ф. У., 1922 р. н., с. Прелесне, Донецька обл.).

В лікувальних замовляннях особливого статусу надавали зорі. Звертаючись до неї, найчастіше просили забрати безсоння й дати сон: *«Заря зарніца, красная дівиця: заря раня, заря пізня, возьми мої крикливиці і мої сонливиці, понеси у чисте поле, у темні ліса. Там вам не гуляти і розкошувати, новорожденому, хрищеному і молитвянному младенцю (ім'я) спати»* [2, с. 176]; *«Зоря-зоряниця, красна дівиця, зніми з раби Божої (ім'я) горлицю, понеси її в ліс на осину, на саму вершину, хай її вітром вб'є. Амінь»* (Волкова Л. Т., 1932 р. н., м. Бахмут, Донецька обл.). А також замовляли від крикливиць у дітей: *«Заря – заряніца, красная дівиця, утренняя Ірина, Дар'я полуденна, прідіте, беріте денной крік і полудьонний полукрік, отнесіте єго в тьомниє леса, в далекіє края, за сінеє море, за жолтиє пєскі. Во ім'я Отца і Сина. Амінь»* (Тукач Г. Т., 1934 р. н., м. Костянтинівка, Донецька обл.).

Отже, народні астрономічні знання населення Слобожанщини поєднують емпіричні знання з віруваннями й уявленнями про Сонце, Місяць і зорі. Польові матеріали вможливили виокремлення раціональних способів визначення часу, сторін світу тощо. Для забезпечення добробуту людей було вироблено систему спостережень за астрономічними об'єктами, зокрема за Місяцем, взаємозв'язками між його фазами та сприятливим господарюванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жарков С. Народні та наукові приміти про погоду. Харків, 1929. 96 с.
2. Швидкий С. М. Етнокультурна спадщина населення Слобідської України XIX – XXI ст. у системі сучасних знань та світоглядних уявлень [монографія]. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. 409 с.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ ОБРАЗУ ЦИГАНА (РОМА) В ФОЛЬКЛОРНІЙ ПРОЗІ УКРАЇНЦІВ

Вагомою складовою духовної народної культури українців є фольклор, який постає джерелом розуміння навколишнього світу та взаємин між етносами. Науковці зазначають, що своєрідністю фольклору «є те, що в ньому відбувається не лише усвідомлення тотожності з певною етнічною чи релігійною спільнотою, але й формування глибинного емоційного зв'язку з нею у вигляді почуттів гордості, образи, жалю, задоволення від належності до певного простору національної культури та віри» [1, с. 14]. В усній народній словесності сформувалися сталі уявлення про представників інших етносів, які сучасникові деколи важко зрозуміти. Народні сприйняття іновірців базуються на двох чинниках: уявленні про іногородця як чужого та досвіді реального спілкування з ними в повсякденні.

В українському фольклорі тема міжетнічних стосунків наявна в різних жанрах. Опрацювавши тексти різних фольклорних жанрів, зауважимо, що на рецепцію іноетнічних образів впливає природа жанру. Так, прислів'я як жанр, що відзначається лаконічністю, дуже часто репрезентує категоричність народних оцінок і суджень щодо морально-етичних рис представників інших етнокультурних спільнот. Проте казка виявляє обережність і толерантність у трактуванні образів чужинців. Іноетнічні образи в українському фольклорі розглядаються в площині «свій-чужий», що позначилося на переважно негативному трактуванні образу «чужого», який уявлявся ворожим, небезпечним, дивним, нерозумним, пов'язаним з потойбічним світом, нечистою силою тощо. Чужинцями в українському фольклорі є москалі, євреї, цигани, поляки та ін. Образ цигана займає значне місце в нашому фольклорі. Про ромів (етнонім) йдеться в легендах, казках, оповіданнях. Так, у легендах,

записаних В. Гнатюком, пояснюється походження («Звідки взяли ся цигани», «Перший Циган Г») та характерологічні риси циганського етносу («Христос і Циган Б», «Чому Цигани не мають пристанища»). За легендою «Звідки взяли ся цигани» Єгиптом правив циганський цар Фараон, який, коли Мойсей виводив євреїв з Єгипту, переслідував їх. Коли Мойсей з ізраїльтянами переходив через море, то у воді утворилася дорога «І почали льуде йти за Мойсейом так, йак дорогоу у воды» [2, с. 34]. Коли Фараон з циганським військом наздогнав Мойсея та його людей, «море стинуло сьа топило і сьа затопло усьо» » [2, с. 34]. Залишилася одна крива дівчина – циганка, яка не могла йти швидко. Далі йдеться про те, що чорт запропонував дівчині шлюб, від якого й народились цигани. Згідно з легендою цигани перехопили від праотця (чорта) й вдачу «дурнувату». Темну шкіру цигани успадкували також від чорта.

Стереотип неприкаяності ромів у світі, їх кочовий спосіб життя репрезентує легенда «Чому Цигани не мають пристанища». У легенді оповідається, що коли жиди засудили Христа, то наказали ромам зробити три цвяхи. Цигани зробили чотири. Христос тоді сказав цигану, що як зайвий цвях не має «пристановишча», так само і циган не буде його мати до «скіньчиньї сьвіта».

У легенді «Перший Циган» йдеться про чудесне перетворення царської доньки з некрасивої та старої на красиву й молоду. За те цар насипав Христу багато золота і грошей. Серед царських слуг була «одна бестія захланна на гроші». Саме цей слуга зголосився носити золото й Христос приєднав його до своєї спілки при умові, що той не буде крадієм, хоча наперед знав, як буде. Проте «дворак швидко відлучився від них і забрав усі гроші і переховав у інше місце, а сам пішов і собі чуда робити» [2, с.34]. Слуга наважився зцілювати людей, як Христос, проте з цього нічого не вийшло, і слугу засудили до страти. По своєму милосердю Христос врятував його від смерті, але «зробив його циганом». Зазначимо,

що людину задрісну, злодійкувату, нечестиву номіновано етнонімом «циган». Саме ці характерологічні моральні вади переважають у стереотипному образі цигана в галицько-руських народних легендах. Вічні мандрівки ромів, позбавлених батьківщини, спричинили вороже ставлення до цього етносу. У повісті О. Кобилянської «У неділю рано зілля копала» в тексті твору наявна легенда, у якій розповідається, що предки циган не прийняли на відпочинок Марії, що втікала з Божим дитям і Йосипом, через те ромів переслідує прокляття. У цій же повісті письменниця зображує ромку Мавру. Головна героїня Мавра – етнічна чужинка, яку вважали нечестивою за її гріховну поведінку (народження білої дитини від нешлюбного чоловіка). Через це вона усамітнилася й ізолювалася від соціуму. Вона живе в колибі й займається ворожінням. О. Кобилянська зазначає, що її постійно поривало в мандри, хоча в Іванихи Дубихи їй жилося добре. Гриць – втілення аморальності, етнічної інакшості. Чужинці вносять в розмірене сільське життя дисгармонію, від якої потерпають інші.

Дещо інші характерологічні риси цигана розкрито в українських народних казках. Г. Булашев зазначав, що цигана народ вважає незрівнянно нижчим за розумом і хитрістю, аніж «жида», і певен, що його завжди можна обманути й провести, якщо тільки бути з ним обережним, тоді як «жида» й сам чорт не проведе. Так у значній кількості казок Гуцульщини циган наділений розумом і хитрістю («Як циган був адвокатом», «Циган і шибениця»). У казці «Баба, чорт і циган» жінка радить сусідці, яка потрапила у скрутну ситуацію, звернутися до цигана: «То велика біда в тебе. Мусиш піти до цигана. Циган мудрий чоловік, порадить тобі, як маєш робити» [3, с. 129]. У соціально-побутових казках циган виступає в ролі хитруна-трікстера, який перехитрив пана («Про циганське мантило»), попа («Як циган сповідався», «Циган у церкві»). Проте обдурити кмітливого господаря циганові не вдається («Циган і кум», «Циган і лісник», «Циган і пчоли»). Але є й казки, у яких циган

потрапляє в неприємні ситуації через свою перестрашеність («Циган та чоловік»).

Типовим у казках є зображення цигана-крутія, який паразитує на жіночій забобонності. У казці «Про цигана-шахрая та нерозумних жінок» розповідається про двох жінок, яких циган своїми хитрощами спровокував на бійку. Приходить циган до однієї жінки й говорить, що у неї корова збавлена. За хорошу винагороду він обіцяє сказати, хто це зробив. А він каже так: «У дванадцятій годині ночі здійте корову. І беріть того молока в склянку й бийте сметану. І би світло горіло. Будете видіти: та, що збавила вашу корову, уночі о дванадцятій годині прийде до вас додому» [3, с. 289].

Іншій жінці за винагороду циган також пропонує «допомогу». А цій жінці говорить так: «Встаньте о дванадцятій годині й подивіться, де світло в хаті. Там ваше молоко. Та жінка якраз здоїла корову і ваше молоко п'є» [3, с. 289]. Побилися жінки, бо кожна думала, що друга їй корову звабила. Циган збрехав, а жінки йому свою працю віддали.

Отже, і казка, і легенда пропонують свої варіанти характеристики рома. Загальне ставлення до циганського народу більш позитивне, бо бідний українець співчував бідному циганові, висміюючи його по-доброму. Тим більше, що у кожній казці зазначено, що циган був дуже бідний, а значить, що на такі вчинки рома штовхала нужда.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1992. 414 с. .

2. Гнатюк В. Галицько-руські народні легенди: етнографічний збірник. Харків : Фоліо, 2018. 234 с.

3. Українські народні казки: Казки Гуцульщини: Кн. 3. Львів : Світ, 2008. 328 с.

4. Українські народні казки: Казки Гуцульщини: Кн. 1. Львів : Світ, 2003. 384 с.

СУЧАСНА МУЗИКА – ДУША УКРАЇНЦІВ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Кочукова Н. І.

Звернення до національної спадщини завжди було на часі, а сьогодні набуває неабиякої актуальності, що пов'язане із ідентифікацією та самоідентифікацією українців. В умовах гібридної російсько-української війни від 2014 р., коли російська федерація окупувала частину Донецької та Луганської областей, акцентуючи на їх особності, вимагаючи надати відповідного статусу, тиснула на Україну та міжнародну спільноту, підписуючи Мінські угоди, а потім віроломно вторглась в Україну у 2022 р., продемонструвало, що вивчення національної історії, культури і духовності є актуальним. Саме вони презентують українців як націю і Україну як державу із колосальним досвідом.

У цих умовах ми продемонстрували єдність та самобутність, засвідчену у завжди сучасного Тараса Шевченка: «От тому в лихі години ми затяті й вперті, бо для вільної людини рабство гірше смерті!». Поряд із військовими до лав захисників України з новою силою стали й провідники культурного фронту: представники мистецтва, літератури, науковці. Вони взяли за своє перо, ноти, архівні документи задля демонстрації не лише собі, а й усьому світові – хто ми такі і чого ми хочемо! Культура стала складовою державотворчого процесу і завжди відігравала важливу роль у житті українців [2].

Саме із культурницького етапу у ХІХ ст. починається становлення модерної української нації та національного відродження, коли його представники, спираючись на власні етнографічні і фольклорні дослідження, публікували праці, презентуючи українську культуру. Серед відомих представників були М. Цертелєв, М. Максимович та ін. Публікуючи свої твори, автори привертати увагу до України. М. Цертелєв

опублікував першу збірку українських дум у 1819 р. «Опыт собрания старинных малороссийских песен», а у 1827 р. М. Максимович – «Малороссийские песни», які містили у собі думи та історичні пісні (гайдамацькі, чумацькі, обрядові), пісні літературного походження. У 1934 р. виходить друком ще одна збірка – «Украинские народные песни» [3]. Тобто, науковці розкривали самотність і багатство українців.

Схоже відбувається й зараз. Українська фольклористика та етнографія набуває неабиякої популярності і стає сучасним не лише вітчизняним, а й світовим трендом. Прикладом є пісні, які презентують державу на міжнародній арені. Конкурс «Євробачення» став цьому підтвердженням, починаючи від Руслани («Дикі танці»), Джамали («1944»), до гурту «KALUSH» («Стефанія»). У 2021 р. учасником заходу став гурт «GO_A», який виконував пісню «Шум». Це був розпал Covid-19 і обмеження знайшли відображення у його кліпі. Спочатку він знімався у туманному Києві, учасники були у білих костюмах і дотримувалися дистанції, досить стримано танцювали, а потім рухи стають більш енергійними. Інший варіант кліпу представлений пізніше у переддень конкурсу, де змінене місце і час зйомок, що було вимогою змагань. Головна виконавиця їде на машині посеред поліського лісу, контактуючи очима і жестами із природою. Бачимо саркофаг і одразу впізнаємо Чорнобильську АЕС. Пісня виконується у засніженому лісі. Знову танці, розпалене багаття, що є символом життя та енергії, зв'язком з природними силами. У процесі виконання пісні танцівники стають активнішими, перестрибують через вогнище, що нагадує свято Івана Купала. Вогонь, тепло, світло і енергія мають здолати зиму, холод і скутість. Таким чином, закликаючи весну, розтає сніг. «Шум» є веснянкою, яка закликає теплу пору прийти. У пісні спостерігається й анімістичний світогляд давніх слов'ян, які вірили у те, що всі предмети, тварини і рослини мають душу.

«Шум» – звертання до бога лісу. Повторення букви «ш» є своєрідним магічним заклинанням задля того, щоб прокинулась природа [1].

Зазначаємо й про її перевтілення, яке простежується у відновленні і довготривалому «лікуванні» зони відчуження, що обумовлювалося надто політичним і економічним баченням України в складі СРСР і вибухом на Чорнобильській АЕС у 1986 р. Природа неначе демонструє, що їй без людини добре: тут поступово починається відродження природного потенціалу, який за довгі роки ховався і був втрачений.

Отже, сучасна музика є досить колоритною і презентабельною. Її витоки сягають українського фольклору та етнографії, яка завжди є актуальною і самобутньою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Go_A – SHUM – Ukraine – Official Music Video – Eurovision 2021. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=U7-dxzp6Jvs> (дата звернення: 18.03.2023).

2. Правду в «Кобзарі» шукайте! Режим доступу: <https://naurok.com.ua/pravdu-v-kobzari-shukayte-286916.html> (дата звернення: 18.03.2023).

3. Романишин Н.Ю. Український громадсько-політичний рух наприкінці XIX – на початку XX ст. Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/history/material/navmat/tema_6/lekcia.html (дата звернення: 19.03.2023).

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Падалка Р. М., Падалка М. П.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Стратегія розвитку педагогічної освіти покликана соціальним замовленням на особистість нової генерації. Зазначимо найбільш необхідні концепції розвитку педагогічної освіти:

- *Місія вчителя.* Учитель значно впливає на вибір учнями індивідуальної траєкторії морального, інтелектуального, емоційного, соціального розвитку. Система педагогічної освіти покликана відповідати завданням особистісно-професійного становлення вчителя, здатного виховувати підростаюче покоління в контексті вічних цінностей і смислів буття, відповідати запитам сучасного етапу розвитку науки й суспільства, урахувати провідні тенденції в динаміці професійної підготовки педагога, бути спрямованою на перспективи її подальшого вдосконалення.

- *Вимоги до вчителя сучасної школи як чинники модернізації педагогічної освіти.* Готовність учителя до педагогічної підтримки учня, володіння вчителем конфліктологічною культурою, здатність бути інформативно цінними для учнів.

- *Мета й завдання модернізації педагогічної освіти.* На основі залучення до загальнокультурних цінностей, оволодіння системою знань і умінь стимулювати різнобічний особистісний розвиток студентів/учнів, їхню громадянську стійкість, відповідальність, полікультурнісну орієнтацію, здатність у нових соціально-економічних і політичних умовах здійснювати відчутний внесок в удосконалення суспільного життя та самих себе.

- Основні концептуальні підходи модернізації педагогічної освіти. Концептуальні підходи, скеровуючи дослідницьку та практичну діяльність на особистості педагога та учня, уможливають урахувати їх індивідуальні особливості, забезпечити умови для особистісно-професійного становлення вчителя, здатного визначати в співпраці з учнями оптимальну траєкторію їхнього розвитку, сприяти розкриттю природного потенціалу учнів. Реалізація цих підходів забезпечує створення сприятливого психосоціального середовища в професійно-педагогічному освітньому просторі:

✓ забезпечення поширення інформації про кейс-технології, можливості їх застосування та придбання необхідних компетенцій на освітніх сайтах в Інтернет-середовищі;

✓ організація міжвишівського, міжрегіонального, міжнародного співробітництва з розробки кейсів й обміну досвідом реалізації кейс-технологій в освіті,

✓ упровадження форм і методів організації проєктної та дослідницької діяльності майбутнього вчителя,

✓ створення електронного журналу «Я – майбутній педагог», забезпечення доступності до змісту журналу педагогічних працівників різного рівня освіти.

Механізми реалізації Концепції: аналіз, узагальнення та поширення досвіду роботи педагогів, які досягли високих результатів у професійній діяльності та впроваджують у педагогічну практику нові продуктивні ідеї, форми, методи й засоби організації навчально-виховного процесу; проведення щорічних Всеукраїнських науково-практичних конференцій, тематичних круглих столів, форумів з проблем модернізації педагогічної освіти; проведення щорічної олімпіади студентських робіт з питань модернізації педагогічної освіти; видання нового покоління підручників і навчальних посібників з педагогіки, психології освіти, педагогічної психології для студентів і слухачів системи підготовки та підвищення

кваліфікації педагогічних кадрів; розробка та видання інноваційних навчальних посібників, мультимедіакомплектів, які забезпечують впровадження та широке застосування в педагогічній освіті кейс-технологій, інтерактивних методів, інформаційних технологій, методів організації проєктної діяльності.

Пропозиції щодо модернізації педагогічної освіти:

- внесення змін до чинних нормативних та правових актів,
- здійснення комплексної професійної підготовки вчителя, який володіє системою педагогічних компетентностей,
- коригування наявного та створення інноваційного програмного й методичного забезпечення освітнього процесу,
- формування особистісної і професійної готовності до побудови діалогічних відносин, що покликано забезпечити сучасний педагогічний стиль учителя, обумовлений гуманістичною освітньою парадигмою,
- організація виховного процесу майбутнього вчителя на якісно вищому рівні,
- забезпечення функціонування системи педагогічної освіти як цілісного інституту безперервного професійно-особистісного становлення,
- підвищення соціально-економічного статусу вчителя,
- створення системи розвитку мотивації вчителів до підвищення якості педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова О. В., Пуляк О. В., Терещук А. І. Формування м'яких навичок у здобувачів освіти через застосування тренінгових технологій. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. «Серія «Педагогічні науки»*, 18(47), 2021. С. 10–28. URL: <https://cutt.ly/c20Wlulh>
2. Афанасьєв М. В., Полякова Г. А., Романова Н. Ф. та ін. Тренінгове навчання в закладі вищої освіти: навч.-метод. посібник. М. В. Афанасьєва (Ред.). Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2018. 323 с.

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Стійкий розвиток суспільства можливий, якщо всі члени суспільства мають загальну функціональну грамотність, професійні компетенції, соціально-емоційний інтелект. У сучасному світі проблема формування загальної функціональної грамотності стає дуже актуальною насамперед у системі безперервної та професійної освіти.

У сучасному розумінні соціально-емоційний інтелект треба розвивати протягом усього життя, як і підтримувати загальну функціональну грамотність на відповідному рівні. Натомість професійні компетенції можуть змінюватися протягом усього життя, оскільки людині властиво змінювати свої професійні заняття. Тому дуже важливо визначитися з цими поняттями, як це заведено у світовому освітньому просторі. Професійні компетенції жорстко прив'язані до професії, тому є тим загальним, що розвивається безперервно на всіх щаблях навчання: від дошкільника до так званого навчання третинного віку. Отже, особливу увагу слід приділити саме формуванню загальної функціональної грамотності та соціально-емоційному розвитку.

Спочатку поняття «емоційний інтелект» було пов'язане із соціальним інтелектом. Воно з'явилося саме в контексті розробки проблематики соціального інтелекту такими дослідниками: Дж. Гілфорд, Х. Гарднер та Г. Айзенк [2; 3; 4].

Введення поняття «емоційний інтелект» належить американським психологам Пітеру Саловею і Джону Майєру, які описували емоційний інтелект як різновид соціального інтелекту, що зачіпає здатність індивіда відслідковувати свої і чужі емоції і почуття. У книзі «Emotional Intelligence» вони визначають такий феномен як здатність виробити собі

мотивацію і наполегливо прагнути досягнення мети [4, с. 3 – 31]. При цьому не помічати провали, стримувати свої пориви та відкладати отримання задоволення, а також контролювати настрої та не дозволяти стражданню позбавити себе такої можливості, як думати, співпереживати та сподіватися [4, с. 81].

Серед основних завдань соціально-емоційного розвитку слід зазначити такі:

- знати, як включатися до соціальних відносин, прийнятих у різних соціумах, з якими доводиться взаємодіяти людині;

- вміти будувати свої соціальні відносини як у своїй професійній діяльності, так і в повсякденному житті;

- бути емоційно розвиненим відповідно до віку та місця у суспільстві, тобто розуміти власні емоції та емоції інших людей для того, щоб керувати емоціями у різних життєвих ситуаціях та у взаєминах з іншими людьми;

- вміти виявляти адекватні емоції у різних ситуаціях;

- вміти керувати своїм емоційним станом та регулювати свою поведінку.

Соціально-емоційний розвиток дуже впливає на процес навчання або трудову діяльність, на фізичне та ментальне здоров'я людини, на соціалізацію. Можна визначити п'ять ключових умінь, якими має володіти соціально розвинена людина:

- знижувати стресовий вплив на себе та інших людей під час конфліктних ситуацій;

- будувати соціальні відносини без стресу, володіючи емоційною поінформованістю про методи та способи вирішення конфліктних ситуацій;

- вміти вести невербальне спілкування;

- використовувати гумор під час вирішення проблем;

- позитивно вирішувати конфліктні ситуації.

За кордоном розробляються та впроваджуються спеціальні програми навчання навичкам емоційного інтелекту («соціального та емоційного навчання» або SEL). Так, у штаті Іллінойс у Сполучених Штатах були встановлені спеціальні стандарти навчання навичкам SEL для кожного класу від дитячого садка до останнього року навчання у старшій школі. У 2002 році ЮНЕСКО розпочала всесвітню ініціативу щодо просування SEL, направивши заяву про десять основних принципів впровадження SEL до міністерств освіти 140 країн.

Теоретичною основою програми SEL (соціально-емоційного навчання) є позитивна психологія. Програма базується на уявленні про єдність мислення, почуттів та поведінки, забезпеченні позитивного розвитку дитини.

Соціально-емоційним навчанням (SEL) прийнято називати набуття учнями навичок розпізнавання та управління емоціями, розвитку співпереживання та піклування про інших, прийняття відповідальних рішень, встановлення позитивних відносин та ефективного вирішення складних життєвих ситуацій. Одним із творців соціально-емоційного навчання (SEL) є Девід Антоньяцца (Davide Antognazza) – професор Університету прикладних наук Швейцарії, прихильник шкільних реформ. Він виділяє п'ять взаємопов'язаних наборів когнітивних, афективних та поведінкових компетенцій, які поєднує у п'ять ключових галузей соціальних та емоційних навичок:

- соціальна компетентність;
- усвідомленість (розуміння своїх емоцій);
- навички взаємовідносин;
- відповідальне прийняття своїх рішень.

У рамках сучасних парадигм розвитку безперервної освіти для сталого розвитку можна зробити такі висновки:

– освіта більше не обмежена встановленими рамками освітньої організації та здійснюється паралельно або послідовно на конкретних робочих місцях, вдома, у спільнотах, а також може надаватися громадськими, приватними та корпоративними організаціями;

– спостерігається суттєве зростання не тільки формальної освіти, а й самоосвіти як серед дорослих, так і серед молоді відповідно до очікувань ринку;

– навчання професійним компетенціям та загальної функціональної грамотності має стати більш гнучким за своєю доступністю;

– під час навчання слід враховувати культурні, національні та інші потреби студентів;

– імператив якості освіти дорослої людини включає обов'язкову наявність високого рівня загальної функціональної грамотності, крім його професійних компетенцій;

– соціально-емоційний розвиток людини є актуальною проблемою сучасної дорослої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eysenck H. J. Intelligence: a new look. Questions of psychology. 1995. No. 1. PP. 111 – 131.

2. Golman D.G. Emotional intelligence. Daniel Holman; lane. from English. A. P. Isaeva. Publishing house «Mann, Ivanov and Ferber», 2018. 544 p.

3. Guilford George. Structural model of intelligence. Psychology of thinking. ed. A. M. Matyushkin. M.: Progress, 1965.

4. Mayer J. D., Salovey P. What is emotional intelligence? Emotional development and emotional intelligence: educational implications, ed. by P. Salovey, D. Slater. New York: Perseus Books, 1997. PP. 3-31

5. Sergienko E. A., Vetrova I. I. Emotional intelligence: model, test structure (msceit V2. 0).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Реформи, що відбуваються в українському суспільстві, вплинули на процес соціалізації, зокрема, практичне втілення соціалізаційних напрямів та моделей. Будь-яку спеціальність, яку опановує молодь в університеті, можна розглядати як можливість для розвитку та реалізації інтелектуального, творчого та особистісного потенціалу. В умовах професійної підготовки передбачається комплексна взаємодія соціальних, навчальних, дидактичних та виховних компонентів, які в сучасних соціокультурних умовах наповнюються новим змістом.

Необхідність розв'язання цих завдань підтверджена нормативно-законодавчими документами із питань соціалізації молоді: Законами України «Про вищу освіту» (2014 р., зі змінами та доповненнями 2017 р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2016 р.).

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. наголошує на тому, що питання національного навчання та виховання, формування особистості молоді та її соціалізації в сучасному світі мають стати пріоритетними. В основі цього процесу мають бути нові освітні програми, академічна мобільність, ефективна взаємодія всіх учасників освітнього процесу. Вищій школі відводиться головна роль, оскільки заклади вищої освіти готують фахівців, котрі мають бути готовими до життєдіяльності в новому соціумі, здатними до соціалізації в глобалізованому світі.

Саме на це звертається увага в офіційних державних документах: Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття),

Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Законі України «Про вищу освіту», Концепції національного виховання, Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.), «Про соціальні послуги» (2019 р.), указах Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» (2002 р.), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016 – 2020 роки», стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (2014 р.), Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 роки (2014 р.) та ін.

Варто зазначити, що соціалізація особистості майбутнього філолога – це складний процес, який включає формування професійних компетентностей і передбачає поступовий перехід від вишівської підготовки до системи професійної діяльності. Відповідальне ставлення до майбутньої професії, володіння засобами самопізнання, самоаналізу, самооцінки, самокорекції – запорука успішної фахової самореалізації.

В усіх концепціях соціалізації ми можемо виділити два основних підходи до розуміння ролі особистості в процесі соціалізації.

Структура соціалізації студента у наукових розробках українських науковців складається з декількох компонентів:

особистісний (передбачає здатність до самореалізації в обраній професії);

діяльнісний (передбачає здатність до майбутньої професійної діяльності);

комунікативний (передбачає здатність до ефективної комунікації)
[1, с. 221 – 226].

У зарубіжних дослідженнях компетентнісну структуру соціалізації особистості представляють таким чином:

концептуальний компонент (передбачає єдність професійно значущих знань);

інтегративний компонент (передбачає поєднання в професійній діяльності теоретичних знань та вміння втілювати їх у практику);

конфліктологічний компонент (можливість стратегічно вибудовувати свою поведінку в конфліктних ситуаціях);

комунікативний компонент (передбачає здатність володіти письмовими та усними комунікативними засобами);

особистісний компонент (особистість має бути здатною спрямовувати цілі та завдання своєї професійної діяльності на загальнокультурні та гуманістичні цінності, формувати свій власний Я-образ) [2, с. 76].

Ми вважаємо, що для успішної соціалізації українських студентів необхідно увести у практику нові, відповідні вимогам демократичного суспільства методи роботи, що спираються на сучасні педагогічні теорії й актуальні методологічні принципи, освітні програми, наповнені новим змістом, відповідним до засад студентоцентризму.

У нових історичних реаліях та соціокультурних умовах вищій школі необхідно повернути роль найважливішого інституту соціалізації, визначити шляхи модернізації підготовки здобувачів до успішної діяльності в рамках нової системи соціальних відносин, зумовлених процесами євроінтеграції, з одного боку, з іншого – вітчизняними цінностями культури постіндустріального суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтух М. Б. Соціальна педагогіка : підруч. Київ : МАУП, 2003. 232 с.

2. Meraz Lewis, Ramona B. The lived worlds and life experiences of residents in university linked retirement communities: A qualitative approach. Master's Theses and Doctoral Dissertations, 2011. 421. URL:<http://commons.emich.edu/theses/421>

ЄВРОПЕЙСЬКА ТЕМАТИКА У ВИБІРКОВОМУ КОМПОНЕНТІ «РЕДАГУВАННЯ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ»

Удосконалення сучасної вищої освіти вимагає серйозного ставлення до професійної компетентності, до всієї роботи з підготовки магістрантів задля максимального наближення навчання до фахової практичної діяльності. Самореалізація особистості особливо необхідна на сучасному етапі, коли дуже важливим є активне реагування на виклики євроінтеграції. Ведуться інтенсивні пошуки умов, що сприяли б реалізації потенційних можливостей як у навчанні, так і на практиці. Створення якісно нових освітніх програм, які б відповідали запитам українського сьогодення, з уведенням європейської тематики до навчальних дисциплін, із наближенням до майбутньої професійної діяльності є актуальним через потребу в спеціалістах нового профілю, висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, тих, хто завтра формуватиме українську еліту.

Навчальна дисципліна «Редагування в засобах масової комунікації» є компонентом вибіркового блоку освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)» підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Це одна з провідних дисциплін, що тісно пов'язана з професійною підготовкою фахівців медіакомунікацій в закладах освіти України. Упродовж останнього часу сформовано різні підходи до предмета, змісту поняття наукової й навчальної дисципліни, відбулося формування постулатів теорії редагування та деяких її законів (психолінгвістичні закономірності, сприймання повідомлення, залежність розуміння від складності, залежність розуміння від точності повідомлення тощо). На сьогодні вивчення курсу передбачає системне засвоєння логічних, композиційних, мовностилістичних особливостей редагування

журналістських текстів, розвитку загальної мовної компетентності та збагаченні редакторського досвіду здобувача; навчання мистецтва створювати публіцистичні тексти певних жанрів з урахуванням законів мови, логіки і комунікативної спрямованості.

Метою вивчення курсу є засвоєння здобувачами комплексу теоретичних знань з редагування в ЗМК; формування навичок практичного використання методик роботи з композиційною, тематичною і фактологічною структурами медіатексту, його мовностилістичним оформленням; умінь редагувати тексти різних видів (опис, роздум, розповідь), жанрів (замітка, інтерв'ю, нарис, стаття, репортаж тощо) публіцистичного стилю.

Результати навчання – це уміння застосовувати знання з галузі редагування у своїй професійній діяльності, зокрема редагувати тексти публіцистичного стилю з погляду повноти розкриття теми, фактологічного матеріалу, дотримання чинних мовних та інших редакторських норм і законів; провадити комунікаційну діяльність з учасниками редакторського процесу, здійснювати фактчекінг журналістського тексту; формулювати редакторський висновок; аналізувати, критично оцінювати, нести відповідальність за результати редакторської діяльності. А також здатність створювати журналістські тексти різних жанрів (замітка, нарис, репортаж) і видів (опис, роздум, розповідь) та власні доповіді й повідомлення в публіцистичному стилі, переконливо аргументуючи власну життєву позицію, за потреби, політичні переконання тощо.

У радянські цензурні часи цей курс називали «Літературне редагування», бо редакторам дозволялось втручатися лише в літературні аспекти редагування текстів, тоді як партійні органи здійснювали політичне редагування. Сучасний редактор, що живе в демократичному суспільстві, повинен аналізувати дотримання всіх видів норм редагування, бо частина з них введена в українську Конституцію (наприклад, заборона

міжнаціональної, расової, релігійної та інших видів ворожнечі). Норми – це такі конвенціональні параметри, списки, шаблони, структури чи положення, якими виражають компоненти оптимальних повідомлень [1, с. 29]. Норми можуть бути зафіксовані у вигляді юридичних законів, словників, правил, законів науки, стандартів, технічних умов, інструкцій, зразків тощо [1, с. 29]. До робочої програми навчальної дисципліни «Редагування в засобах масової комунікації» у межах теми «Норми редагування» введено такі питання, як соціальні, юридичні, етичні, естетичні, політичні та релігійні норми редагування. Так, зокрема, нечисленні етичні норми лише частково зафіксовані в законодавчих актах держав або кодексах журналістської етики об'єднань журналістів різних країн. Особливу увагу в навчальному процесі приділено вивченню досвіду європейських медійників щодо дотримання норм і законів у журналістській практиці, а також політичній й релігійній орієнтованості ЗМІ, зокрема в країнах Європейського Союзу.

Редактор, який працює в сучасних українських медіа, повинен бути обізнаним у динамічному процесі формування нового за типологічними, тематичними та організаційними ознаками українського інформаційного простору. Доволі часто йому доводиться працювати з іноземними журналістами в сучасних українських реаліях, тому вивчення жанрової специфіки публіцистичних матеріалів, створеними ними, є актуальним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Партико З.В. Основи редагування: у 2 кн. [текст]. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. Кн. 1: підручник. 332 с.

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ НА ВИБІР ФОРМ РОБОТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Середня освіта закладає основи для усвідомлення учнем себе частиною сучасного суспільства з його викликами та завданнями. Курс на євроінтеграцію, який сьогодні взяла освіта, ставить перед кожним учителем-предметником завдання сприяння розвитку демократичної культури молодого покоління, усвідомлення індивідом власної ролі та значення в житті суспільства, формування звички навчатися протягом усього життя. Сучасні програми з літератури створюють умови для глобальної взаємодії культур, реалізації компетентнісного підходу, не обмежують учителя у виборі форм та методів роботи з літературним матеріалом, забезпечують реалізацію свідомого вибору учня при побудові власної освітньої траєкторії навчання.

Європейський досвід передусім вплинув на зміну у розумінні ролі вчителя на уроці й усвідомлення учнями мети свого навчання та взяття відповідальності за власний вибір і якість результату. «Позиція учня, у свою чергу, зосереджується на вільному виборі елементів навчально-виховного процесу; самопізнанні, самовизначенні, самореалізації» [2, с. 102].

Більш активно вчителі почали звертатися до таких форм роботи, які передбачають активну позицію учня, формують вміння мислити критично і незалежно. Часто вибір нестандартної форми уроку вимагає від педагога пропонувати дітям інструменти для самого процесу навчання, а також самооцінювати результатів такого навчання. Тому з'явилися такі форми занять, як уроки пошуку істини, урок-дослідження, урок-рецензія, урок-виклик, інтерактивний урок. Усе частіше учні пробують свої сили у створенні власних проєктів – індивідуальних та колективних, що передбачає запровадження такої форми уроку, як захист навчального проєкту.

Дистанційне навчання, покликане вимогами часу, дало поштовх до більш ефективного використання інноваційно-освітніх ресурсів. Значної популярності набуло активне залучення мультимедійних технологій: слайд-лекції, уроки-презентації, заняття-кейси, віртуальні подорожі, веб-квести, уроки створення скрапбуку, інтерактивного плакату.

Особливої уваги потребує впровадження інтегрованих занять. Наприклад, урок-літературно-музична композиція, урок-презентація історико-культурної доби, урок-інтеграція різних навчальних дисциплін (література, мова, історія, географія, математика). Такі заняття сприяють не лише оптимізації навчального часу, а передусім наочно представляють реалізацію однієї і тієї ж теми у різних галузях. Розглядаючи новітні інтегровані програми з української та зарубіжної літератур [3], можемо відмітити створення передумов для закладення основ компаративного аналізу, а також побудови міжмистецького мультикультурного простору для реалізації контекстуального та інтертекстуального аналізу. Усвідомлення національної культури як невід'ємної частки загальноєвропейського творчого процесу стає основним завданням, яке ставить учитель на інтегрованих уроках та уроках компаративного аналізу у старших класах. Запровадження інтегрованих курсів у перелік можливих для вибору програм викликало неоднозначні відгуки у педагогів-літераторів (особливо учителів зарубіжної літератури). Проте сьогодні, наприклад, для 5-9 класів уже запропоновано такі інтегровані курси, як «Інтегрований мовно-літературний курс», «Інтегрований курс літератур», «Інтегрований курс тальської та зарубіжної літератури», «Інтегрований курс румунської та зарубіжної літератури» та ін.

Важливим фактором для реалізації євроінтеграційних процесів є врахування практичної спрямованості занять. Це «означає орієнтацію змісту навчально-методичних матеріалів на практичне застосування учнями теоретичних знань і вмінь для життя та діяльності в реальному суспільстві; формування вміння самостійно аналізувати різноманітні ситуації, що виникають у європейському середовищі, приймати рішення та

діяти у правовому полі» [1]. Так, онлайн-навчання дало більш широкі можливості для обміну досвідом творчої молоді через участь у міжнародних проєктах, семінарах та конкурсах. Наприклад, проведення досліджень з популярності сучасних українських письменників у Європі (М. Кідрук, С. Жадан, Ю. Андрухович). Не обійти тему зв'язків української та європейської літератури і під час вивчення творчості представників МУР та «Празької школи», доби модернізму.

На вибір учителем форми для кожного конкретного уроку впливає передусім та мета, яку він ставить перед собою. Відповідно до вимог часу, література, як дзеркало життя, має створювати певні життєві моделі, які учні зможуть в майбутньому реалізувати. Тому важливими вважаємо впровадження в навчальний процес уроків рольової гри. Це може бути урок-театральна постановка, екранізація твору, урок-суд, урок-віртуальна подорож, урок-репортаж тощо.

Отже, обираючи форму уроку, учитель літератури має враховувати вимоги часу, можливість кожного конкретного уроку формувати необхідні компетентності, реалізовувати такі принципи, як полікультурність, інтегрованість, наступність, практична спрямованість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція змісту освіти для європейського виміру України. URL: <https://osvita.ua/school/method/581/> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Кричун Л.П. Шляхи до євроінтеграції в освіті: розвивальні й проблемні технології як способи реалізації особистісно-орієнтованого навчання з української мови та літератури в сучасній школі. Scientific Collection «InterConf». 2022. №134. С. 101-110.
3. Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv> (дата звернення 10.03.2023).

ІВАН ЯКОВИЧ ФРАНКО ПРО МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лисенко Н. В.

Іван Якович Франко, видатний український письменник і мислитель, був однією з найважливіших постатей української освіти минулих століть, але його думки щодо освіти актуальні донині. Іван Франко – велет українського педагогічного духу. Його спадщина нараховує понад 100 науково-публіцистичних, а також художніх творів, присвячених вихованню дітей та молоді.

Погляди І. Франка щодо методики викладання літератури у школі досліджувалися у працях Г. Васяновича, М. Євтуха, Д. Луцика, М. Стельмаховича.

На нашу думку, основні педагогічні концепти Франка, які залишаються поза часом: суб'єктивізм і навички самостійного критичного мислення – головні завдання літературознавства, а навчання – динамічний процес, спрямований на формування особистості; літературознавче дослідження має будуватися на основі діалогу, з метою розвитку творчого потенціалу молодших школярів та учнівської молоді, орієнтуватися на людину, активно розвивати здібності; основою літературної освіти має бути текстоцентризм, тобто припущення текстовості; завданням літературної освіти є утвердження національної самосвідомості на історичних вищих української культури; ліберальне навчання є найефективнішим засобом національної модернізації, а також джерелом втручання в європейську психологію та цінності.

Системне та всебічне дослідження просвітницької спадщини Івана Франка, важливих поглядів та ідей у період її становлення та розвитку ще належить здійснити.

Дослідження теоретичної літератури І. Франка підтверджує важливість поставлених ним тоді теоретичних питань. Вони й досі

залишаються своєчасними та актуальними в розвитку системи освіти України початку ХХІ століття [2].

Зміни в методиці викладання більшості предметів, у тому числі й літератури, відбувалися дуже повільно, репродуктивна педагогіка й надалі домінуватиме у школах («куте» – за словами Франка), і досі учням головне в «зубрити», а не мислити, розуміти, прийняти.

Історичний досвід історії педагогіки, особливо погляди І. Франка на методику викладання української літератури, є дуже корисним для задоволення гострої потреби в оновленому навчанні та використанні інтерактивних форм роботи.

Аналіз наукових праць І. Франка свідчить про актуальність поставлених ним у свій час педагогічних питань. Вони залишаються своєчасними та актуальними у процесі розбудови національної системи освіти України на початку ХХІ ст.

Іван Франко розробив виховні принципи: доступність, актуальність, організованість, увага до зв'язків між різними науками. На думку дослідника-педагога, система освіти і навчання має забезпечувати фізичне і моральне виховання учнів, виховувати в них любов до рідної мови, краси рідної мови. Основною метою має бути ознайомлення дітей з народною творчістю, міфами та легендами [4].

Іван Якович писав цікаві дитячі оповідання та дитячі казки. Своїми художньо-поетичними творами письменник показував, якою має бути мова навчання дітей. У передмові до другого видання збірки казок «Коли ще звірі говорили» автор розкривав виховне значення казки, адже в казці закладено основу чесноти, справедливості, любові до природи.

Іван Франко радив ретельно добирати твори під час читання. Він вважав, що головна мета вибору книжок – удосконалити моральне виховання, любов до праці й доброзичливість до ближніх, розвивати мислення учнів [1].

Погляди І. Франка на українську літературу Х-ХVІІ століть неодноразово привертали увагу літературознавців і сприяли появі окремих

досліджень на цю тему, зокрема П. Білоуса, М. Гнатюка, Б. Криса, В. Микитася, В. Соболя.

На погляди Івана Франка часто посилаються, коли пишуть про давню українську літературу. Це пов'язано з тим, що більшість авторів згадуються в його досить розлогіх і часом фрагментарних дослідженнях [1].

Пропозиції Івана Франка щодо покращення методики викладання літератури у школі є безсумнівно цінними і їх роль у подальшому розвитку предметних методик навчання потребує всебічного дослідження та з'ясування. Актуальними залишаються погляди та ідеї українського письменника щодо пізнавальної та виховної ролі української національної школи та літератури.

Просвітницькі ідеї Івана Франка є актуальними, бо вони служать гуманізму та демократії. Він написав понад сотню наукових книг, публіцистичних та художніх творів з освітніх і навчальних проблем, які кожен із нас повинен прочитати, дослідити та проаналізувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Франко І. Я. Педагогічні статті і висловлювання. Упорядник О.Г. Дзевєрін. Київ: Рад. школа, 1960. 299 с.

2. Баган О. До проблеми переосмислення концепції вивчення творчості І. Франка у школі. *Іван Франко в школі. Збірник науково-методичних праць* / Ред. кол.: М. Гуняк (гол. ред.), Л. Гулевич, О. Баган та ін. Вип. 1. Дрогобич : Коло, 2003. 260 с.

3. Микитюк В.І. Іван Франко і його вчителі. *Дивослово*. Київ, 2007. Число 8. С.17 – 22.

4. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.

КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Ягубова Т. В.

КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ

Культура наукового мовлення полягає у формуванні високоефективних наукових текстів на засадах змістовності, наукової етики, обґрунтованості результатів та логічного викладу думки. Науковий текст повинен не просто інформувати про наукові здобутки автора, а й бути доступним, переконливим, легким для сприйняття. Важливою запорукою успішної наукової діяльності є комунікативна вправність мовця, дотримання ним норм сучасної української літературної мови, урахування нових фахових настанов і рекомендацій щодо правильного вживання слів, словосполучень та стійких словосполук, які ще часто помилково трапляються в мові. Рекомендації провідних вітчизняних учених ламають тенденційні помилкові уявлення про вживання деяких граматичних форм та синтаксичних конструкцій в українській літературній мові, відмітають чужомовні впливи. Дослухаючись до них, науковці допомагають ідентифікувати українську мову серед інших слов'янських мов, продовжити споконвічні традиції в слово- й формотворенні та використанні органічних для неї синтаксичних конструкцій.

Характерною ознакою наукового мовлення вважають уживання узвичаєних мовних зворотів, або кліше, які сприяють швидкому й точному сприйняттю матеріалу.

Переваги клішованих засобів полягають у їхній звичності, комунікативній точності, зручності вживання. Кліше забезпечують стандартизовану й швидку побудову наукового тексту.

Водночас уживання кліше породжує й певні проблеми, що стосуються культури й ефективності наукового мовлення. Небезпечність досліджуваних стійких сполук убачаємо не лише в їхньому зневираженому звучанні, а й у тому, що деякі з них не відповідають нормам сучасної української літературної мови, бо сформувалися ще в радянські часи під впливом російськомовного наукового дискурсу й досі зберігають його типові мовні ознаки.

На жаль, у наукових текстах трапляються кліше, у яких порушено лексичні норми сучасної української літературної мови, а саме: неправильно використано лексичний компонент за аналогією до російськомовної традиції. Фактично, такі кліше є кальками російських і потребують корегування, наприклад: *дана думка* – потрібно: *ця, зазначена думка*; *усе вищевикладене дозволяє автору прийти до висновку...* – потрібно: *усе вищевикладене дає підстави висновувати / дійти висновку*; *проблема відноситься до найактуальніших...* – потрібно: *це одна з найактуальніших проблем / належить до найактуальніших проблем*; *зрівняти існуючі точки зору* – потрібно: *порівняти відомі підходи*; *включає низку питань, в (у) тому числі...* – потрібно: *охоплює низку питань, зокрема...*; *мають місце відхилення* – потрібно: *є відхилення / трапляються відхилення / можливі відхилення*; *з метою з'ясування, удосконалення* – потрібно: *для.../ для того щоб.../ щоб.../аби....*. Напр.: «*Слід прийти до висновку, що ознаки діяння складу злочину, передбаченого ст. 140 КК України, є ширшими, ніж у складу злочину, передбаченого ст. 131 КК України...*» (О. О. Клімнюк); «*Як відомо, будь-яка художня робота, у тому числі й виконання гобелена, починається з ескізу*» (Ю. І. Бабіна); «*Композиційний центр повинен в першу чергу привертати увагу глядача*» (Ю. І. Бабіна); «*У цьому зв'язку значно актуалізується проблема створення студентами у вищих навчальних закладах освіти благодійних туристичних об'єднань...*» (О. О. Біла);

«Реформування концепції управління суб'єктами господарювання, що притаманне українській економіці на сучасному етапі розвитку ринкових відносин, визначає необхідність перегляду підходів до регулювання, організації, веденню бухгалтерського обліку з метою їхнього вдосконалення» (С. А. Кузнецова).

Наведені приклади переконують, що ненормативну конструкцію здебільшого можна замінити не одним єдино правильним варіантом, а двома-трьома конструкціями, що, по-перше, полегшує редагування, а по-друге, відкриває широкі можливості для урізноманітнення викладу. Взаємозамінні мовні формули наукового стилю різняться семантичними відтінками, проте виконують ту саму комунікативну функцію.

Отже, культура вживання кліше в науковому тексті передбачає вдумливий добір таких усталених сполук, які б не порушували норм сучасної української літературної мови й не ускладнювали сприйняття наукового тексту. Кліше повинні бути спрямовані передусім на логізацію, увиразнення викладу, а не на його книжну стилізацію. Прагнення авторів до стандартизованості наукового викладу варто узгоджувати з принципами чіткості, зрозумілості, комунікативної доцільності.

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИЙ
РУХ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ**

Романько В. І.

**ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ
В СЛОВ'ЯНСЬКУ: 1991 – 2021 РОКИ
(зі спогадів учасника подій)**

Питання збереження історії становлення та розвитку будь-якої організації, державної установи чи навчального закладу є важливим та необхідним. За історичними фактами та подіями стоять люди, які розпочинали та творили ті чи інші добрі справи. Події та факти, оформлені у спеціальні справи, доповнені офіційними документами, світлинами та іншими свідченнями, зберігаються в державних чи приватних архівах, в краєзнавчих музеях, дають можливість у будь-який час звернутися до історії тієї чи іншої організації, установи, закладу.

У пропонованій статті мова піде про становлення та розвиток організованого краєзнавчого руху в Слов'янську, про створення при педінституті первинної організації дослідників рідного краю, яка відразу ж після утворення увійшла до складу Всеукраїнської спілки краєзнавців (з 2008 року – Національна спілка краєзнавців України), і якій виповнюється 30 років. Через три місяці після цього була створена й Слов'янська міська краєзнавча організація.

Звичайно, історією рідного краю на Сході України, в тому числі на Слов'янщині, люди цікавилися здавна. Питання краєзнавчого руху в Слов'янську, організація краєзнавчих музеїв та кутків, випуск краєзнавчої літератури, імена дослідників рідного краю – це велика і кропітка робота, яка потребує окремого дослідження й спеціальної статті чи навіть книги. Назвемо хоча б декілька імен наших попередників, представників старшого покоління, які досліджували, а деякі й сьогодні продовжують

досліджувати історію Слов'янщини: Микола Сибільов, Андрій Абрамов, Надія Корнієнко, Іван Овчаренко, Юрій Клочков, Геннадій Пушкарьов, Анатолій Шамрай, Віктор Скрипник, Олексій Духін та інші. У середині та другій половині ХХ століття ці люди проводили дослідження на власному ентузіазмі, самотійно, окремі – у складі музейних закладів, або ж будучи членом Всеукраїнського товариства охорони пам'яток історії та культури, попередника спілки краєзнавців України, а сьогодні більшість дослідників історії працює у складі Національної спілки краєзнавців України.

На початку 90-х років ХХ століття з ініціативи та під керівництвом академіка П. Т. Тронька розпочалося відродження організованого краєзнавчого руху в Україні. На Установчому з'їзді краєзнавців у Києві 27 березня 1990 року була створена Всеукраїнська спілка краєзнавців, яку очолив академік П. Т. Тронько. По всій Україні розпочалося утворення міських (міськрайонних) та обласних краєзнавчих організацій. 13 січня 1990 р. була утворена Донецька обласна краєзнавча організація, керівником якої став професор Донецького державного університету Р. Д. Лях. До обласної організації поступово почали вливатися міські організації: Артемівська, Слов'янська, Покровська, Донецька, Краматорська, Маріупольська...

Перший офіційний краєзнавчий осередок у Слов'янську було створено у педагогічному інституті, до чого був безпосередньо причетний автор цих рядків. Але цій події, звісно, передувала відповідна підготовча робота. У Слов'янському педінституті я почав працювати з серпня 1987 року на посаді старшого викладача кафедри російської мови та літератури, де продовжив серйозно займатися краєзнавчими питаннями, до яких виявляв інтерес ще в шкільні і студентські роки. Краєзнавчими дослідженнями займався, працюючи вчителем та директором Новотроїцької середньої школи Красноармійського району, що на Донеччині. Ставши викладачем вищої школи, активізував краєзнавчі пошуки, поглиблював теоретичні знання з цієї цікавої сфери діяльності.

Одночасно вивчав та збирав матеріал із минулого та сучасного краєзнавчого руху на Донеччині, листувався з краєзнавцями Артемівська, Маріуполя, Донецька, Новоазовська, Покровська, Краматорська та інших міст, що вилетіть пізніше у два випуски довідників «Хранителі пам'яті: краєведи Донетчини», де зібрані дані про 44 активних дослідників рідного краю з різних куточків Донеччини. Намагався узагальнити досягнення у донецькому краєзнавстві у газетних публікаціях [1], у фаховому педагогічному журналі [6, с. 30-37], особливо чимало статей вийшло у газетах «Маяк» (Красноармійськ), «Комуніст» (Слов'янськ), «Донеччина» (Донецьк).

В Інституті педагогіки АН України під керівництвом академіка О. Р. Мазуркевича працював над дисертаційним дослідженням «Краєзнавство в системі вишівської підготовки майбутнього вчителя літератури» (захистив у 1992 р.); працював над розробкою навчального курсу з предмету «Література рідного краю» (затверджено вченою радою СДПІ в 1997 р.), а коли було утворено філологічний факультет, розробив та вів навчальний курс «Літературне краєзнавство», готував навчальний посібник з краєзнавства (видано 1995 р.). Тому з радістю сприйняв новину про створення всеукраїнської краєзнавчої організації, особисто влився в її ряди й розпочав ще активнішу роботу у цьому напрямку.

З ініціативи автора цих рядків у Слов'янському педагогічному інституті 10 жовтня 1991 року дослідники рідного краю зібралися на установчі збори, де і був утворений первинний краєзнавчий осередок при педінституті, головою якого мене й обрали. Сюди увійшли викладачі, бібліотекарі та студенти різних факультетів, більшість все ж була з факультету вчителів початкових класів, до якого належала наша кафедра і де я викладав літературознавчі курси. Це і стало початком організованого краєзнавчого руху у складі Всеукраїнської спілки краєзнавців. Найбільш активні краєзнавці були рекомендовані до лав всеукраїнської спілки краєзнавців – їм виписані квитки за підписом голови ВСК академіка

П. Т. Тронька. У статті «Гуртуйтесь, краєзнавці!», яка вийшла у слов'янській газеті «Вісті» 26 грудня 1991 року, сказано: «Нас турбує стан краєзнавчої справи не тільки в нашому інституті, а й в цілому на Слов'янщині. Хотілося, щоб до старійшин-краєзнавців, таких як Іван Микитович Овчаренко, примкнуло якомога більше свіжих сил, особливо молоді. Тому всіх, хто закоханий в Слов'янщину, в Донецький край, хто вболіває за його долю, шанує минуле й вірить в його майбутнє, запрошуємо до лав краєзнавців. Краєзнавчі осередки бажано мати в кожному навчальному закладі, на підприємстві, в установі...» [7].

10 березня 1992 року вважається датою утворення Слов'янської міськрайонної організації. У статті В. Петренка «Утворено товариство краєзнавців» (газета «Вісті», 14.03. 1992) зазначено: «10 березня в актовому залі педінституту відбулася установча конференція міськрайонної організації Всеукраїнського товариства краєзнавців. Відкрив її старший викладач педагогічного інституту В. І. Романько й надав слово одному з найстаріших місцевих краєзнавців І. М. Овчаренку. Іван Микитович загострив увагу присутніх на багатющій історії рідного краю, закликав об'єднати зусилля для її пропаганди серед населення, прищеплення любові до своєї Батьківщини, виховання патріотизму.

У невеликій, але змістовній доповіді В. І. Романько обґрунтував необхідність створення організації краєзнавців, розповів про її цілі та завдання. Працівник краєзнавчого музею А. В. Шамрай, А. М. Матвієнко з центру позашкільної роботи, заступник редактора газети «Вісті» В. П. Скрипник, бібліотекар Т. І. Кухта, вчителька географії СШ № 4 Л. М. Зацепіна, член постійної комісії з народної освіти, культури та науки міськради народних депутатів Ю. А. Оболенський підтримали ідею створення організації, внесли пропозиції щодо напрямів діяльності товариства.

Конференція ухвалила створити міськрайонну організацію товариства краєзнавців, затвердила статут, обрала правління та його голову (В. І. Романька), ревізійну комісію» [9].

Про перші кроки краєзнавців Слов'янська я мав можливість розповісти в новинах по місцевому телебаченню в інтерв'ю з ведучим новин Олександром Кульбакою (1992), у деяких статтях в газеті «Вісті» та в обласній «Донеччині». Так, у статті «Краєзнавство – річ захоплююча» повідомлялося, що станом на червень 1992 року «в організації налічується 152 особи. Більше ста з них одержали спеціальні посвідчення. Складено план роботи» [8].

Про успіхи слов'янських краєзнавців говорив в обласній газеті «Донеччина» голова Донецької обласної краєзнавчої організації Р. Д. Лях [1], академік АПН України Р. О. Мазуркевич у всеукраїнських виданнях: журнал «Рідна школа» [2], «Педагогічна газета» [3], альманасі «Відродження» [4], писали про успіхи слов'янців літописні джерела Всеукраїнської спілки краєзнавців [10, с. 167-168].

За 30 років існування краєзнавчої організації у Слов'янську її керівниками були три особи: Романько Валерій Іванович – з грудня 1990 р. по жовтень 2005 р.; Скрипник Віктор Петрович – з жовтня 2005 р. по жовтень 2015 р.; Лисак Тетяна Костянтинівна – з жовтня 2015 р.

У зв'язку з тим, що Донецька обласна організація була зареєстрована у місті Донецьку, після захоплення в 2014 році обласного центру російськими найманцями та терористами, ДонОО НСКУ була перереєстрована у грудні 2015 року у місті Слов'янську. Таким чином, наше місто стало офіційним центром краєзнавчого руху на Донеччині, де й організація зареєстрована, де проживає голова правління, і де на обліку перебуває найбільша кількість краєзнавців у порівнянні з іншими міськими осередками – 24 члени НСКУ.

Аналізуючи шлях у 30 років, сьогодні згадуємо ті численні краєзнавчі конференції, презентації, літературно-мистецькі свята, видання,

пам'ятні дошки, до яких безпосередньо причетні слов'янські краєзнавці. І, звичайно, людей, які любили рідний край, і робили все можливе для того, щоб його дослідити, оприлюднити знайдений матеріал, таким чином зберігали історію рідного краю, сприяли вихованню любові до малої батьківщини у своїх земляків.

За браком часу обмежимося у цій статті переліком основних заходів, ініціаторами та учасниками яких були краєзнавці Слов'янська за ці 30 років:

– вийшов з друку історико-краєзнавчий альманах «Відродження» (гол. редактор Романько В. І., Слов'янськ, 1993);

– проведено дві всеукраїнські краєзнавчі науково-практичні конференції на базі Слов'янського педінституту: 1. Краєзнавство в системі народної освіти: проблеми, пошуки, перспективи (1994); 2. Теорія та практика професійної підготовки вчителя до краєзнавчої роботи (1996);

– зустріч краєзнавців Слов'янська та Артемівська (грудень 1993) у Слов'янському педінституті;

– видано навчальний посібник з краєзнавства: Романько В. І. «Література рідного краю». 5 тис. прим. (1995);

– на факультеті вчителів початкових класів Слов'янського педінституту проведена зустріч з лауреатами обласної літературно-мистецької премії імені Володимира Сосюри (1995);

– проведена дослідницька робота з історії перебування у Слов'янську українського поета В. М. Сосюри, у результаті чого вийшла книга: Романько В. «Сосюра у Слов'янську»;

– видано навчальний посібник з краєзнавства з грифом Міністерства освіти та науки України: Романько В. І. «Література донецького краю», 2011 рік;

– на будівлі навчального корпусу педінституту по вул. Університетській, 12 відкрито меморіальні дошки Володимиру Сосюрі та Борису Слуцькому;

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

– у співпраці з ГО «Українська ініціатива» та Слов'янською «Просвітою» у 2021 р. відкрито пам'ятну дошку на будівлі КЗ «Центр дитячої та юнацької творчості» за адресою вул. Центральна, 39, яка засвідчує діяльність товариства «Просвіта» у цій будівлі з серпня 1942 по березень 1943 р.

– до 100-річчя Української революції 1918-1921 років у 2021 р. відкрито пам'ятну дошку на будівлі хіміко-механічного технікуму за адресою вул. Центральна, 41, присвячену уродженцеві Слов'янська, підполковнику армії УНР Атаназію ГОНТІ (Згідно з рішенням виконкому Слов'янської міської ради від 7.04.2021 р.).

– вшановуємо пам'ять українського поета-романтика Михайла Петренка: відкрито пам'ятну дошку на будівлі центральної бібліотеки, а бібліотеці присвоєно ім'я М. Петренка, встановлено пам'ятний камінь на місці колишньої садиби батьків М. Петренка, щорічно з 2012 року проводиться літературно-мистецьке свято «Живий у пісні, живий у віках» та вручається премія імені М. Петренка, видаються книги, буклети. проводяться конкурси тощо;

– організували та провели два всеукраїнські поетичні фестивалі-конкурси «Поетичний десант у Слов'янську» – 2019, 2020;

– краєзнавці – ініціатори та учасники багатьох заходів з вшанування Т. Г. Шевченка: відкрито пам'ятну дошку за адресою: вул. Шевченка, 4; видано книги за авторством Романька В.І.: «З історії вшанування Т. Г. Шевченка у Слов'янську» (2015); «Слов'янщина вшановує Кобзаря» (2019), «Пам'ять про Т. Г.Шевченка на Слов'янщині: історико-краєзнавчий аспект». Навч. посібник (2020);

Можна ще говорити про участь у святах «Любіть Україну», присвячених В. Сосюрі; «Слово...» на землі Слов'янській», зустрічі зі школярами та студентами, письменниками, військовими, різноманітні презентації та конференції, видання книг...

Міська влада Слов'янська – і начальники відділів культури, і голови міськради, а також Донецька обласна державна адміністрація у різні роки відзначали подяками та грамотами активних дослідників рідного краю. За поданням ДонОО НСКУ звання «Почесний краєзнавець Донеччини» з врученням диплома та нагрудного знака отримали Віктор Антоненко, Володимир Дєдов, Олексій Духін, Олена Колган, Тетяна Лисак, Геннадій Плотниченко, Віктор Скрипник, Валерій Романько, Олександр Романько (помертно), Анатолій Шамрай. П'ятеро слов'янських краєзнавців рішенням президії НСКУ удостоєні звання «Почесний краєзнавець України»: Віктор Антоненко, Володимир Дєдов, Віктор Скрипник, Валерій Романько, Анатолій Шамрай. Упродовж багатьох років ці люди довели свою вірність і любов до рідного краю, самовідданою працею на громадських засадах досліджували, зберігали та популяризували знання про рідну Слов'янщину.

Спостерігаючи за активним, організованим краєзнавчим рухом у Слов'янську, деякі краєзнавці, члени НСКУ з інших регіонів, де немає первинних краєзнавчих осередків, виявили бажання стати на облік до Слов'янської міської організації, це дало їм можливість долучитися до серйозної роботи з дослідження історії рідного краю. У складі нашої організації успішно працюють на українське краєзнавство Олег Максименко та Лариса Лисак з Краматорська, Володимир Зелений з Барвінкового, Леонід Щибря з Ізюму, Микола Шакін з селища Печеніги Харківської області.

У ці дні ми згадуємо 30-річну історію організованого краєзнавчого руху у Слов'янську. Слов'янськ був і залишається дієвим центром краєзнавчого руху на Донеччині. Тісно співпрацюючи з місцевою владою, органами освіти та культури, музейними закладами, громадськими організаціями, краєзнавці Слов'янська долають нові висоти. Я пишаюсь тим, що особисто причетний до цієї доброї та важливої державної справи.

Історія краєзнавчого руху у Слов'янську багата й цікава, вона потребує свого літописця та окремого ґрунтовного дослідження. Документальні матеріали, які засвідчують діяльність Слов'янської міської краєзнавчої організації та Донецької обласної організації НСКУ (протоколи установчих зборів, реєстраційні документи, списки краєзнавців, листування, фото та відео матеріали, газетні публікації, окремі видання краєзнавців тощо) готуються для передачі у Слов'янський краєзнавчий музей, Донецький обласний краєзнавчий музей та в Донецький обласний архів. Це наша історія. Її треба зберегти та передати наступним поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лях Р.Д. П'ять років дії. *Донеччина*. 1996. 25 червня.
2. Мазуркевич О.Р. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного. *Рідна школа*. 1994. № 8. С. 22-23.
3. Мазуркевич О.Р. Рідний край у шкільному навчанні. *Педагогічна газета*. 1995. 15 вересня.
4. Мазуркевич О.Р. Від рідного порогу – у широкий світ: Слово до читача. *Відродження: Іст.-краєзн. альманах* №1. Слов'янськ, 1993. С. 44-49.
5. Романько Валерій. «Тобі любов моя...: Роздуми з проблем літературно-краєзнавчого виховання. *Радянська Донеччина*, 1988. 1 березня. С.3.
6. Романько В. И. Краеведческий материал на уроках литературы. *Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР*. 1987. № 3. С. 30-37.
7. Романько Валерій. Гуртуйтесь, краєзнавці! *Вісті* (Слов'янськ). 1991. 26 грудня.
8. Романько В. Краєзнавство – річ захоплююча. *Вісті*. 1992. 4 липня.
9. Петренко В. Утворено товариство краєзнавців. *Вісті*. 1992. 14 березня.
10. Творчий набуток краєзнавців України. Коротка бібліографія 1990-1996 рр. Донецька область. ВСК. Київ, 1997. С. 167-168.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Щербина О. О.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НУШ

Державним стандартом початкової загальної освіти визначено ключові компетентності здобувачів освіти. Поміж компетентностей є інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі. Особливої актуальності ця проблема набуває на сучасному етапі, коли спостерігається зниження інтересу учнів до навчання. А це означає, що вчитель має орієнтуватися на використання таких педагогічних технологій, за допомогою яких не просто поповнювалися б знання й уміння з навчального предмета, а й розвивалися пізнавальна активність та творчість учнів.

У своїй діяльності використовуємо різноманітні форми, методи інноваційної діяльності на різних етапах уроку залежно від його типу та навчального матеріалу.

Практика щирого взаємовітання між учнями є головною метою першого етапу ранкової зустрічі. Я використовую різноманітні веселі та приємні форми привітання, які поважають і підтримують учнів. Це привітання різними мовами, грайливі вигуки, компліменти, вітання-вірші, використання пісень і мелодій, привітання з предметами чи умовними знаками-жестами. Мета – позитивний настрій на роботу, встановлення контакту між учнями. Найбільш ефективними є такі вправи: «В дружньому колі», «Я дарую кульку», «Привітайся очима», «Зазирни у дзеркало», «Чарівні окуляри», «Що тобі скаже лялька», «Чарівна подушка», «Я тобі бажаю веселого (щасливого, успішного...) дня», «Чарівна паличка», «Уяви

себе», «Кому і за що», «Привітання у колі компліментів», «Підніми настрій», «Дружні долоньки», «Незвичайні вітання», «Загальний ритм».

На кожному етапі уроку перевагу надаю таким формам і методам навчання, які активізують пізнавальну діяльність, логічно вплітаються в урок, утримують увагу дітей, захоплюють роботою, заохочують до творчості.

На етапі постановки мети уроку застосовую вправи «Долоньки», «Букет очікувань», «Фруктовий сад», «Що в мене на серці», «Костюмчик очікувань». Ці вправи дозволяють мені краще зрозуміти клас і кожного учня, отримані матеріали можна використовувати при підготовці й проведенні уроків (позакласних заходів) для забезпечення індивідуально-орієнтованого підходу. Учням такі методи дозволять більш чітко визначитися зі своїми освітніми цілями. До очікувань/побоювань належать форми й методи навчання, стиль і способи роботи на уроках, атмосфера в класі. Наприкінці уроку потрібно повернутися до того, що робили на етапі «З'ясування очікувань і побоювань», наприклад, до долоньок, і сказати такі слова: «Якщо ваші очікування збулися, а побоювання розвіялися, загніть пальчики й покажіть долоньки».

Основне завдання для мене на етапі занурювання (входження) в тему – побудувати логічний ланцюг досліджуваних тем по предмету й провести паралель із іншими предметами, досліджуваними школярами. Тут головне – зацікавити учня до вивчення відповідної теми й акцентувати на можливості застосування знань з цієї теми на інших уроках. На цьому етапі я застосовую вправи «Вільний лист», «Фантастична добавка», «Приваблива мета», «Здивуй мене!», «Проблемне запитання», «Відтягнута відгадка». Виконуючи ці вправи, учні можуть сформулювати для себе, чого вони хотіли б навчитися й що спонукає їх до цього. Окрім того, вони можуть зрозуміти, які знання їм потрібні, а для якого виду навчання час ще не прийшов. На цьому етапі також застосовую вправу «Ліцензія на

придбання знань». Ця вправа (мініанкета) допоможе підійти до навчання більш осмислено й відповідально, навчитися враховувати й продуктивно використовувати свій внутрішній опір, який неминуче виникає при освоєнні нового.

З власного досвіду помітила, що якість сприйняття учнів підвищується, якщо діти підготовлені до вивчення нового матеріалу. За таких умов школярі протягом уроку, слухаючи пояснення вчителя, активно шукають відповіді на запитання.

Вивчення нового матеріалу починаю з інтерактивної розповіді з використанням слайд-шоу, відеофрагментів, презентацій, виконаних за допомогою програми Microsoft Power Point, буклетів, листівок, електронних книг, інтерактивних плакатів. Також на етапі «Презентації навчального матеріалу» я застосовую метод «Інфо-Відгадай-Ка». Цей метод допомагає стежити за аргументацією вчителя й бачити актуальний у цей момент розповіді аспект теми. Широко використовую на цьому етапі уроку групові форми роботи, метод проєктів та інформаційно-комунікаційні технології. У своїй практиці я впроваджую творчі, практично-орієнтовані, дослідницькі та інформаційні проєкти.

Під час роботи над змістом теми використовую прийоми організації індивідуальної чи групової роботи учнів, які дозволяють з'ясувати все, що знають або думають учні з обговорюваної теми уроку. Виконую вправи «Кластер», «Діаграма Венна», «Кошик ідей», «Коло ідей» або «Килим ідей», «Займи позицію», «Реклама на телеканалі».

На етапі узагальнення і систематизації знань застосовую такі інноваційні форми і методи роботи: «Тонкі і товсті запитання», «Ключові фрази», «Світлофор», «Нестандартна ситуація», «Переплутані логічні ланцюжки», «Термінологічний ланцюжок», «Зайвий термін», «Впізнай мене», «Ланцюжок загадок», «Гронування», «Інтерактивні тренажери»..

Підбиваючи підсумок уроку, залучаю учнів до самостійного формулювання висновків. При цьому застосовую метод «Сенкан», «Мої очікування», «Продовж речення». Обов'язковим елементом на цьому етапі уроку є з'ясування, що нового учні дізналися на уроці і як ці знання можна використати у повсякденному житті, вирішення проблемних питань, загадок, ситуаційних задач, поставлених на початку уроку. Складання рекомендацій, пам'яток. Учні створюють портфоліо своїх творчих наробок: малюнки, кросворди, казки, вірші.

Для рефлексії використовую метод «Інтелектуальне кафе» або «Ресторан», «Берег здійснених надій». Для мене цей етап дуже важливий, оскільки дозволяє з'ясувати, що учні засвоїли добре, а на що необхідно звернути увагу на наступному уроці. Окрім того, зворотній зв'язок дозволяє скорегувати урок на майбутнє.

Таким чином, інноваційні технології навчання сприяють творчому засвоєнню знань.

Літвінова Т. В.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нова епоха SHIVA-світу (розщепленого, жахливого, незбагненого, безжального та того, що відроджується), життя в умовах воєнного стану, формування постнеокласичних освітніх парадигм та деякі реформи в Україні, як реакція на глобальні фактори, приводять до постановки проблем, пов'язаних із соціально-емоційним вихованням учнів, бо саме соціально-емоційне виховання сприяє емоційній стабільності та допомагає учням стати більш свідомими, відповідальними, ініціативними, готовими

діяти в різних непередбачуваних ситуаціях, долати стрес і будувати стосунки з іншими членами колективу.

Емоційно обдаровані люди мають неоціненну здатність раціонально використовувати природні здібності та розум, включаючи сам інтелект. У зв'язку з цим формування IQ є актуальною проблемою, яка потребує вирішення в сучасній освіті. Емоційний інтелект – здатність точно сприймати емоції, оцінювати та генерувати їх таким чином, щоб підтримувати думку, розуміти та розпізнавати емоції, а також рефлексивно керувати ними для підтримки емоційного та інтелектуального розвитку людини. Сам IQ впливає лише на 20% успіху, 80% становлять інші фактори, які можна назвати емоційним інтелектом.

Емоційний інтелект – це явище, яке поєднує в собі здатність розуміти емоції людини, виражати та ефективно контролювати їх, а також здатність слухати та розуміти емоції інших. Емоційний центр мозку безпосередньо пов'язаний із системою довготривалої пам'яті. Тому учні краще запам'ятовують інформацію з високим емоційним навантаженням.

Емоційний інтелект включає в себе такі складові:

1. Самосвідомість – здатність сприймати або відчувати емоції (власні емоції та емпатія);
2. Саморефлексія – здатність розуміти те чи інше емоційне вираження;
3. Саморегуляція – здатність керувати емоціями;
4. Самокорекція – уміння направляти емоції на допомогу розуму, тобто посилювати мислення за допомогою емоцій;
5. Мотивація – спонукання досягнення певної мети.

Позитивним чинником у розвитку емоційного інтелекту в умовах воєнного стану в дітей є такі техніки, які спрямовані на активізацію емоцій, необхідних для формування розумової діяльності, технології з пріоритетом особистісних стосунків, індивідуального підходу, яскравої

гуманістичної спрямованості змісту («педагогіка співпраці», гуманно-особистісні технології Ш. Амонашвілі, методи емоційного занурення, емоційного залучення учнів в осягнення ідейно-художньої своєрідності твору, бо уроки літератури – найважливіший засіб розвитку емоційного інтелекту, своєрідна профілактика виявів агресії, дефіциту любові та милосердя).

Онлайн-заняття можна перетворити на комплексний тренінг емоційного інтелекту. Тому слід звернути увагу на емоційне наповнення художніх текстів, які педагог розглядає на уроці з учнями, та виявлення авторських художніх засобів емоційного впливу на них. Одне з першочергових завдань педагога в умовах війни – вивчити мову емоцій. Необхідно навчити учнів використовувати для вираження почуттів спеціальні мовні засоби.

Емоційні корективи навчальної програми в умовах воєнного сьогодення відіграють важливу роль у забезпеченні емоційної злагодженості та творчого мислення. Учні повинні розкритися, налаштуватися ще до того, як вони почнуть вчитися. Адже зануритися в самоусвідомлення учень може тільки після того, як емоційно розкриється. Щоб учні відчували себе комфортно, можна використовувати діагностику емоційного стану учнів (використання асоціацій, метафоричних карт тощо) та стимулювання емоцій.

На етапі сприйняття та розуміння навчального матеріалу вчителі мають створити атмосферу для відкриття емоційного центру, а емоційний центр тісно пов'язаний з частиною мозку, з якого інформація надходить у довготривалу пам'ять.

Емоційний інтелект орієнтований на наявність певних якостей, а відповідні стратегії вчителів сприяють формуванню та розвитку таких якостей:

- Відкритість до нового досвіду. Педагогічною стратегією, що забезпечує формування цієї характеристики, є постійне розширення рольового простору кожного учня, включення його в різні види діяльності, що створює можливості для творчої самореалізації та накопичення досвіду соціальних відносин.

- Внутрішня свобода. Для її формування необхідно постійно створювати ситуації вибору учнів у навчальній та позакласній діяльності. Ситуації вибору стимулюють пізнавальний інтерес, відповідальність, самооцінку.

- Емоційна стійкість і стресостійкість. Знати специфіку цієї сфери, вміти емоційно спілкуватися, відчувати почуття оточуючих, допомагати їм і собі в складних, емоційно напружених ситуаціях надзвичайно важливо. Формування індивідуальної емоційної культури, виховання емпатії є одним із найважливіших завдань кожного вчителя сучасності.

- Достатня кількість самоповаги. Важливим фактором, що впливає на успішність навчальної діяльності учнів, є сформованість достатньо позитивної самооцінки, інакше кажучи, позитивного мислення. Водночас учень, який твердо вірить у свою здатність виконати поставлене перед ним завдання, засвоює новий матеріал швидше й ефективніше, ніж учень, який зневірився у своїх силах.

- Рефлексивність і спонтанність. Рефлексія може відбуватися на рівні свідомості психічних процесів і засобів оптимізації пізнавальної діяльності, аналізу моральної поведінки та соціальних ролей, які створюють сприятливі умови для самоактуалізації особистості.

У своїй роботі педагог, окрім використання традиційних форм і методів для вивчення біографічної інформації, може використовувати й інтерактивні методи, які сприяють розвитку емоційного інтелекту та допомагають сприйняттю вивчення нової інформації як гри та відволіктися від війни (біографічний квест, блок-схема, інформаційний каталог, дос'є,

анкета, портфолію, фотоколаж, ейдос-конспекти, інтелект-карти, сторінка в соціальній мережі тощо).

Отже, розвиток мозку та соціально-емоційне навчання неподільно пов'язані, а поєднання освітніх технологій на уроках для розвитку емоційного інтелекту є засобом формування в учнів емоційно-ціннісного ставлення до себе, оточуючих, навколишньої дійсності, розвитку інтелектуально-психологічного потенціалу дітей. Це важливий фактор забезпечення успішної самореалізації особистості. Сучасна освітня парадигма вимагає знайти розумний баланс між думкою та емоціями, встановити гармонію між головою та серцем. При тому рівні стресу, який відчувають сьогодні люди, важливо вміти швидко адаптуватися до умов, що постійно змінюються, справлятися з емоційним та розумовим навантаженням, раціонально використовувати та відновлювати свою енергію. Розвиваючи в дитини емоційний інтелект та навчаючи розумінню власних емоцій, ми допомагаємо дитині краще зосередитися під час прийняття рішень. Також це покращує критичне та творче мислення та навички вирішення проблем – робить якіснішим життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богосвятська А. І. Емоційний інтелект і уроки світової літератури. *Зарубіжна література в школах України*. 2012. № 11. С. 22 – 27.
2. Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні / Перекл. З англ. М. Олійник. Львів : Літопис, 2005. 542 с.
3. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект. Москва: АСТ; АСТ Москва : Хранитель, 2008. С.10-443.
4. Освіта України в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. 2022. Режим доступу до ресурсу: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf.
5. Розвиток емоційного інтелекту на уроках української літератури [Електронний ресурс]. 2022. Режим доступу до ресурсу:

<https://vseosvita.ua/library/rozvytok-emotsiinoho-intelektu-na-urokakh-ukrainskoi-literatury-569833.html>.

6. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу до ресурсу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwio853C_Zn9AhV-9bsIHTEVDbgQFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fznayshov.com%2FFR%2F13468%2F643.pdf&usg=AOvVaw130YeySZNir2z5dQi5bcgw.

7. Розвиток емоційного інтелекту на уроках словесності [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-emocijnogo-intelektu-na-urokakh-slovesnosti-436433.html>.

8. Розвиток емоційного інтелекту [Електронний ресурс]. 2014. Режим доступу до ресурсу: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/view/722>.

Самохвалова Л. В.

НАПРЯМИ Й ФОРМИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

На сьогодні розвиток в учнів умінь і навичок, необхідних у дослідній діяльності є одним з основних практичних завдань сучасної освіти. Пошуково-дослідницькі вміння й навички – це вміння висувати гіпотези, аналізувати проблеми, проводити польові експерименти, здійснювати узагальнення та аналіз досліджуваної проблеми, робити висновки, працювати з літературними джерелами, доводити і захищати свої ідеї.

Учені А. Деметроу, В. Дружинін, А. Поддяков, Е. Регіра, О. Савенков досліджували призначення дослідницьких умінь учнів. Науковцями зазначено, що дослідна діяльність учнів формується тоді, коли вони зрозуміють цілі навчання, усвідомлять значення того, що вивчається, виявлять інтерес до процесу і результату навчання.

У дослідженнях І. Бега, С. Гончаренка, І. Зязюна Т. Левченко встановлено, що учні в процесі самостійної творчої діяльності із застосуванням наукових методів пізнання відкривають для себе нові знання та шляхи пошуку знань, а також отримують можливість застосування дослідної діяльності як у навчанні, так і у вихованні.

Основним принципом, покладеним в основу організації науково-дослідної діяльності учнів, є принцип науковості. Цей принцип передбачає включення в освітній процес наукових знань сучасного напрямку розвитку науки.

На думку Л. Ковбасенко, організація науково-дослідної діяльності потребує врахування таких принципів: природовідповідності; усвідомлення (як проблеми дослідження, мети і завдань, так і його наслідків); самодіяльності; культуровідповідності [2, с. 110].

Визначені вченими принципи оптимізації наукової творчості обумовлюють ряд напрямів і форм для розвитку науково-дослідницьких умінь учнівської молоді. Головні складові напрямів розвитку дослідницьких умінь обдарованої учнівської молоді під час проведення уроків та в позаурочний час розглядають в своїх працях О. Леонтович, О. Обухов, О. Поддяков, О. Савенков та інші.

Досліджуючи методи, необхідні для здійснення наукової діяльності як передумови успіху в навчанні, учені І. Лернер, В. Лозова, М. Скаткін вважають ефективними ті, які створює проблемне навчання – процес, що реалізується через дослідні методи, зокрема метод проєктів, у ході яких формується пізнавальна активність, самостійність і творчість учня. З-поміж методів стимулювання науково-дослідної діяльності учнів С. Сисоєва виділяє також метод відкриття [2, с. 117].

Науково-дослідна діяльність учнів – це складний пізнавальний процес, якому сприяє системний підхід. Для успішної реалізації такої діяльності учнівської молоді потрібні відповідні організація та управління.

Повноцінна й різноманітна дослідна діяльність учнів, яка є результатом і умовою успішного навчання, формуватиметься лише тоді, коли учні зрозуміють цілі навчання, усвідомлять значення того, що вивчається, виявлять інтерес до процесу навчання.

Науковці розрізняють такі головні напрями наукової діяльності учнів: розвиток наукового мислення учня, що досягається через впровадження заходів і методів в навчальному процесі; позакласна наукова діяльність учнів; участь учнів у роботі Малої академії наук України.

Найважливішими прийомами забезпечення ефективної науково-дослідної і творчої активності учнів за С. Сисоевою є: стимулювання зацікавленості творчого інтересу; використання цікавих аналогій; створення ситуацій емоційного переживання; використання розвивальних ігор; створення ситуацій з можливістю вибору; використання запитань, що стимулюють процеси мислення вищого рівня [2, с.117].

Основні форми залучення учнів до науково-дослідної діяльності є: робота над науково-дослідними проектами через індивідуальну чи групову форму роботи, наукових шкіл; самоосвітня діяльність; науково-практичні семінари, тренінги, конференції, тощо; розроблення пошукових проектів; навчальні екскурсії з елементами дослідження; участь у роботі творчих лабораторіях, дослідницьких змаганнях та конкурсах тощо.

Таким чином, в основу роботи з розвитку дослідницьких умінь учнів покладено системний підхід, оскільки тільки система методів, прийомів, форм роботи забезпечить її ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилук В. Ю. Формування творчої активності старшокласників у позашкільних навчальних закладах у процесі пошукової та дослідницької діяльності. Інноваційні соціально-педагогічні моделі розвитку творчої активності вихованців позашкільних навчальних закладів у процесі

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції
пошукової та дослідницької діяльності : збірн. матеріал. наук.-практ. конф.
Вінниця, 2014. С. 25 – 33.

2. Бельська Н. А. , Ковбасенко Л. І., Литовченко О. В. Розвиток обдарованості учнів: теоретичні аспекти / упоряд. О. В. Лісовий, С. О. Лихота. Київ : ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 142 с.

3. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. 3-тє вид., стер. Київ : Знання-Прес, 2003. 295 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андрейчук Євген Євгенович – здобувач I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бабенко Оксана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, директор Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області.

Барабанова Олена Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач відділу організаційного супроводу проєктно-програмної діяльності та зв'язків з громадськістю Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бодра Ірина Андріївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бойчук Юлія Миколаївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бондаренко Юлія Сергіївна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Варченко Катерина Валентинівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Герасименко Катерина Андріївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Гозбенко Олександра Олександрівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Головка Златослава Вадимівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Горбачук Дмитро Васильович – кандидат філологічних наук, доцент, учений секретар Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Дорофєєва Вікторія Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Жемердєй Олег Володимирович – здобувач I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Жижченко Лариса Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Заболоцька Юлія Володимирівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Іванілова Аліна Володимирівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Калмикова Єкатерина Дмитрівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Калмикова Марина Валентинівна – учитель української мови й літератури, зарубіжної літератури Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області.

Калугіна Юлія Сергіївна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Квятковська Валерія Володимирівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Коваленко Валентина Петрівна – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ковальова Дар'я Олегівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ковальова Катерина Дмитрівна – викладач іноземної мови та математики ДВНЗ «Слов'янський коледж транспортної інфраструктури».

Колган Олена Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Колган Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління та адміністрування ДВНЗ «ДДПУ», декан факультету підвищення кваліфікації Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Конєва Ірина Костянтинівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кондрашенок Ілля Миколайович – здобувач III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кононова Катерина Дмитрівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кулик Микита Сергійович – здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кушнір Катерина Анатоліївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лаврут Ксенія Ігорівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лапушкіна Наталія Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Літвінова Тетяна Вікторівна – учитель української мови та літератури Курахівського опорного ЗЗСО №5.

Лисенко Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лубєйнікова Марія Олександрівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маренич Ольга Євгенівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Меліхова Катерина Олексіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Мірошниченко Володимир Андрійович – здобувач III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Модало Анастасія Олександрівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Нестелєєв Максим Аркадійович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Охтирько Анжеліка Віталіївна – учитель зарубіжної літератури КЗ «Мангушський опорний заклад» загальної середньої освіти I-III ступенів».

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Микола Петрович – учитель креслення, художньої культури Святогірського ЗЗСО.

Паляничка Анна Сергіївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Полякова Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Пономаренко Олена Анатоліївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Пунько Аліна Миколаївна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Разживін Віктор Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ревуцький Данило Андрійович – здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рогоза Єва Олександрівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Романько Валерій Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент, голова Донецької обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рябініна Ірина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Самохвалова Людмила Віталіївна – заступник директора Слов'янського педагогічного ліцею Слов'янської міської ради Донецької області.

Сергеєва Вікторія Вікторівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сиротенко Валерій Павлович – кандидат філологічних наук, доцент, заступник генерального директора ДОКМ з наукової роботи Донецького обласного краєзнавчого музею.

Сиротюк Поліна Василівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Торопченко Олександр Сергійович – здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тугай Тетяна Романівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Чаус Вероніка Олегівна – здобувачка I курсу першого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Черенкова Надія Андріївна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швацька Крістіна Костянтинівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидкий Сергій Миколайович – проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор історичних наук, доцент.

Шевченко Марина Юріївна – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Щербина Олена Олександрівна – заступник директора ЗЗСО з навчально-виховної роботи Лиманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Лиманської міської ради Донецької області.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	4
ОСЯЯНІ МНОГОЮ КРОВ'Ю	4
ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ ПРОФЕСОРА В.Т. ГОРБАЧУКА: УРОКИ ДЛЯ НАЩАДКІВ	6
<i>Барабанова О.А., Горбачук Д.В.</i>	6
БАРВИ ПРОРОЦТВ ВАСИЛЯ ГОРБАЧУКА	6
МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	14
<i>Пономаренко О. А.</i>	14
ПАРАДИГМА МОРФОЛОГІЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ АТРИБУТИВНОЇ СЕМАНТИКИ	14
<i>Головко З. В.</i>	20
СПОСОБИ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ НОВОТВОРІВ.....	20
<i>Іванілова А. В.</i>	23
ЗАПОЗИЧЕННЯ З ГЕРМАНСЬКИХ МОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ	23
<i>Решетняк О. О., Кулик М. С.</i>	27
ЗАСТОСУВАННЯ ІНШОМОВНИХ СЛІВ, ЗАПОЗИЧЕНИХ З АНГЛІЙСЬКОЇ, У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ .	27
<i>Демченко К. С.</i>	29
ФУНКЦІЇ ВОКАТИВА З ЛЕКСЕМОЮ МІСЯЦЬ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯННЯХ	29
<i>Бойчук Ю. М.</i>	34
ДО ПОНЯТТЯ <i>МОВНА ОСОБИСТІТЬ</i> У ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	34
<i>Полякова Т. В., Варченко К. В.</i>	39
ОБРАЗНА СИНОНІМІКА ЯРА СЛАВУТИЧА ЯК ДОМІНАНТА КУЛЬТУРОМОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	39
<i>Жемердєй О. В.</i>	44
ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ ЯК ПЛОЩИНА ФОРМУВАННЯ КОНОНАТИВНО МАРКОВАНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	44
<i>Сиротенко В. П.</i>	49
ЕТИМОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ.....	49
<i>Сергєєва В. В.</i>	58
СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	58

МОВНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВОЄННИХ ПОДІЙ	63
<i>Кочукова Н. І., Меліхова К. О.</i>	63
НОВІТНЯ ЛЕКСИКА В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	63
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ.....	66
<i>Біличенко О. Л.</i>	66
РЕГІОНАЛЬНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОСТІР У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ КОНТЕКСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЛІТЕРАТУРНОЇ СИСТЕМИ ТОСКАНИ ТА ДОНБАСУ)	66
<i>Ковальова Д. О.</i>	70
ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ	70
<i>Лубейнікова М. О.</i>	72
УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА В ЕПОХУ ЗМІНИ КОМУНІКАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОЇ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬСТВА.....	72
<i>Маренич О. Є.</i>	74
КОМУНІКАЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ КРАЇНИ	74
<i>Паляничка А. С.</i>	76
УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ФОРМА КОМУНІКАЦІЙНОГО ПІЗНАННЯ СВІТУ	76
<i>Калмикова Є. В.</i>	78
ЕКОКРИТИКА І ЕКОЛІТЕРАТУРА ПРОБЛЕМИ НАУКОВОЇ ДЕФІНІЦІЇ	78
<i>Сиротюк П. В.</i>	81
ІДЕЙНО-ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРІВ О. ДОВЖЕНКА ВОЄННОЇ ТЕМАТИКИ.....	81
<i>Конєва І. К.</i>	85
ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ДАРИ КОРНІЙ	85
<i>Разживін В. М.</i>	88
СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ ЖАНРУ ХУДОЖНЬОГО РЕПОРТАЖУ В КНИЗІ ЄЛИЗАВЕТИ ГОНЧАРОВОЇ «ДЕСЬ ПОРУЧ ВІЙНА»	88
<i>Бондаренко Ю. С.</i>	92
ОБРАЗ «НОВОЇ ЖІНКИ» У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІН В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ СТ.	92
<i>Тугай Т. Р., Нестелєв М. А.</i>	95
МОТИВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ІЗОЛЬОВАНОСТІ В ПРОЗІ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ»	95
<i>Мірошниченко В. А.</i>	97
МОТИВ НЕЗЛАМНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ДУХУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО	97

Пунько А. М.....	100
ЕВОЛЮЦІЯ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ, ЯКА ПОБУВАЛА В ЗОНІ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ (ЗА РОМАНОМ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ІНТЕРНАТ»)	100
Рогоза Є. О.....	104
ПРОБЛЕМИ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	104
Торопченко О. С., Тендітна Н. М.	108
ОСОБЛИВОСТІ ЗМАЛЮВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ «ПАРАЛЕЛЬНИХ» СВІТІВ	108
Модало А. О., Нестелєєв М. А.	112
ДЕКАДЕНТСЬКА ОБРАЗНІСТЬ У ПРОЗІ МИХАЙЛА ЯЦКОВА	112
Тендітна Н. М., Заболоцька Ю. В.....	115
ПОМСТА ЯК ВИКЛИК БУЛЕРАМ У ТВОРАХ М. КІДРУКА ТА Ю. ЧЕРНІЄНКО	115
Бодра І. А.....	117
РОЛЬ НАПАРНИКА У ТВОРАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ДЕТЕКТИВІВ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ	117
Герасименко К. А.	120
КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ НА ҐРУНТІ КОХАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗБІРЦІ ОПОВІДАНЬ О. САЙКО «НОВЕНЬКА»	120
Калугіна Ю. С., Тендітна Н. М.	125
ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ПЕРШОГО КОХАННЯ В РОМАНІ А. НІКУЛІНОЇ «СІЛЬ ДЛЯ МОРЯ, АБО БІЛИЙ КИТ»	125
Кондрашонов І. М., Тендітна Н. М.	129
РОЛЬ І МІСЦЕ ВАРЕНИКІВ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	129
Кононова К. Д., Лапушкіна Н. П.	131
ПОБУДОВА ПРОСТОРУ У ТВОРАХ КАЗКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО ЖАНРУ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО РІЗНИХ КУЛЬТУР	131
Горбачова Л. А.	136
ЖАНР РІЗДВЯНОГО ОПОВІДАННЯ У ТВОРАХ ЗАРУБІЖНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	136
Гозбенко О. О., Лапушкіна Н. П.	140
ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО У МАЛІЙ ПРОЗІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ОСТАПА ВИШНІ ТА О. ГЕНРІ	140
Рубан А. А.....	144
«БУСТАН» СААДІ ЯК ДИДАКТИЧНА ПОЕМА СХІДНОГО ВІДРОДЖЕННЯ.....	144
Маторіна Н. М.	148
ПОПУЛЯРИЗАТОРИ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ БРУНО ШУЛЬЦА В УКРАЇНІ.....	148

<i>Андрейчук Є. Є.</i>	154
ПРОБЛЕМА КРИЗИ ТЕХНОГЕННОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В АНТИУТОПІЇ О. ГАКСЛІ «ДИВНИЙ НОВИЙ СВІТ».....	154
<i>Ковальова К. Д., Лисенко Н. В., Рябініна І. М.</i>	158
БІНАРНИЙ ПІДХІД ПРИ АНАЛІЗІ ТВОРУ.....	158
<i>Калмикова М. В.</i>	161
РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІЦЕЮ.....	161
<i>Черенкова Н. А.</i>	165
МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В 5-6 КЛАСАХ.....	165
<i>Тендітна Н. М.</i>	169
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОГО МАТЕРІАЛУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА.....	169
ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО: ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ....	175
<i>Бабенко О. А.</i>	175
ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНДРІВНОГО ЖИТТЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НА ХАРКІВЩИНІ.....	175
<i>Охтир'яко А. В.</i>	178
ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО ДОНЕЧЧИНИ.....	178
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ.....	183
<i>Колган О. В., Колган Т. В., Ревуцький Д. А.</i>	183
ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ МЕТОД У ЗВО.....	183
ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ.....	186
<i>Швидкий С. М., Швидка Н. В.</i>	186
АСТРОНОМІЧНІ ОБ'ЄКТИ У СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕННЯХ СЛОБОЖАН.....	186
<i>Жижченко Л. Б.</i>	190
ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ ОБРАЗУ ЦИГАНА (РОМА) В ФОЛЬКЛОРНІЙ ПРОЗІ УКРАЇНЦІВ.....	190
<i>Лаврут К. І.</i>	194
СУЧАСНА МУЗИКА – ДУША УКРАЇНЦІВ.....	194
СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	197
<i>Падалка Р. М., Падалка М. П.</i>	197
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	197

<i>Шевченко М. Ю., Кушнір К. А.</i>	200
СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	200
<i>Коваленко В. П.</i>	204
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	204
<i>Кочукова Н. І.</i>	207
ЄВРОПЕЙСЬКА ТЕМАТИКА У ВИБІРКОВОМУ КОМПОНЕНТІ «РЕДАГУВАННЯ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ»	207
<i>Лапушкіна Н. П., Швацька К. К.</i>	210
ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ НА ВИБІР ФОРМ РОБОТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ	210
<i>Квятковська В. В.</i>	213
ІВАН ЯКОВИЧ ФРАНКО ПРО МЕТОДИКУ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ	213
КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	216
<i>Ягубова Т. В.</i>	216
КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ	216
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ НА ДОНБАСІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОДІЙ.....	219
<i>Романько В. І.</i>	219
ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗОВАНОГО КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ В СЛОВ'ЯНСЬКУ: 1991 – 2021 РОКИ (зі спогадів учасника подій)	219
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	228
<i>Щербина О. О.</i>	228
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НУШ	228
<i>Літвінова Т. В.</i>	231
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	231
<i>Самохвалова Л. В.</i>	236
НАПРЯМИ Й ФОРМИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ	236
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	240

Наукове видання

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 8

*Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної
Інтернет-конференції*

Підписано до друку 24.04.2023 р.
Формат 60x84 1/16.
Ум. др. арк. 15,5.
